

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta

VÝZNAM a ÚLOHA AKTÍVNEHO OBČIANSTVA

v kontexte
eliminácie
nárastu
politického
extrémizmu

Alexander Onufrák
Ján Ruman
Jana Šutajová
Peter Getlík

Košice 2022

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta
KATEDRA POLITOLÓGIE

Význam a úloha aktívneho občianstva v kontexte eliminácie nárastu politického extrémizmu

Alexander Onufrák, Ján Ruman,
Jana Šutajová, Peter Getlík

Košice 2022

Vysokoškolská učebnica je výsledkom projektu KEGA č. 014UPJŠ-4/2020 *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov*

Význam a úloha aktívneho občianstva v kontexte eliminácie nárastu politického extrémizmu

Vysokoškolská učebnica

Autori: Alexander Onufrák, Ján Ruman, Jana Šutajová, Peter Getlík
Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.
Filozofická fakulta UKF v Nitre,

PhDr. Michal Imrovič, PhD.
Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori.
Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 – CC BY NC ND („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne – Nespracovávajte“)

Umiestnenie: <https://unibook.upjs.sk>

Dostupné od: 20.12.2022

ISBN 978-80-574-0189-6 (tlačená publikácia)

ISBN 978-80-574-0169-8 (e-publikácia)

DOI <https://doi.org/10.33542/VUA-0169-8>

Obsah

Úvod	5
Politické spektrá, (umiernená a krajná) pravica a ľavica	7
Príčiny vzniku a nárastu politického extrémizmu a možnosti jeho eliminácie	41
Rasovo motivovaný politický extrémizmus v minulosti	65
Prevenčia proti šíreniu politického extrémizmu v súčasnom mediálnom prostredí	83

Úvod

Predkladaný text učebnice má zámer priblížiť študentom problematiku politického extrémizmu z rôznych perspektív, a to normatívnej, historickej a diskurzívno-empirickej. Zaoberá sa významom a úlohou aktívneho občianstva, ktoré ako jedno z viacerých potenciálnych riešení má schopnosť do určitej miery eliminovať nárast prejavov politického extrémizmu v spoločnosti tým, že prehľbuje demokratické princípy v praxi. Predkladaná učebnica je priamym výstupom grantového projektu *KEGA Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov (014UPJŠ-4/2020)*. Hlavným riešiteľom projektu je doc. Mgr. Gabriel Eštok, PhD. Roky riešenia projektu: 2020 – 2022.

Alexander Onufrák, v prvej kapitole venujúcej sa politickým spektrám (umiernenej a krajnej) pravici a ľavici, diferencuje politicko-hodnotovú škálu pomocou viacerých prístupov, ktoré súčasná politická veda pozná. Vychádza a interpretuje autorov spektrálnych diagramov a grafov ako sú napr. Norberto Bobbio, Richard Stöss, John F. McManus, Hans J. Eysenck a ďalší. Čiastočne načrtáva príčinnosť vzniku politického extrémizmu v spoločnosti a charakterizuje znaky politických strán, ktoré tendujú k politickému extrémizmu. V záverečnej časti svojho textu sa venuje politickým stranám nachádzajúcim sa na póloch hodnotovej škály a ich charizmatickým lídrom ako typickým znakom krajne pravicových/ľavicových subjektov v kontexte regiónov.

Ján Ruman sa zameriava výlučne na identifikáciu príčin ako faktorov, ktoré spôsobujú vznik a nárast politického extrémizmu v podobe myslenia, prejavov a trestných činov. Diferencuje štyri hlavné faktory, ktoré sa podieľajú na životaschopnosti politického extrémizmu, keďže tieto vytvárajú vhodné prostredie pre ich vznik a konsolidáciu. V poslednej časti svojho príspevku sa autor zaoberá potencialitami eliminácie politického extrémizmu, ktoré nachádza nielen v aktívnom občianstve – prehľbujúcej sa demokratizácii (participácii a osvete), ale aj potrebe globálnej sebareflexie a hľadania

mechanizmov, ako eliminovať hlavné ťažiskové príčiny zásadne spôsobujúce politický extrémizmus.

Jana Šutajová historicky mapuje prvopočiatky rasovo motivovaného politického extrémizmu ako moderného fenoménu v dejinách. Jadrom jej práce je skúmanie vývoja teórie rasizmu a jeho extrémistických prejavov ako politických síl v histórii ľudstva. V neposlednom rade sa zaoberá dôsledkami nacizmu a antisemitizmu v konkrétno-historickej etape v kontexte nadradzovania árijstva nad ostatné rasy.

Peter Getlík sa zameriava prioritne na prejavy a prevenciu šírenia politického extrémizmu v súčasnom mediálnom prostredí. Jeho príspevok nie je štruktúrovaný, ale jednoliaty so zreteľom na kognitívnu mediálnu teóriu lingvistiky. Hlavným cieľom jeho textu je identifikácia empirických skutočností súvisiacich so zneužívaním verbálnych či audiovizuálnych foriem mediálnej komunikácie. Vysvetľuje pojmy ako scenár, rámec či nastoľovanie tém. Ponúka odporúčania odborníkov v zmierňovaní negatívnych vplyvov médií. Kapitola obsahuje viacero príkladov a krátkych ilustratívnych analýz obraznosti mediálnej komunikácie, ktoré môžu študentom poslúžiť ako východiská pre hlbšiu analýzu.

21. storočie demonštruje, že politický extrémizmus ako politická sila ohrozujúca demokratické princípy a právny štát nevymizol, ale je naopak stále prítomný a inšpirujúci autoritársky orientované osobnosti či páchatelov trestných činov s ideologickým motívom. Predkladaná učebnica má tak ambíciu pokúsiť sa šíriť osvetu medzi študentami v podobe normatívnych kategorizácií politického extrémizmu, jeho teoretických aspektov a empirickej analýzy vybraných prípadov politického extrémizmu v mediálnej oblasti za účelom prevencie a prehĺbenia poznatkov v dobe neistoty, napätia a konfliktov.

Politické spektrá, (umiernená a krajná) pravica a ľavica¹

Alexander Onufrák

Dyáda pravica-ľavica

Hoci existuje viacero spôsobov, ako klasifikovať a uvádzať do vzájomného vzťahu politické idey a ideológie, bezpochyby najznámejšou a najviac využívanou metódou je zaraďovanie ideológií v rámci **pravo-ľavého politického spektra**.

Samotné termíny **pravica**, resp. **ľavica** pochádzajú z obdobia Veľkej francúzskej revolúcie, kde došlo k usadeniu účastníkov napravo, resp. naľavo na prvom zasadnutí Generálnych stavov v roku 1789. Zatiaľ čo zástupcovia 1. stavu (duchovenstvo) a 2. stavu (aristokracia) brániaci existujúce spoločensko-politické pomery i pozíciu kráľa, sa usadili vpravo, zástupcovia 3. stavu (často označovaní aj ako radikáli) požadujúci zmenu existujúcich spoločensko-politických pomerov, sa usadili vľavo. Takéto rozdelenie na pravicu, resp. ľavicu bolo pritom dodržiavané i v neskoršom období.

Súčasný vymedzenie termínov pravica a ľavica však nadobúda o čosi odlišnejší charakter, ako tomu bolo v časoch Veľkej francúzskej revolúcie. Súčasný delenie na pravicu a ľavicu je, ako to trefne Andrew Heywood poznamenáva, „omnoho zložitejšie, pričom už nevyjadruje len prostú voľbu medzi „reakčným“ a „revolučným“.“²

Čoraz silnejšie počuť kritické hlasy, ktoré dichotómiu pravica-ľavica v dnešnej dobe úplne zavrhnú. Jedným z tých, ktorý takýto kritický prístup rázne odmietol a postavil sa za dichotómiu pravica-ľavica, bol i taliansky politológ Norberto Bobbio v diele *Pravica a ľavica: Dôvod a zmysel rozdelenia politickej scény*. Podľa neho má rozdelenie na pravicu, resp. ľavicu v politike stále svoje pevné miesto.

Norberto Bobbio bol dokonca presvedčený, že „delenie na pravicu a ľavicu nepatrí minulosti – teda, že nie je mŕtve, ale že je tak živé, ako nikdy

---

¹ Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu KEGA č. 014UPJŠ-4/2020 *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov*.

² HEYWOOD, A.: *Politické ideológie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 16.

predtým“.³ Okrem toho, význam **dyády pravica-ľavica** je potrebné podľa Norberta Bobbia vidieť aj v tom, že „*oba termíny dyády sú si navzájom oporou. Pravica existuje tam, kde existuje ľavica a ľavica existuje preto, že je tu pravica. Tam, kde nie je pravica, nie je ani ľavica a naopak.*“⁴

Podľa Norberta Bobbia sú pravica a ľavica dva protikladné výrazy, ktoré sa už viac než dve storočia bežne používajú k rozlišovaniu proti sebe stojacích ideológií a hnutí vo svete politickej teórie a praxe. Keďže žiadna doktrína či hnutie nemôže byť pravicové i ľavicové zároveň, vyplýva z toho, že **každá doktrína i hnutie môže byť len pravicové, alebo len ľavicové**. Protiklad pravica-ľavica je podľa neho typickým príkladom **dyádického myslenia**.

Keďže dichotomická vízia politiky na pravicu a ľavicu sa postupne stáva nedostačujúcou, Norberto Bobbio priznáva aj existenciu **politického streda**. Ide o tú časť, ktorá nepatrí ani k pravici, ani k ľavici, ale práve naopak, leží v uprostred oboch, pričom sa od oboch vymedzuje. Norberto Bobbio tento stav označuje ako „*dyádu vrátane tretieho*“, pričom ho vysvetľuje na príklade dyády dňa a noci, medzi ktorými ešte existuje súmrak.⁵ Tak ako súmrak nie je ani dňom, ani nocou, tak ani politický stred nie je ani pravicový, ani ľavicový, keďže potvrdzuje existenciu oboch. Zároveň tým potvrdzuje vlastné bytie.⁶ Okrem toho, takýto prístup nám umožňuje odlišovať **krajnú pravicu**, resp. **krajnú ľavicu** od **umiernenej pravice (pravý stred)**, resp. **umiernenej ľavice (ľavý stred)**. Oproti krajným pozíciám, majú umiernené pozície k sebe omnoho bližšie, pričom Norberto Bobbio medzi nimi počíta ešte aj so „**stredovým stredom**.“ Ide o pozíciu medzi pravým stredom a ľavým stredom, čím sa z triády dostávame

---

³ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 9.

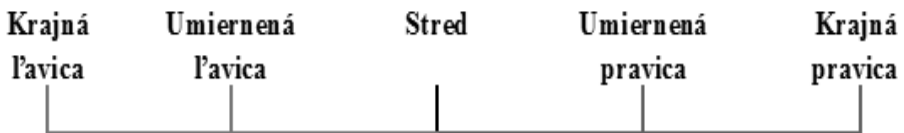
⁴ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 47.

⁵ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 41-42.

⁶ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 42.

k pentiáde.⁷ (Obr. 1) V tejto súvislosti sa Norberto Bobbio odvoláva na citát Marcela Gaucheta, podľa slov ktorého, „aby mohla existovať pravica a ľavica, je potrebný tretí výraz a tým je stred. Ale v momente, keď existuje stred, sú dva póly po jeho stranách ovplyvnené radikálnymi tendenciami a výsledkom sú minimálne dve pravice. A to pravica pravicová a pravica extrémistická a rovnako tak i dve ľavice.“⁸

Obr. 1 Pravica-ľavica

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIÁK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 104.

Okrem „dyády vrátane tretieho“, ktorú je podľa Norberta Bobbia možné matematicko-logicky zapísať ako „ani-ani“, autor poukázal i na ďalší druh dyády, a to na „dyádu prepojenú s tretím“. Tú je možné matematicko-logicky zapísať ako „a-a“, teda ako akýsi pokus o hľadanie **tretej cesty**.⁹

V poradí treťou formou, ako spochybníť dyádu, Norberto Bobbio uvádza tzv. „**pohyb naprieč**“. Autor to vysvetľuje na príklade ideí environmentalistov, ktoré si postupne začali osvojovať a preberať všetky politické strany, a to bez toho, aby akýmkoľvek spôsobom obmenili ich dovtedajšie postoje.¹⁰

⁷ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 42.

⁸ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 51.

⁹ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 43.

¹⁰ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 45.

V kontexte dichotómie pravica-ľavica Norberto Bobbio vo svojej práci rozoberá aj ďalšie dichotómie, ktoré majú potenciál reflektovať pravo-ľavé delenie:

1. Dyáda extrémizmus-umiernenosť - tento druh dyády sa podľa autora nezhoduje s dvojicou pravica-ľavica. Zároveň dodáva, že pravicoví i ľavicoví extrémisti spoločne zdieľajú odpor k demokracii. Zatiaľ čo **demokraciu nenávidia, v antidemokracii majú záľubu**. Extrémy sa vzájomne dotýkajú. Kým umiernení sú zástancami postupného pokroku (**evolúcia**), extrémisti dejinný vývoj vidia ako rad kvalitatívnych zvrátov (**revolúcia**). Pod pravicovým, resp. ľavicovým extrémizmom autor chápe ideológie fašizmu a komunizmu, pričom dodáva, že aj keď obe ideológie majú mnoho spoločného (vrátane spoločného nepriateľa, ktorým je demokracia), v politickej praxi je ich spolupráca vylúčená.¹¹

2. Dyáda tradícia-emancipácia - kým zástancov pravice Norberto Bobbio chápe ako tých, ktorí sa snažia predovšetkým **o ochranu tradíciu**, tak zástancov ľavice zase ako tých, ktorí sa všetkými možnými silami snažia **oslobodiť**, či presnejšie **zbaviť sa rasových, triednych či akýchkoľvek iných pút**, ktorými sú, či už oni sami alebo im podobní zväzovaní. Ako na inom mieste autor píše, zástancovia ľavice sa vždy **prikláňajú na stranu najslabších**. Norberto Bobbio sa zamýšľa i nad tým, či dyáda tradícia-emancipácia naozaj označuje dva protiklady, ktoré explicitne vystihujú konkrétny antagonistický vzťah. Podľa autorovho názoru, opakom tradície by nemala byť emancipácia, ale inovácia, zatiaľ čo opakom emancipácie by nemala byť tradícia, ale paternalistická vláda - teda príkaz zhora, alebo niečo obdobné.¹² Ďalšími dyádami, ktoré sa v tomto kontexte objavujú, sú **dyáda konzervatívci-pokrokári** či **dyáda minulosť-budúcnosť**.

3. Dyáda vládnuci-ovládani - v súvislosti s rozdelením na vládnucich a ovládaných, je potrebné povedať, že okrem tohto vzťahu,

---

¹¹ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 55-56.

¹² BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 75-77.

existujú i **vzťahy vládnucích medzi sebou** na jednej strane, ako aj **vzťahy ovládaných medzi sebou** na druhej strane.

4. **Dyáda rovnosť-diferenciácia**, resp. **dyáda rovnosť-hierarchia** – v súvislosti s rovnosťou sa dá povedať, že **ľavica sa zasadzuje za rovnosť**, kým pravica za **diferenciáciu**. Rovnosť vo svojej najradikálnejšej podstate je spoločným rysom ideálnych utopistov. Autor aj napriek svojmu príklonu k ľavici (ktorým sa pritom vo svojej knihe vôbec netají) uznáva prirodzenú nerovnosť (teda diferenciáciu) medzi ľuďmi, pričom jednoznačne odmieta kategóriu **absolútnej rovnosti**. Podľa neho, **ľudia sú si v istých veciach rovní, zatiaľ čo v iných sú si nerovní**. A preto za zástancov rovnosti považuje tých, ktorí aj napriek tomu, že vedia, že ľudia sú i nie sú si rovní, uprednostňujú to, čo je pre ľudí spoločné. A za zástancov nerovnosti zase považuje tých, u ktorých prevláda príklon k odlišnému.¹³ S tým súvisí aj ďalšia dyáda, a to **dyáda sloboda-autorita**. Za tri hlavné príčiny nerovnosti Norberto Bobbio považuje: **príslušnosť k určitej triede, rase a pohlaviu**. Autor je pritom presvedčený, že ľudstvo sa vydalo na cestu rovnosti, o čom svedčí i zlepšujúce sa sociálno-ekonomické postavenie mnohých skupín.

5. **Dyáda náboženstvo-politika** – i keď náboženstvo sa stále spájalo s pravicom, v posledných desaťročiach čoraz výraznejšie posilňuje **nenáboženská pravica**, čím sa vytvára akási nová dyáda, a to **dyáda náboženstvo-ateizmus**. V tomto (náboženskom) kontexte Norberto Bobbio poukazuje i na hodnotiaci aspekt dyády pravice-ľavice. Kým „Otcova pravica“ je synonymom kladnej hodnoty, presným opakom je jeho ľavica. Norberto Bobbio s takýmito hodnotiacimi súdmi pokiaľ ide o politický kontext nesúhlasí, keďže v politike sú dobrí i zlí, tak napravo, ako aj naľavo.¹⁴

6. **Dyáda romantický (duchovný) postoj-klasický (realistický) postoj** – pri tomto delení Norberto Bobbio vychádza z myšlienok Dina Cofrancesca. Kým za **klasické ideológie** považuje: konzervativizmus,

---

¹³ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 89-90.

¹⁴ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 71.

liberalizmus a vedecký socializmus; pod **romantickými ideológiami** zase chápe: anarcho-libertarianizmus, fašizmus (a pravicový radikalizmus) a tradicionalizmus.¹⁵

Okrem týchto dyád, Norberto Bobbio uvažuje aj o mnohých ďalších. Spomenúť je možné: **dyádu vyšší-nižší**, kde sa zamýšľa nad rozdelením britského parlamentu na jeho hornú a dolnú komoru, či **vyšší a nižší klérus** v rámci cirkevnej hierarchie; **dyádu vpredu-vzadu**, pri ktorej autor uvažuje nad tým, že ak existuje „predvoj“, zákonite musí existovať i niečo, čo nazval ako „zadný voj“; **dyádu sever-juh**, v zmysle bohatý sever a chudobný juh; či **dyádu blízky-vzdialený**.

O čosi iný prístup k odlíšeniu pravice od ľavice navrhol Marco Revelli, vychádzajúc pritom z piatich rozlišovacích kritérií:

1. **Kritérium vzhľadom k času (dyáda konzervácia-pokrok);**
2. **Kritérium vzhľadom k priestoru (dyáda nerovnosť-rovnosť);**
3. **Kritérium vzhľadom k subjektom (dyáda heteronómia-autonómia);**
4. **Kritérium vzhľadom k funkčnosti (vyšší-nižší);**
5. **Kritérium vzhľadom k znalostnému modelu (iracionalizmus-racionalizmus).**¹⁶

V súvislosti s Markom Revellim je potrebné ešte povedať, že na príklade Talianska uvažuje nie o jednej pravici, ale o dvoch praviciach. A to o **pravici populistickej (fašizoidnej)** a o **pravici technokratickej (elitárskej, resp. liberálnej)**. Obe pravice sú vo vzájomnom konflikte pokiaľ ide o prostriedky, avšak v mnohých ohľadoch ich spája spoločný cieľ. Niekdajší líder talianskej Komunistickej reformnej strany Fausto Bertinotti naproti tomu uvažuje o existencii dvoch ľavic. Tie však na rozdiel od dvoch pravíc nemajú spoločný cieľ. Kým v prípade umiernenej ľavice je snahou len „usmerňovať“, v prípade „pravej“ či „skutočnej“ ľavice je tu snaha existujúci systém prekonať.¹⁷

---

¹⁵ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 76.

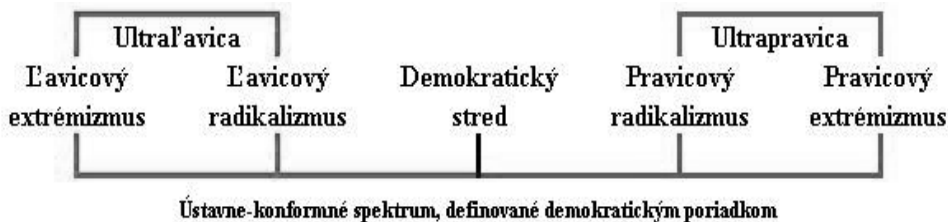
¹⁶ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 83.

¹⁷ BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 13.

O čosi „prepracovanejší“ pohľad na krajnú pravicu a krajnú ľavicu, ako má Norberto Bobbio, ponúka český politológ Miroslav Mareš vo svojej monografii s názvom *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. (Vychádzajúc pritom z práce nemeckého politológa R. Stössa). Miroslav Mareš pomenoval krajné pozície politického spektra ako **ultrapravica**, resp. **ultraľavica**, pričom na absolútne krajné pozície umiestnil **pravicový**, resp. **ľavicový extrémizmus**,¹⁸ pričom pozície medzi nimi a tzv. **demokratickým stredom** pomenoval ako **pravicový**, resp. **ľavicový radikalizmus**.¹⁹ (Obr. 2)

Autor pritom upozornil i na fakt, že poniektorí politológovia i sociológia túto „šedú zónu“ nazývajú aj ako **populizmus**. Tým dal jasné najavo, že nielen medzi laickou, ale aj odbornou verejnosťou existuje značná nejednotnosť v používaní i chápaní samotných pojmov.

Obr. 2 Ultrapravica-ľavica podľa R. Stössa

Zdroj: MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 33.

Politické spektrá

Politické spektrum je možné definovať, ako systém klasifikácie rozdielnych politických pozícií na jednej alebo viacerých geometrických osiach, predstavujúce rozličné politické dimenzie.

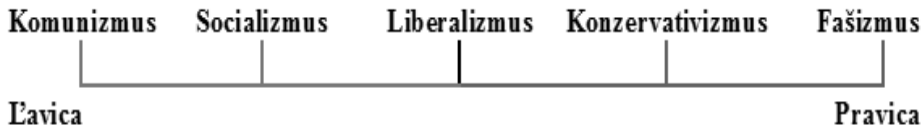
Najjednoduchším spôsobom (aj keď značne nedokonalým), akým je možné zoradiť jednotlivé ideológie v závislosti od toho, ku ktorému z dvoch konkurujúcich si ekonomických prístupov (socializmus, resp.

¹⁸ K danej téme taktiež pozri: ŠTEFANČÍK, R.; HVASTA, M.: *Jazyk pravícového extrémizmu*. Bratislava: Ekonóm, 2019, s. 87-129.

¹⁹ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 32-33.

kapitalizmus) sa prikláňajú, je **lineárne pravo-ľavé politické spektrum**. (Obr. 3) V rámci neho sú politické ideológie zoradene zľava doprava v nasledujúcom poradí: komunizmus, socializmus, liberalizmus, konzervativizmus a fašizmus.

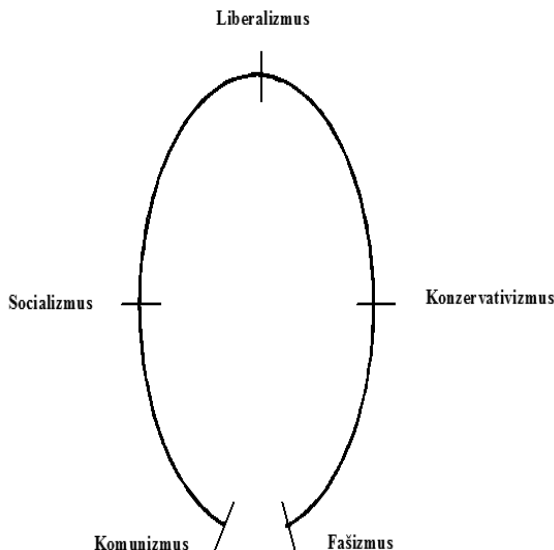
Obr. 3 Lineárne pravo-ľavé politické spektrum

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 107.

Vzhľadom na to, že fašistické režimy, ktoré sa nachádzajú na pravom okraji takto definovanej politickej škály boli pomerne často odporcami slobodného trhu a prikláňali sa k centrálne riadenému typu ekonomiky, bol lineárnemu pravo-ľavému politickému spektru vyčítaný práve tento nedostatok. Istou modifikáciou lineárneho pravo-ľavého politického spektra, je **politické spektrum v tvare podkovy**. (Obr. 4)

Obr. 4 Politické spektrum v tvare podkovy

Zdroj: GBÚROVÁ, M.: KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 109.

V podstate ide o klasické lineárne pravo-ľavé politické spektrum, s identickým zoradením ideológií ako v predošlom prípade, len s tým rozdielom, že škála nemá charakter priamky, ale „podkovy“, na ktorej hraničné ideológie pravej i ľavej strany politického spektra (teda fašizmus a komunizmus) majú tendenciu ku konvergencii.²⁰ To len opätovne dokazuje, že obe tieto ideológie majú mnoho spoločného. V tejto súvislosti je možné spomenúť napríklad situáciu z Francúzska, kde politická strana Národný front pôsobiaca na pravom okraji politického spektra dokázala osloviť a prebrať voličov, ktorí ešte donedávna volili francúzskych komunistov, čiže zástupcov krajnej ľavice.²¹

²⁰ HEYWOOD, A.: *Politické ideológie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 17-18.

²¹ PEROTTINO, M.: *Nacionalistické strany ve Francii*. In: DANČÁK, B.; FIALA, P. (eds.): *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Medzinárodný politologický ústav, 1999, s. 27; LIĐÁK, J.; KOGANOVÁ, V.: *Nárast populizmu a nacionalizmu v Západnej Európe*. In: GBÚROVÁ, M. (ed.): *Ľavica a pravica*. Prešov: Filozofická fakulta PU

Na Slovensku je možné takéto „zblížovanie sa“ krajných pozícií politického spektra v ostatnom čase vidieť napríklad medzi poslancom NR SR Ľubošom Bláhom (Smer – SD), ktorý sa verejne hlási k ideám krajnej ľavice a poslancami za stranu Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko reprezentujúcich zase pozície krajnej pravice.²²

Ďalšou jednodimenziálnou škálou je tzv. **McManusov diagram**, pomenovaný podľa Johna F. McManusa, ktorý túto koncepciu vytvoril. (Obr. 5) V tomto prípade sú ideológie zoradené na zostupnej lineárnej škále podľa toho, či sú zástancami **etatizmu**, alebo práve naopak – **zástancami minimálneho štátu**. Kým na ľavú stranu tohto spektra, ktorá reprezentuje absolútnu kontrolu zo strany štátu je možné zaradiť ideológie fašizmu, komunizmu či fundamentalizmus, ale aj systémy moci, akými sú napríklad despotizmus, teokracia či korporativizmus; na úplne opačnom konci tejto škály stojí anarchizmus, ako zástanca bezvládia, resp. absolútny odporca akejkoľvek formy vlády. Otvorené ideológie akými sú liberalizmus, konzervativizmus a socializmus sa nachádzajú v strednej časti tejto škály, ktorú autor pomenoval ako **demokracia**. V rámci nej sa miera zásahov zo strany štátu pohybuje v rozmedzí 40 až 60 %.

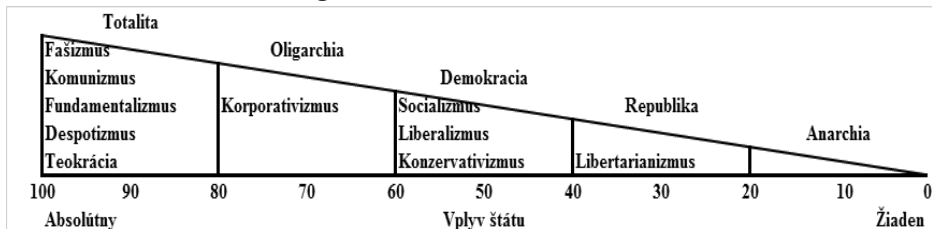
v Prešove/Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, 2004, s. 173.

²² Toto „zblížovanie sa“ vidíme, nielen pokiaľ ide o spoločný postup pri hlasovaní v pléne NR SR či prístup k súčasnej vládnej koalícii či prezidentke SR Zuzane Čaputovej, ale aj pokiaľ ide o odmietavý postoj k opatreniam súvisiacich s Covidom-19; vakcináciu; obrannú zmluvu s USA; postoj k vojne na Ukrajine; či dokonca aj na spoločnom participovaní na protestných zhromaždeniach. MARCIŠIAK, M.: *Kedysi proti nim bojoval, teraz spoločne burcujú dav. Fico spája sily s odídencami od Kotlebu*. In: *markiza.sk*. 29. 07. 2022. [online], [cit. 15/09/2022]. Dostupné na internete:

<https://www.markiza.sk/spravy/exkluzivne/2034784_kedysi-proti-nim-bojoval-teraz-spolocne-burcuju-dav-fico-spaja-sily-s-odidencami-od-kotlebu>;

Na tento závažný fakt poukázal i R. Štefančík, a to vo svojej monografii s názvom *Radikálny populizmus v ére pandémie Covid-19 a vojny na Ukrajine*. Bližšie pozri: ŠTEFANČÍK, R.: *Radikálny populizmus v ére pandémie covid-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: Ekonóm, 2022, 221 s.

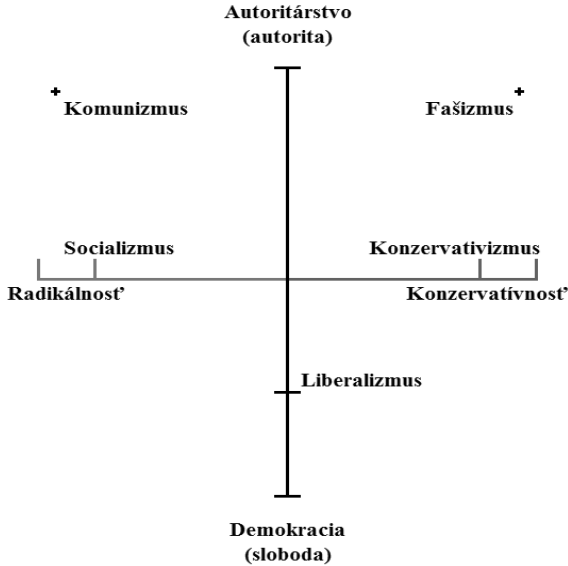
Obr. 5 McManusov diagram

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 108.

S úplne inou koncepciou politického spektra prišiel britský psychológ nemeckého pôvodu Hans Jurgen Eysenck v diele *Zmysel a nezmysel v psychológii* (1957). **Eysenckové politické spektrum** (Obr. 6) vychádza z konvenčného lineárneho pravo-ľavého politického spektra (vodorovná os) na ktorú bola pridaná zvislá os ohraničená dvomi krajnými pozíciami, a to „**autoritárstvom**“ a „**demokraciou**“, resp. „**autoritou**“ a „**slobodou**“. Krajné pozície vodorovnej škály autor pomenoval termínmi „**konzervatívnosť**“ (pravica), resp. „**radikálnosť**“ (ľavica). Pridaním zvislej škály na vodorovnú škálu, Hans Jurgen Eysenck vytvoril **dvojdimenziálny rozmer politického spektra**.

Obr. 6 Eysenckové politické spektrum

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIÁK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 109.

Kľúčový prínos Eysenckovho dvojdimenziálneho politického spektra spočíva v tom, že vo viacerých rovinách eliminuje nedostatky, ktoré sú typické pre lineárne politické spektrum a politické spektrum v tvare podkovy. Podarilo sa mu totiž odlišiť ideológie fašizmu a komunizmu (v jeho ponímaní autoritárske) od ideológií konzervativizmu, liberalizmu a socializmu, ktoré zase označil ako demokratické.

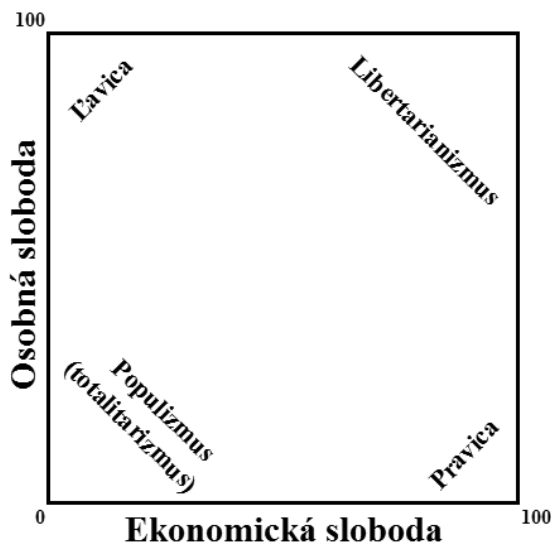
Kým v prípade fašizmu a komunizmu autor píše o „zarytých postojoch“ (**tough minded**), v prípade konzervativizmu, liberalizmu a socializmu o „mäkkých postojoch“ (**tender minded**).²³

V roku 1969 prišiel s inou koncepciou dvojdimenziálneho zaraďovania ideológií v rámci politického spektra americký politik a aktivista David Fraser Nolan, po ktorom je pomenovaný tzv. **Nolanov diagram**. (Obr. 7) Rovnako ako pri Eysenckovej koncepcii, aj

²³ EYSENCK, H. J.: *Sense and Nonsense in Psychology*. Baltimore: Penguin Books, s. 280-282.

v tomto prípade samotné zaradenie konkrétnej ideológie determinujú dve roviny, resp. osy. Kým vodorovná os v rámci Nolanovej koncepcie reflektuje **mieru ekonomickej slobody**, zvislá os reflektuje zase **mieru osobnej slobody**. Pod mierou ekonomickej slobody David Nolan chápe všetky ekonomické aktivity, ktoré ľudia vykonávajú, či už ako producenti, alebo ako spotrebitelia. Pod mierou osobnej slobody autor zase chápe všetky osobné aktivity súkromného charakteru. V závislosti od miery obidvoch slobôd autor vytvoril diagram v tvare štvorca, v rámci ktorého na každý roh štvorca umiestnil konkrétnu ideologickú skupinu. Zároveň vytvoril škálu od 0 do 100, kde hodnota „0“ predstavuje úplnú kontrolu zo strany štátu a hodnota „100“ zase absolútnu slobodu, bez akéhokoľvek zásahu zo strany štátu.

Obr. 7 Nolanov diagram

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIÁK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 111.

Horný pravý roh pripadol na libertariánov, teda na tých, ktorí sú v maximálnej možnej miere za osobnú i ekonomickú slobodu, bez

akéhokoľvek zásahu zo strany štátu. Osoby zahrnuté v tomto rohu diagramu sú tie, ktoré sú ochotné prevziať akúkoľvek mieru zodpovednosti sami za seba.

Dolný pravý roh pripadol na konzervatívcov, aj keď autor v samotnom diagrame tento termín nepoužil, keďže použil termín pravica. V prípade konzervatívcov ide o osoby, ktoré si vysoko vážia ekonomické slobody (napr. sloboda podnikania, slobodný trh, atď.). Na druhej strane, majú sklon k obmedzovaniu osobnej slobody zo strany štátu (napr. otázky rodovej rovnosti, legitimizácie drog a podobne). Takýto postoj do značnej miery súvisí s mravnými, morálnymi a náboženskými hodnotami, ktoré konzervatívci často vyznávajú.

Dolný ľavý roh pripadol všetkým tým, ktorí by najradšej riadili všetko a za každej okolnosti. Nolan túto skupinu pomenoval ako totalitaristov, resp. populistov. Ide o skupinu ľudí, ktorá je presným opakom k libertariánom, keďže ide o zástancov silného štátu (tak v osobnej rovine, ako aj v ekonomickej rovine) a ktorým nie je cudzia ani politika zastrášovania, či použitie hrubej sily.

Horný ľavý roh pripadol tým, ktorí sú za maximálnu mieru osobnej slobody, no už podstatne menej za slobodu v ekonomickej oblasti. Sú zástancami silného štátu hlavne v sociálnoekonomickej oblasti (napr. sociálne a dôchodkové zabezpečenie, welfare state, minimálna mzda a podobne). I keď David Nolan túto skupinu pomenováva ako ľavicu, tá môže byť chápaná v dvoch kontextoch, a to:

1. v európskom kontexte (ľavica v zmysle sociálna demokracia);
2. v americkom kontexte (ľavica v zmysle Demokratická strana).

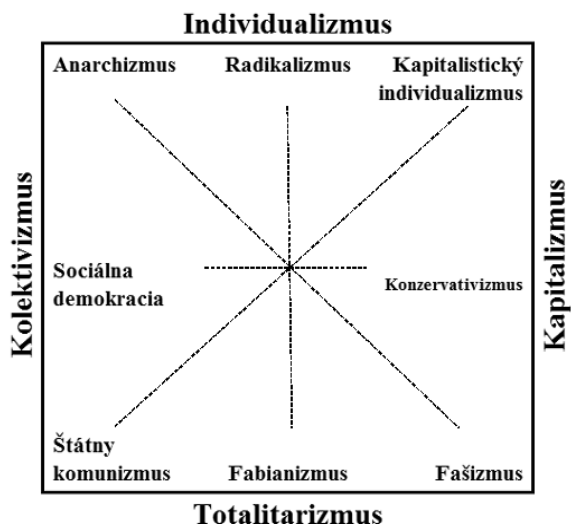
V tejto súvislosti je potrebné ešte povedať, že v 70. rokoch minulého storočia David Nolan nebol jediným, kto predstavil dvojdimenziálne politické spektrum. S obdobnými koncepciami prišli ešte aj Milton Rokeach; Maurice C. Brison spoločne s Wiliamom R. McDillom či Stuart Christie s Albertom Meltzerom (Obr. 8) a neskôr i mnohí ďalší.²⁴

---

²⁴ BRISON, C. M.; McDILL, R. W.: *The Political Spectrum: A Bi-Dimensional Approach*. In: *Ramart Journal of Individualist Thought*. Vol. IV, No. 2, 1968, s. 19-26. [online], [cit. 10/02/2014]. Dostupné na internete:

<https://cdn.mises.org/Rampart_summer1968_2.pdf>; CHRISTIE, S.;

Obr. 8 Politické spektrum Stuarta Christieho a Alberta Meltzera

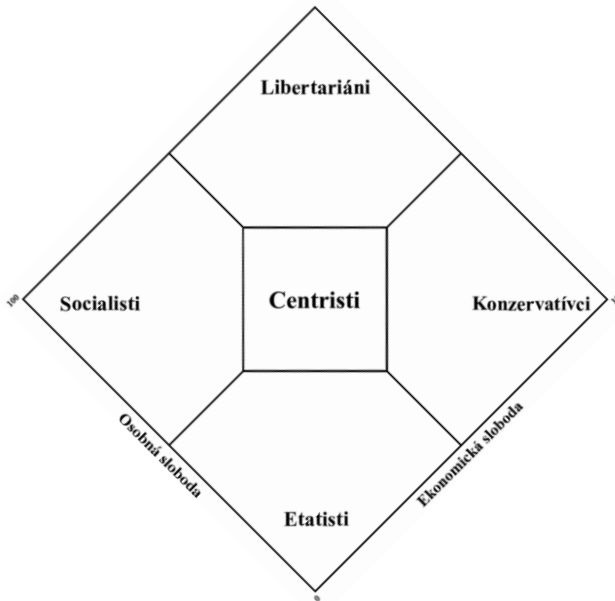
Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIÁK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: Základy politológie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 111.

Postupne vznikali i ďalšie modifikácie Nolanovho diagramu. V roku 1983 Marshall Fritz pridaním sériou otázok (*World's Smallest Political Quiz*) vytvoril **politický kompas**, teda akýsi osobný test politickej orientácie. (Obr. 9)

MELTZER, A.: *The Floodgates of Anarchy*. 1970, s. 60. [online], [cit. 15/01/2023]. Dostupné na internete: <<http://theanarchistlibrary.org/library/stuart-christie-albert-meltzer-the-floodgates-of-anarchy.pdf>>.

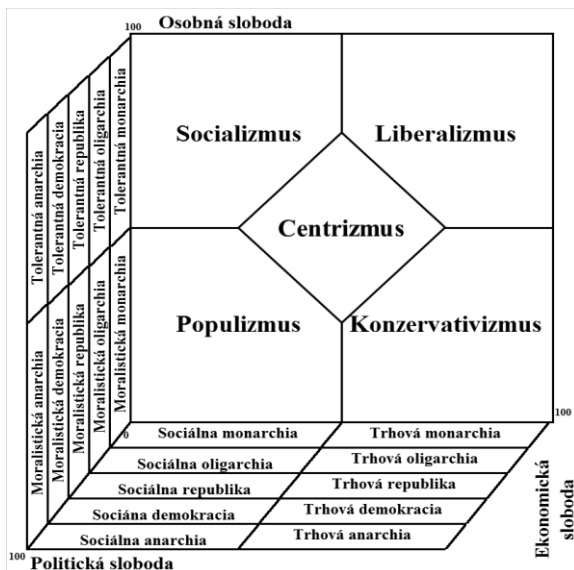
Obr. 9 Politický kompas

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 112.

Ďalším autorom, ktorý modifikoval Nolanov diagram bol David Brin. Podstata jeho koncepcie pritom vychádzala z dvoch rovín, a to: **z postoja voči vláde a postoja voči vlastníctvu**. Okrem toho, postupne došlo i k vytvoreniu trojdimenziálneho politického spektra. Tým najznámejším je tzv. **Vosemová schéma**, pozostávajúca z osi osobnej slobody, osi ekonomickej slobody a ešte aj **osi politickej slobody**. (Obr. 10)

Obr. 10 Vosemová schéma

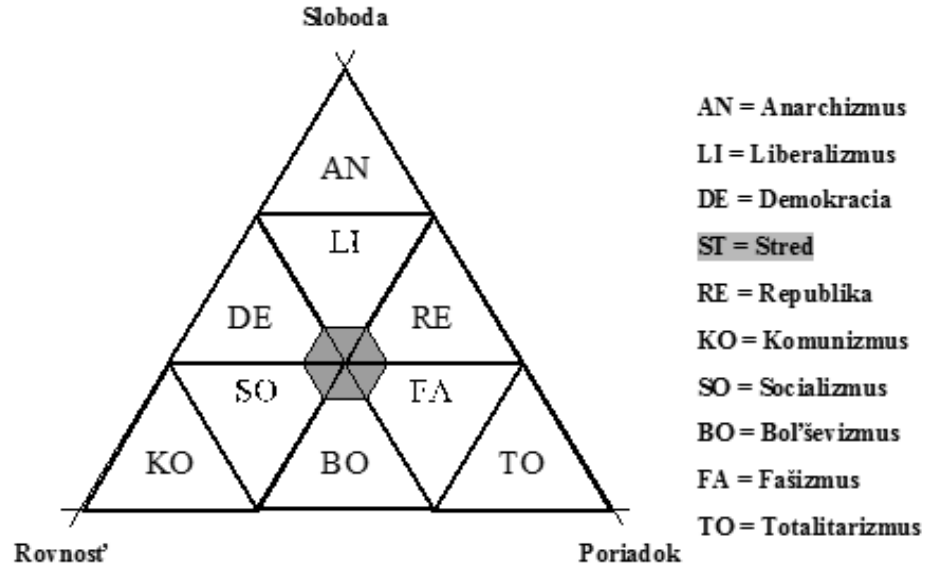

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 112.

Ďalším politickým spektrom, ktoré počíta s tromi rovinami je **Gregoryho schéma**. (Obr. 11) Tvar schémy vychádza z rovnostranného trojuholníka. Zaradenie ideológií v rámci tohto spektra vychádza z troch rovín, a to: z miery dodržiavania občianskych a majetkových práv (**slobody**), z miery odzrkadľujúcej spravodlivé prerozdelenie bohatstva (**rovnosť**) a z miery centralizácie štátnej moci (**poriadok**).

Obr. 11 Gregoryho schéma

Zdroj: GBÚROVÁ, M.; KOZIÁK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: Základy politológie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, s. 112.

Slobodu, rovnosť a poriadok je preto potrebné chápať ako „tri základné politologické kategórie, bez ktorých nie je možné naplniť demokratický princíp a nastoliť funkčné demokratické zriadenia“.²⁵

Rozdielny postoj jednotlivých ideológií v rámci politickej praxe spočíva v tom, na ktorú z týchto troch rovín kladie konkrétna ideológia najväčší dôraz. Kým v prípade liberalizmu je to sloboda, tak v prípade socializmu je to rovnosť (v zmysle sociálnej rovnosti) a pri konzervativizme je to poriadok.²⁶ Zaujímavý je v tomto smere

²⁵ ONUFRÁK, A.: (Ne)sloboda, (ne)rovnosť, chaos. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.; BZDILOVÁ, R. (eds.): *Sloboda – Rovnosť – Poriadok: Kam kráčaš demokracia*. Košice: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 305.

²⁶ Spomedzi ďalších znakov liberalizmu možno spomenúť rovnosť (príležitosti), minimálny štát, toleranciu, konštitucionalizmus, resp. deľbu moci, rúcio a individualizmus. V prípade socializmu sú to najmä spoločné vlastníctvo, kolektivismus, spolupráca či odstránenie spoločenských tried. Pokiaľ ide o znaky konzervativizmu, najčastejšie sa uvádzajú tradície a rozvážny prístup ku zmenám, význam autority a tried, hierarchia, ľudská

postreh Marcely Gbúrovej, podľa ktorej v moderných dejinách „každá vláda rada obetúva slobody v prospech rovnosti či poriadku, no nikdy nie opačne“. (voľná interpretácia)

Okrem týchto druhov politických spektier existujú ešte aj mnohé ďalšie, ako aj ich mnohopočetné modifikácie a variácie.

Charakteristické znaky politických strán krajnej pravice i krajnej ľavice

Pre politické subjekty či už krajnej pravice ale aj krajnej ľavice je typické, že ich životný cyklus je (na rozdiel od tradičných politických strán či už konzervatívneho, liberálneho alebo sociálno-demokratického zamerania) ako keby stále v protiklade a istým spôsobom sa od nich vymedzoval. Vo všeobecnosti je teda možné povedať, že kým v časoch ekonomickej expanzie a prosperity je moc a vláda pevne v rukách umiernených pravicových, stredových či ľavicových politických síl, pričom vplyv krajných politických síl na oboch stranách politického spektra je na reálnu politiku minimálny, tak v časoch kríz sa tento stav výrazne mení. Ich vplyv totižto v spoločnosti vo všeobecnosti narastá.

Za prvú príčinu, ktorá stojí za úspechom nárastu politických síl na oboch okrajoch lineárneho pravo-ľavého politického spektra možno teda považovať sociálno-ekonomickú situáciu v spoločnosti. V podstate sa dá povedať, že pozícia politických strán na oboch okrajoch politického spektra takmer vždy do značnej miery súvisí od **aktuálnej kondície národného hospodárstva**. V tomto kontexte nemôžeme neopomenúť také významné ekonomické ukazovatele ako pokles životnej úrovne, rast nezamestnanosti, rast inflácia, nárast chudoby vybraných sociálno-demografických skupín obyvateľstva atď.

Za druhú príčinu - ktorá v podstate vychádza a do značnej miery súvisí i s tou predošlou - je možné označiť **nástup postindustriálnej spoločnosti**, v ktorej dominantnú úlohu zohrávajú terciárny a quarciárny sektor. Najmä rapídny rozvoj informačných

---

nedokonalosť, pragmatizmus, rodina, národ, náboženstvo, ako aj vlastníenie osobného majetku či odkaz na dedovizeň.

technológií a následne i úpadok hodnotenia nekvalifikovanej a polokvalifikovanej práce vo výrobnom sektore má podľa Hansa Georga Betza i Petra Robejška (na ktorých sa vo svojej práci odvolali Martin Kreidl a Klára Vlachová) potenciál pre podporu politických síl na pravom či ľavom okraji politického spektra.²⁷ Spoločnosť sa podľa oboch autorov de facto delí na dve skupiny: Tou prvou je trieda vzdelaných, sociálne zabezpečených a bohatých. Tou druhou je skupina nekvalifikovaných a polokvalifikovaných robotníkov, ale tiež dlhodobo nezamestnaní (zväčša mladí ľudia bez pracovných návykov) nespokojní so svojou situáciou, pričom ich sociálne postavenie v mnohom pripomína sociálne postavenie migrantov, ktorých práve tieto skupiny považujú za príčinu svojho aktuálneho nízkeho postavenia²⁸ a statusu v rámci spoločnosti.²⁹

Podobný postoj v tejto otázke zastávala napríklad i Hana Frištenská, podľa ktorej „*nacionalizmus a xenofóbia narastá vtedy, keď sa sociálne útvary ocitnú v sociálnej, ekonomickej či v politickej kríze, alebo v kriticknej či nezrozumiteľnej situácii – v situácii veľkých zmien. Cudzie teda subjektívne prežívané – v zmysle nebezpečné sa stáva obetným baránkom jednoducho ako pôvodca problémov*“.³⁰ Filip Tesař vo svojej knihe *Etnické konflikty* ide ešte

---

²⁷ KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996 – 1998*. In: *Sociologický časopis*. XXXV, (3/1999), s. 338. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

²⁸ Na tento aspekt vo svojich prácach veľmi často poukazuje napríklad R. Štefančík či J. Lidák. Bližšie pozri napríklad: LIĐÁK, J.; ŠTEFANČÍK, R.: *Úvod do migračných štúdií*. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, 2022, 191 s.; ŠTEFANČÍK, R.: *Radikální populizmus v ére pandémie covid-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: Ekonóm, 2022, 221 s.

²⁹ KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996 – 1998*. In: *Sociologický časopis*. XXXV, (3/1999), s. 338. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

³⁰ FRIŠTENSKÁ, H.: *Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace*. In: ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, s. 12.

d'alej, kedy stav v ktorom migranti vytláčajú starousadlíkov definuje ako „*etnickú mobilizáciu*“ zo strany pôvodného obyvateľstva.³¹

Politické strany na krajných pozíciách politického spektra v oveľa väčšej miere podporujú muži ako ženy; ľudia s nízkym resp. s nižším vzdelaním; dokonca sa výskumami zistilo, že podpora medzi absolventmi technických smerov je tu omnoho vyššia ako medzi absolventmi humanitných smerov;³² podiel veriacich je tu nižší, ako pri klasických politických stranách; skôr ide o ľudí žijúcich v mestskom prostredí, vďaka čomu môžu mať negatívne pocity „ohrozenia“ o svoju existenciu zo strany druhých. Skôr to cítiť v bohatších regiónoch; zväčša ide o ľudí, ktorí omnoho citlivejšie reagujú na marginálne skupiny (etnické, národnostné, náboženské či rasové skupiny), ale aj rôzne skupiny v rámci LGBTIQ+ komunity a podobne. Riešenia, ktoré zástancovia krajných pozícií ponúkajú sú často jednoduché – až primitívne, zato razantné a jednoznačné bez akýchkoľvek úvah o dialóg a kompromis.

V poradí štvrtou príčinou, ktorá výrazne napomáha k opätovnému obrodeniu a k revitalizácii politických síl na okrajoch politického spektra je možné právom považovať samotné **politické prostredie v ktorom daná politická sila pôsobí**. V podstate je možné hovoriť rovno o dvoch príčinách a to aj napriek tomu, že obe smerujú k tomu istému záveru a na seba neodlúčiteľné pôsobia. Pôsobenie týchto faktorov by sme mohli v podstate prirovnať k princípu brzd a protiváh, či pôsobeniu faktorov push and pull, kedy úlohou jedných je pôsobiť jedným smerom a úlohou druhých je pôsobiť smerom opačným.

Tým prvým je v podstate tendencia tradičných politických strán (tak pravicových, ako aj ľavicových) čoraz väčšmi sa priblížiť k politickému stredu na politickej škále a zahrnúť rovnako tak stredového voliča, ktorý pri svojom výbere mnohokrát tápa, ako aj voliča, ktorý by inak

---

³¹ TESAŘ, F.: *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007, s. 70-74.

³² KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996 – 1998*. In: *Sociologický časopis*. XXXV, (3/1999), s. 341.

[online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

svoj hlas danej politickej strane nikdy nedal. Pokiaľ sa tradičné politické strany budú rovnakým spôsobom správať i v budúcnosti, existuje tu vysoká pravdepodobnosť, že jediný kto bude z tohto stavu profitovať budú práve politické strany na oboch okrajoch politického spektra. Pre voliča budú totiž práve tieto strany predstavovať jedinú možnú alternatívu v politickom boji. Na tento závažný fakt už dávnejšie upozornil napríklad Walter Laqueur. Podľa neho, „v Európe v podstate neexistujú zásadné rozdiely medzi názormi ľavice a pravice v tom, že by malo dôjsť k zmenám. Ak však umiernená ľavica a pravica sklame, hrozí automaticky nebezpečenstvo, že sa masovej podpory dostane extrémistickým stranám, ktoré by pri normálnej situácii nemali nádej“.³³

Pokiaľ dôjde len k tomu, že tieto subjekty svojou populistickou politikou obsadia pozície, ktoré doposiaľ patrili umierneným stranám – trebárs na pravej strane politického spektra, situácia nie je až natoľko zlá, ako sa môže na prvý pohľad zdať, a to z toho dôvodu, že tu ešte stále existuje istá protiváha plynúca z ľavej strany politického spektra, ktorá by mohla vzniknutý stav ako tak korigovať.

Omnoho väčším problémom by bolo (a to je ten druhý prípad), ak by rétoriku krajne pravicových či krajne ľavicových politických strán začali preberať viaceré politické strany (bez ohľadu na ktorej strane politického spektra stoja) a v snahe zabrániť a zastaviť pokles vlastných preferencií, by i ony pristúpili k „tvrdšej“ rétorike, a teda i k „tvrdším“ politickým postojom.

Aj keď je pravdou, že politické strany nacionalisticky orientované sa takmer vždy identifikujú s pravicovým spektrom, to je však podľa Maxmiliána Strmisku len v tom prípade, ak sa politický priestor berie v zmysle „jednodimenziálnosti“. Pri takomto pohľade sú za „extrémne označovane ideológie, programy, strany, či hnutia tie, ktoré sa nachádzajú v krajných pozíciách politického spektra, pričom náprotivok k nim je pozícia

---

³³ LAQUEUR, W.: *Poslední dny Evropy... Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie? Analýza – perspektiva – prognóza – řešení*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 50.

stredová“.³⁴ Ak však o politickom priestore/škále začneme uvažovať v zmysle „mnohodomenzionálnom, resp. multidimenziálnom“, tak ako nás na to upozornil Seymour Martin Lipset – musíme mu dať za pravdu v tom, keď hovorí, že „každá ideológia má svoju umiernenú i extrémnu formu, pričom extrémistické formy zľava do prava je možné zoradiť následovne: komunizmus, peronizmus (ľavicový fašizmus), fašizmus a konzervatívny (tradicionalistický) autoritarizmus“. Na základe toho, bol podľa Seymoura Martina Lipseta práve „fašizmus extrémom stredovosti a populizmus typickým hnutím stredných tried (živnostníkov, drobných remeselníkov i kvalifikovaných robotníkov), ktoré si neprajú vysoké dane, nie sú prvorzcami kapitalizmu, cítia sa byť ohrození nadnárodnými korporáciami a nadnárodnými monopolmi, sú za štátne intervencie a ochranu zo strany štátu a podobne“.³⁵

Vychádzajúc zo Seymoura Martina Lipseta, medzi postojmi krajnej pravice a krajnej ľavice existuje viacero spoločných programových téz a bodov, ako sa na prvý pohľad môže javiť. To potvrdzujú i slová Jána Lidáka a Viery Koganovej, keď daný jav hodnotia nasledovne: „Zaujímavé pre všetky extrémne pravicové strany je ich torzenie, že svojim sociálnym cítením stoja pri pravici. Pričom vo všeobecnosti preberajú voličskú základňu ľavicovým stranám a získavajú hlasy v priemyselných oblastiach, v robotníckych štvrtiach, pričom ich stúpenkami sa stávajú najmä mladí ľudia. Rovnako zaujímavé sú údaje týkajúce sa malých a stredných podnikateľov, kde uvedené strany začínajú konkurovať kresťanským demokratom...“³⁶

---

³⁴ KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996 – 1998. In: Sociologický časopis. XXXV, (3/1999), s. 336. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

³⁵ KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996 – 1998. In: Sociologický časopis. XXXV, (3/1999), s. 336-337. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

³⁶ LIĐÁK, J.; KOGANOVÁ, V.: Nárast populizmu a nacionalizmu v Západnej Európe. In: GBÚROVÁ, M. (ed.): *Ľavica a pravica*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove/Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, 2004, s. 173.

„Prosociálna“ rétorika krajnej pravice je a i v minulosti bola natoľko lákavá, že dokázala osloviť i voličov krajnej ľavice. Tak, ako sa to napríklad stalo vo Francúzsku, kde tamojšia komunistická strana stratila značnú časť svojho elektorátu práve v prospech xenofóbneho pravicového tábora.“³⁷

K obdobnej situácii došlo aj v prípade susedného Rakúska. Kým politická podpora ľudovcov i sociálnych demokratov medzi verejnosťou už niekoľko rokov po sebe kontinuálne klesala, tak – naproti tomu – politická podpora FPÖ a BZÖ v predošlom desaťročí stúpala. Známy rakúsky politológ Anton Pelinka sa na margo tejto situácie pre britský denník *Times* vyjadril nasledovne: „V Rakúsku nikdy nebola jasná deliaca čiara medzi krajnou pravicom a mainstreamovými politickými stranami. Na rozdiel od iných krajín tu nikdy nebol cordon sanitaire. Extrémne pozície sa stali v uplynulých rokoch stále viac sociálne akceptovateľné.“³⁸

Za posledné dve príčiny, ktoré si dovoľíme tvrdiť, že pozitívne vplyvajú na nárast volebných preferencií nacionalistov, je možné označiť volebný systém v konkrétnom štáte³⁹, ale i to, aká je (a

---

³⁷ LIĐÁK, J.; KOGANOVÁ, V.: *Nárast populizmu a nacionalizmu v Západnej Európe*. In: GBŮROVÁ, M. (ed.): *Ľavica a pravica*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove/Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, 2004, s. 173; PEROTTINO, M.: *Nacionalistické strany ve Francii*. In: DANČÁK, B.; FIALA, P. (eds.): *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Mezinárodní politologický ústav, 1999, s. 27.

³⁸ EURACTIV: *Antieuropska rétorika v Rakúsku triumfuje*. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<<http://www.euractiv.sk/volby-v-eu/clanok/antieuropska-retorika-v-rakusku-trumfuje>>.

³⁹ Vo všeobecnosti platí, že čím viac politických strán je zastúpených v národnom parlamente, tým vyššia pravdepodobnosť existuje, že sa do parlamentu dostanú i zástupcovia politických strán krajných pozícií. Jedným z riešení ako sa dá prienikom takýchto strán do národných parlamentov zabrániť, je minimálne volebné kvórum, resp. uzatváracia klauzula. Ide v podstate o prah zvoliteľnosti, ktorý musí daná politická strana dosiahnuť, aby sa dostala do parlamentu. Vo väčšine štátov je tento (minimálny) prah stanovený v rozpätí 3 – 5 %. Podrobnejšie o problematike volebného kvóra, resp. uzatváracjej klauzule pozri napríklad: HURČALOVÁ, M.: *Volebné systémy na území dnešného Slovenska v minulosti a v súčasnosti a uzatváracia klauzula*.

v minulosti bola) jeho migračná a integračná politika, a rovnako tak i to – k akému integračnému modelu sa daný štát priklonil.⁴⁰

Aj keď sme vymenovali len zlomok toho, čo naozaj prispieva k podpore nárastu politických síl či už na pravom alebo na ľavom okraji politického spektra, v podstate práve tieto príčiny považujeme za primárne podhubie toho, čo ich „živí“.

Strana – líder – región

Pre politické strany na okrajoch politického spektra je viac-menej typické, že na ich čele stojí charizmatický líder (niekedy označovaný aj ako vodca), zväčša obklopený úzkou skupinou členov strany. Práve tí sú veľmi často najbližšími spolupracovníkmi lídra strany a zároveň aj najvernejšími členmi a sympatizantmi. V podstate sa dá povedať, že najaktívnejší, resp. najvernejší členovia strany tvoria spoločne s lídrom program politickej strany; sú tvorcami politiky strany; vytyčujú jej smerovanie i ciele do budúcnosti; a sú to práve oni – kto rozhoduje v strane v podstate o čomkoľvek – počnúc organizačnou štruktúrou

---

(Diplomová práca). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022, s. 28-31.

⁴⁰ Bližšie k danej téme pozri napríklad: ŠTEFANČÍK, R; LENČ, J.: *Migračná politika národných štátov*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, 2011, 241 s.; LIĎÁK, J.; ŠTEFANČÍK, R.; LIĎÁK, J.; ŠTEFANČÍK, R.: *Úvod do migračných štúdií*. Praha: Vysoká škola mezinárodných a verejných vzťahů Praha, 2022, 191 s.; SRB, V.: *Medzinárodná migrácia a status moslimov v Európe*. In: *Politické vedy*. Vol. 22, Nr. 1, 2019, pp. 132-158. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/en/archive/2019/1-2019/jan-lidak-vladimir-srb.html>>; LIĎÁK, J.: *International migration from Asia and Africa – Issues and challenges for Europe*. In: *Asian and African studies*. Vol. 25, Nr. 2, 2016, p. 231-248. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/1125155607-LI%C2%A6%C3%84+%C3%BCK_kor5%20FINAL.pdf>; ONUFRÁK, A.: *Aktuálne problémy medzinárodnej migrácie (Dizertačná práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická Fakulta 2013, 162 s.; ONUFRÁK, A.: *Migrácia v Európe po druhej svetovej vojne v kontexte európskej integrácie*. In: ŠUTAĽ, Š. (ed.): *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2020, s. 40-60.

strany a končiac politickým marketingom strany v čase predvolebnej kampane.

Aj keď oponenti nášho názoru by mohli v podstate hneď namietat', že v demokratickom systéme takto funguje akákoľvek politická strana naprieč celým politickým spektrom sprava doľava a naopak, pravdou je, že práve v politických subjektoch nachádzajúcich sa na krajných pozíciách politického spektra sa dominancia jedného muža či niekoľkých vyvolených, prejavuje najzreteľnejšie.

Akýkoľvek iný názor – odlišný od toho, ktorý je všeobecne zdieľaný a prijímaný elitou strany je vopred predurčený na neúspech, ak nie rovno považovaný za potenciálnu hrozbu. A to tak pre najužšie vedenie strany, ako i pre stranu samotnú. Z tohto dôvodu je možné politické strany nachádzajúce sa na krajných pozíciách politického spektra označiť za strany do určitej miery uzavreté a rigidné. Politika strany je striktno orientovaná do vnútra, čím sa eliminujú akékoľvek vonkajšie vplyvy, prúdy či smery, ktoré by mohli do istej miery meniť a korigovať vytýčené smerovanie strany. Akýkoľvek vplyv zvonku v podstate pre ne predstavujú istú formu ohrozenia.

Pokiaľ sa opätovne vrátíme k významu a úlohe lídra v strane, ten v strane zohráva nezastupiteľné miesto. Častokrát sa totiž stáva (aj keď to nie je vždy pravidlom), že strana preberá po svojom lídrovi nielen pomenovanie, ale postupne i jeho črty, ba dokonca i jeho charakterové vlastnosti. Za typický príklad toho, že tomu tak naozaj je, možno spomenúť Národný front (Front National) vo Francúzsku, o ktorom sa takmer vždy hovorilo ako o „*Le Penovej strane*“ či „*strane Jean – Marie Le Pena*“.

To, že táto politická strana nebola jedinou svojho druhu, svedčia i prípady z Rakúska, kde bolo meno Jörga Haidera takmer synonymom k „jeho“ Aliancii za budúcnosť Rakúska (BZÖ), pričom to iste bolo možné povedať i o ďalšom rakúskom politikovi a to Heizovi Christianovi Strachem a „jeho“ Slobodných (Slobodná/Slobodomysel'ná strana Rakúska/FPÖ).

Na Slovensku zase Marián Kotleba „prepožičal“ svoje priezvisko politickej strane Ľudová strana Naše Slovensko, ktorej bol predsedom.⁴¹

Pokiaľ ide o samotnú pozíciu lídra, resp. predsedu strany – tá je takmer vždy nedotknuteľná. Je to aj z toho dôvodu, že v týchto stranách zohrávajú obrovskú úlohu osoby blízke lídrovi strany, pričom mnohokrát sú tieto osoby previazané a prepojené rodinnými, priateľskými, či podnikateľskými väzbami, čo len posilňuje ich vzájomnú závislosť a súdržnosť. Tento fakt je zvlášť viditeľný a dominantný na lokálnej úrovni, ktorá na rozdiel od úrovne národnej predstavuje minimálne v počiatočných fázach vývoja akúsi základňu a „živnú“ pôdu pre potenciálny ďalší rast strany.

V prípade, že táto politická sila disponuje výraznými a erudovanými osobnosťami, ktoré popri uspokojovaní „svojich“ potrieb a záujmov dokážu uspokojovať i záujmy a potreby subjektov pôsobiacich na lokálnej úrovni (občanov, podnikateľských subjektov, miestnych samospráv a podobne) je vysoko pravdepodobné, že postupne ako sa presadia na lokálnej úrovni, sa im to následne môže podať i na úrovni celonárodnej. Lokálnu úroveň je teda v tomto zmysle definovať ako akýsi medzičlánok, prostriedok či cestu, vďaka ktorej sa i z pomerne neznámej politickej sily lokálneho charakteru môže postupne vytvoriť pomerne silná politická sila na celonárodnej úrovni.

Excelentný príklad toho, že sa dá posunúť aj z „malej“ politiky na miestnej a lokálnej úrovni do politiky „veľkej“, nám v minulosti predviedol dnes už nebohý korutánsky krajinský hajtmán Jörg Haider.

V slovenskom kontexte by sa to isté mohlo povedať o niekdajšom predsedovi Slovenskej národnej strany (ďalej SNS) Jánovi Slotovi a jeho silnej pozícii v meste Žilina a jeho blízkom okolí. Volebné zisky, ktoré Slovenská národná strana pravidelne pri každých voľbách v tomto regióne dosahovala, sú toho dôkazom. Na druhej strane najnižšiu podporu pri každých voľbách SNS získava v južných okresoch

---

⁴¹ Bližšie k téme pozri napríklad: ŠTEFANČÍK, R.; HVAŠTA, M.: *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: Ekonóm, 2019, s. 87-129.

Slovenska s vysokým podielom občanov hlásiacich sa k maďarskej národnostnej menšine.⁴² Rovnako nízky volebný zisk SNS tradične zaznamenala i v okresoch na severovýchode Slovenska, kde je bohato zastúpená zase rusínska národnostná menšina.

Úspech straníckej politiky na lokálnej úrovni je pre politické strany na okraji politického spektra v podstate možné označiť za akýsi inkubátor (v zmysle ideálnych podmienok na ďalší vývoj) i barometrom zároveň (v zmysle citlivých mechanizmov na vonkajšie či vnútorné zmeny). Vďaka tomu môžu tieto strany v dostatočnom predstihu a miere reagovať a korigovať politiku na celonárodnej úrovni. To však platí len v tom prípade, ak sú všetky mechanizmy nastavené správne a ak ich vedenie strany dokáže včas postrehnúť, korektne dešifrovať a následne prijať potrebné ozdravné kroky. Dôraz sa tu kladie predovšetkým na veľké mestá – zvyčajne na tie, ktoré sú v danom regióne najväčšie a plnia administratívno-správnu, kultúrno-historickú, ekonomicko-politickú a územno-regionálnu funkciu centra daného regiónu.

V prípade, že sa týmto stranám podarí získať i značnú podporu v hlavnom meste (ak už nie priamo „kontrolu“ nad ním), existuje tu vysoká pravdepodobnosť, že v budúcnosti tato politická strana bude rásť a posilňovať i na úrovni celoštátnej. Ako príklad uvádzame komunálne voľby 2010 v Rakúsku, kedy krajne pravicová FPÖ dosiahla

---

⁴² Podrobnejšie k danej téme pozri napríklad: ŠUTAJ, Š. a kol.: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989*. Prešov: Universum, 2008; ŠUTAJ, Š.; ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, 326 s.; ŠUTAJOVÁ, J.; ĎURKOVSKÁ, M. (Eds.): *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Identita a politika II)*. Prešov: Universum, 2008; ŠUTAJOVÁ, J.: *Integračný a dezintegračný vývoj maďarských politických strán na Slovensku*. In: ŠUTAJOVÁ, J.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *1989 – 2019: 30 rokov zmien. Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 163-183; ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarské politické strany v parlamentných voľbách*. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Voľby 2012: Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, s. 231.

vo Viedni ako jediná politická strana nárast svojich volebných preferencií.⁴³

Na záver by snáď bolo dobre ešte povedať i to, že politickým stranám na okraji politického spektra sa pomerne často vyčíta to, že je pre ne typické, že „nebojujú za niečo, ale takmer vždy bojujú proti niečomu“. Najčastejšie sú to Rómovia, imigranti, náboženské skupiny či skupiny v rámci LGBTIQ+ komunity.⁴⁴

Literatúra

BAUER, J.: *Ideologie, hodnoty a politika*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1991, 195 s.

BOBBIO, N.: *Pravice a levice: Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, 153 s.

BZDILOVÁ, R.: *Sekundárny analfabetizmus: stav, kontext, perspektívy: (Dizertačná práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, 130 s.

BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, 150 s.

DANČÁK, B.; FIALA, P. (eds.): *Nacionalistické politické strany v Európe*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Mezinárodní politologický ústav, 1999, 170 s.

DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.; BZDILOVÁ, R. (eds.): *Sloboda – Rovnosť – Poriadok: Kam kráčaš demokracia*. Košice: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, 342 s.

---

⁴³ AUSTRIAN INDEPENDENT: *FPÖ Vienna rakes in seven million Euros*.

[online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<http://austrianindependent.com/news/Politics/2010-10-19/4977/FP%D6_Vienna_rakes_in_seven_million_Euros>.

⁴⁴ ŠTEFANČÍK, R.; HVASTA, M.: *Jazyk pravcového extrémizmu*. Bratislava: Ekonóm, 2019; MAREŠ, M.: *Pracovný extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 14-46.

DOČEKALOVÁ, P.; ŠVEC, K. a kolektív: *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010, 263 s.

DRAXLER, P.; MILO, D.; SLANINOVÁ, J. a kolektív: *Správa o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu*. Inštitút pre občianske vzdelávanie, 2008, s. 5. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <<http://www.civedu.info/SPRAVA2007e.pdf>>.

EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.; BARDOVIČ, J. (eds.): *Občianstvo a občianska spoločnosť: Stav – kontexty – perspektívy: Zborník príspevkov zo IV. Ročníka Vedeckej konferencie študentov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 14. a 15. mája 2015 Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, 252 s.

EYSENCK, H. J.: *Sense and Nonsense in Psychology*. Baltimore: Penguin Books, 349 s.

FESTENSTEIN, M.; KENNY, M.: *Political Ideologies: A Reader and Guide*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 459 s.

FREEDEN, M.: *Ideology - A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 142 p.

FRIŠTENSKÁ, H.: *Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace*. In: ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, s. 12.

GBÚROVÁ, M. a kol.: *Ideológie na prahu III. tisícročia*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove, Prešovská univerzita, 2001, 308 s.

GBÚROVÁ, M.; BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, 236 s.

GBÚROVÁ, M.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.; ONUFRÁK, A.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Základy politológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2015, 146 s.

HEYWOOD, A.: *Politické ideológie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 293 s.

HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 362 s.

KILIÁNOVÁ, G.; KOWALSKÁ, E.; KREKOVIČOVÁ, E. (eds.): *MY A TÍ DRUHÍ v modernej spoločnosti: Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, 722 s.

KREIDL, M.; VLACHOVÁ, K.: *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998*. In: *Sociologický časopis*. XXXV, (3/1999), s. 338. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/795b32e5c20680c05740b46f763261130a8e11ac_203_335KREVL.pdf>.

LAQUEUR, W.: *Poslední dny Evropy... Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie? Analýza – perspektíva – prognóza – řešení*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 50.

LIĎÁK, J.: *International migration from Asia and Africa – Issues and challenges for Europe*. In: *Asian and African studies*. Vol. 25, Nr. 2, 2016, p. 231-248. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/1125155607_LI%C2%A6%C3%84+%C3%BCK_kor5%20FINAL.pdf>.

LIĎÁK, J.; KOGANOVÁ, V.: *Nárast populizmu a nacionalizmu v Západnej Európe*. In: GBÚROVÁ, M. (ed.): *Ľavica a pravica*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove/Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis, 2004, 173 s.

LIĎÁK, J.; SRB, V.: *Medzinárodná migrácia a status moslimov v Európe*. In: *Politické vedy*. Vol. 22, Nr. 1, 2019, pp. 132-158. [online], [cit. 15/11/2022]. Dostupné na internete:

<<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/en/archive/2019/1-2019/jan-lidak-vladimir-srb.html>>.

LIĎÁK, J.; ŠTEFANČÍK, R.: *Úvod do migračných štúdií*. Praha: Vysoká škola mezinárodných a verejných vzťahů Praha, 2022, 191 s.

LE BON, G.: *Psychologie davu*. Praha: Kra, 1994, 159 s.

MANNHEIM, K.: *Ideologie a utopie*. Bratislava: Archa, 1991, 358 s.

MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, 655 s.

MCCULLOUGH, B. H.: *Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 393 s.

ONUFRÁK, A.: *Aktuálne problémy medzinárodnej migrácie (Dizertačná práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická Fakulta 2013, 162 s.

ONUFRÁK, A.: *Expanzia nacionalizmu v členských štátoch EÚ – destabilizujúci prvok v európskom integračnom procese*. In: BOCORA, J.; LUKÁČ, M.; PAJTINKA, V.: *Zborník príspevkov z 10. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov: Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2011 [CD-ROM]*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm - Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomická univerzita v Bratislave, 2011, s. 410-422.

ONUFRÁK, A.: *Migrácia v Európe po druhej svetovej vojne v kontexte európskej integrácie*. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2020, s. 40-60.

ONUFRÁK, A.: *Politické strany nacionalisticky orientované*. In: KOHOUTEK, J. a kol.: *Proměny politických stran ve Střední Evropě*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, o. s.; Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o., 2011, s. 110-133.

ONUFRÁK, A.: *Propaganda, ako významný prostriedok nacionalistických politických strán v politickom boji v kontexte medzinárodnej migrácie a integrácie*. In: KOUBA, M.; MAGINCOVÁ, D.; ŘÍHA, I. (edd.): *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 115-130.

ONUFRÁK, A.: *Švajčiarska demokracia v réžii propagandy ľudovcov z SVP*. In: ŠULÍK, R.; KOVÁČOVÁ, S.; RAKONCZAY, T.: *INTERPOLIS´ 11*:

Zborník príspevkov zo VIII. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov s medzinárodnou účasťou v Banskej Bystrici 10. novembra 2011 [CD-ROM]. Banská Bystrica: UMB Banská Bystrica, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2011, s. 488-496.

SCHWARZMANTEL, J.: *Ideology and Politics*. London: Sage, 2008, 198 s.

SMOLÍK, J.: *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003 – 2012*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 368 s.

SURMÁNEK, Š.; GBÚROVÁ, M.; DUDINSKÁ, I.: *Politológia*. Prešov: Slovacontact, 2003, 249 s.

ŠARADIN, P.: *Historické proměny pojmu ideologie*. Brno: CDK, 2001, 131 s.

ŠTEFANČÍK, R.: *Radikálny populizmus v ére pandémie covid-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: Ekonóm, 2022, 221 s.

ŠTEFANČÍK, R.; HVASTA, M.: *Jazyk pravivového extrémizmu*. Bratislava: Ekonóm, 2019, 269 s.

ŠTEFANČÍK, R.; LENČ, J.: *Migračná politika národných štátov*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, 2011, 241 s.

ŠUTAJ, Š. a kol.: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989*. Prešov: Universum, 2008.

ŠUTAJ, Š.; ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, 326 s.

ŠUTAJOVÁ, J.; ĎURKOVSKÁ, M. (Eds.): *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Identita a politika II)*. Prešov: Universum, 2008.

ŠUTAJOVÁ, J.: *Integračný a dezintegračný vývoj maďarských politických strán na Slovensku*. In: ŠUTAJOVÁ, J.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *1989 – 2019: 30 rokov zmien. Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 163-183.

ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarské politické strany v parlamentných voľbách*. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R.: *Voľby 2012: Kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, 231 s.

TAYLOR, G.: *Ideology and Welfare*. Basingtoke, Palgrave Macmillan, 2007, 186 s.

TESAŘ, F.: *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007, 251 s.

Príčiny vzniku a nárastu politického extrémizmu a možnosti jeho eliminácie⁴⁵

Ján Ruman

Skúmať príčiny vzniku a nárastu **politického extrémizmu** ako politických síl možno vo svojej podstate považovať za zložitý a komplexný proces. Či už ide o teoreticko-normatívny alebo empiricko-deskriptívny prístup, oba si vyžadujú nutnosť skúmať tento mnohovrstevný fenomén z viacerých perspektív – faktorov, ktoré spôsobujú jeho samotný vznik, udržateľnosť, kultiváciu, intenzifikáciu a v poslednom rade aj kvantifikáciu (napr. v počte kriminálnych prípadov majúcich politicko-extrémistický charakter⁴⁶). Nazdávame sa, že žiaden prípad politického extrémizmu, či už v zmysle individuálnom (napr. apologéti minulých nedemokratických režimov – sympatizanti, voliči a pod.) alebo kolektívnom (extrémistické politické strany a hnutia, extrémistické spoločenské/sociálne hnutia, extrémistické občianske združenia, extrémistické subkultúry, teroristické skupiny, paramilitaristické jednotky a pod.) nevzniká vo vákuu a tiež nie podľa všeobecne platného nemenného vzorca alebo schémy. Vždy ide o konkrétne-historickú konšteláciu viacerých prvkov, faktorov ako príčin, aktérov, ktoré ústia do extrémistického postoja, prístupu, reakcie v priestore a čase. Významnú rolu zohrávajú okrem nižšie uvedených aj geograficko-demografické faktory (tá istá príčina nemusí aktivovať extrémistický prejav v inom prostredí). Niekedy, na to, aby sa extrémizmus prejavil a opakoval, je potrebné, aby bolo príčin zastúpených viac, inokedy postačí jedna. Domnievame

---

⁴⁵ Tento text vznikol v rámci riešenia grantového projektu KEGA *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov* (014UPJŠ-4/2020).

⁴⁶ Čo sa týka kriminológie, pri skúmaní trestných činov je nevyhnutné rozlišovať medzi extrémistickým trestným činom a nenávisným činom. Extrémistické trestné činy sa vždy viažu na konkrétnu politickú ideológiu, ktorá je v rozpore s demokratickými princípmi. Naopak zločiny z nenávisťi (*hate crimes*), napr. motivované rasizmom, nevychádzajú z ideologického základu.

sa, že z tohto titulu vytvorí jednu ucelenú, zovšeobecnejúcu a platnú teóriu je nemožné.

Metodologicky vychádzame z nasledovných definícií a konceptualizácie politického extrémizmu. Už v polovici 50. rokov 20. storočia sa americký politológ a sociológ Seymour Martin Lipset vyjadril, že extrémizmus je protikladným pojmom k liberálnej demokracii a pluralizmu. Na konci 20. storočia nemeckí autori Uwe Backes a Eckhard Jesse tvrdili, že extrémizmus je potrebné charakterizovať ako **antitézu** voči demokratickému ústavnému štátu a poriadku. Z toho vyplýva, že extrémizmus má primárne antidemokratický charakter - ide o **antipostoj** voči základným princípom demokratického panstva, t. j. proti deklarovaným ľudským právam a slobodám a právnemu poriadku.⁴⁷ Predstavitelia extrémizmu sa vo svojich cieľoch môžu usilovať o prevzatie moci prostredníctvom politickej strany v rámci volieb, ale takisto môžu iniciovať napätie vedúce k štátnemu prevratu alebo revolúcii. Okrem pôsobenia v politických stranách, môžu zakladať subverzné skupiny či hnutia, ktoré aktívne šíria propagandu. Vzťah extrémizmu a násilných stratégií možno podľa Backesa a Jesseho diferencovať nasledovne:

- extrémizmus používajúci násilie a opierajúci sa o pevnú organizačnú štruktúru (teroristické skupiny)
- extrémizmus používajúci násilie, ale neopierajúci sa o pevnú organizačnú štruktúru (subkultúry, spoločenské hnutia)
- extrémizmus nepoužívajúci násilie a neopierajúci sa o pevnú organizačnú štruktúru (antidemokratickí intelektuáli)
- extrémizmus nepoužívajúci násilie, ale opierajúci sa o pevnú organizačnú štruktúru (politické strany).⁴⁸

Pre pokus o komplexnejšie, hoci svojím spôsobom zostručnené pochopenie príčin, ktoré vedú k vzniku a nárastu politického

---

⁴⁷ DANICS, S.; TEJCHMANOVÁ, L.: *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 59-64.

⁴⁸ DANICS, S.; TEJCHMANOVÁ, L.: *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 67-68.

extrémizmu v spoločnosti v 21. storočí v globálnom kontexte sa nazdávame, že je potrebné skúmať kategóriu politického extrémizmu z nasledovných hľadísk – faktorov, ktoré priamo vstupujú do procesu konštituovania a kryštalizácie tohto fenoménu:

1. socioekonomické, kultúrne a environmentálne príčiny politického extrémizmu
2. politické príčiny politického extrémizmu
3. technologické príčiny politického extrémizmu
4. psychologické príčiny politického extrémizmu

V poslednej časti predkladaného textu sa budeme venovať potencialitám eliminácie politického extrémizmu, ktoré by sa mohli nachádzať v prehĺbenejších procesoch demokratizácie v politickom a socioekonomickom zmysle a vzdelávaní – konkrétne vo výchove občanov k občianstvu, poznaniu, porozumeniu, spolupráce a participácie. Nezabúdame ani na právne hľadisko, pričom si kladieme otázku, do akej miery je práve toto dôležité pri komplexnom ciele eliminovať súčasné extrémistické prejavy a ich možné recidíva.

Socioekonomické, kultúrne a environmentálne príčiny nárastu politického extrémizmu

Globalizácia – alfa a omega mnohých príčin

Viacero politických teoretikov datuje úplné rozvinutie **globalizačných procesov** vo svojej komplexnosti do roku 1989, od kedy de facto prestalo platiť mocensko-politické delenie sveta na Západ a Východ, resp. na „západný“ a „východný“ blok⁴⁹. Globalizačné

---

⁴⁹ Niektorí teoretici datujú začiatok globalizácie rôzne. Karl Marx považoval za počiatok globalizácie už 15. storočie ako súčasť moderného kapitalizmu. Immanuel Wallerstein, známy koncepciou svetových systémov, globalizáciu datoval rovnako ako Marx do 15. storočia, keďže ju pokladal tiež ako nástroj rozširovania kapitalistického svetosystému a kolonializmu. Anthony Giddens sa domnieval, že globalizácia je súčasťou modernity, a preto za jej príchod považoval 18. storočie. Roland Robertson už vznik globalizácie spájal s neskorším obdobím, a to rokmi 1870 – 1920 v kontexte multidimenzionality. Vid': BECK, U.: *Co je to globalizace?*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 32.

procesy okrem mnohého iného spôsobili, že ekonomická moc (trh, tovary, služby) sa stala nadnárodnou a politická moc ostala fixovaná na národnej úrovni. Trh sa delokalizoval a politika naopak zostala lokalizovaná. Tento rozpor vo svojom dôsledku znamenal zásadnú zmenu konfigurácie mocí, keďže ekonomická moc nadobudla globálny charakter legitimacy, pričom politické rozhodnutia spojené s funkčnými politickými reguláciami v právnej, sociálnej, hospodárskej, kultúrnej či environmentálnej sfére si ponechali limitovanú legitimitu národných štátov (okrem politických regionálnych integrácií ako napr. Európska únia, na ktoré asociačné štáty delegovali niektoré právomoci). Globalizácia tak umožňuje globálne zhodnocovanie kapitálu formou **maximalizácie zisku**⁵⁰ využívajúc ponuku lacnej pracovnej sily, nízkych nákladov spojených s cenou práce a minimálnej alebo žiadnej daňovej záťaže⁵¹. **Deteritorializované**⁵² **transnacionálne obchodné a finančné korporácie** sa vďaka tejto **asymetrii** dokážu lepšie prispôbovať globálnemu prostrediu než obyvatelia národných štátov, ktorí sú politicky, právne a sociálne viazaní ku konkrétnemu miestu, resp. regiónu. Táto asymetria metamorfuje aj mocensko-politickú silu štátov pri strategickom vyjednávaní, ktoré po roku 1989 plne nadobudli submisívny charakter v otázke politického manévrovania za účelom hospodárskeho sebaoprežitia. Sociológ Zygmunt Bauman to zhrnul slovami: „*V kabarete globalizácie štát predvádza striptíz a na konci predstavenia mu zostáva len to najnevyhnutnejšie – represívne sily. So zničenou materiálnou základňou, anulovanou suverenitou a nezávislosťou a umlčanými politickými triedami sa národný štát stáva bezpečnostnou službou megaspoločnosti.*“⁵³

---

⁵⁰ Maximalizácia zisku sa ukázala ako najvhodnejší spôsob zhodnocovania kapitálu, za predpokladu, že ekonomický subjekt potrebuje byť dokonale konkurencieschopný v rámci globálneho trhu.

⁵¹ Daňové raje (štáty/teritória ako napr. Kajmanské ostrovy, Bermudy, Hong Kong, Cyprus atď.) predstavujú miesta, v ktorých sídlia firmy podnikajúce offshore nemusia platiť dane, resp. platia minimálne sadzby.

⁵² Formálne priestorovo neobmedzené – pole pôsobnosti je globálne, t. j. nie je ekonomicky fixované na žiadny konkrétny štát.

⁵³ BAUMAN, Z.: *Globalizácia – Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2000, s. 65.

Materiálne dôvody politického extrémizmu – chudoba a sociálna neistota

Nezamýšľaným dôsledkom ekonomického „búrania“ hraníc sú **sociálne impakty** na spoločnosti a komunity národných štátov, ktoré sú v hraniciach ukotvené. Sociálna oblasť a **sociálne práva** sú vystavené obrovskému tlaku. Nielen spomínané národné štáty, ale aj ich obyvatelia – ich osud je úzko spätý s globalizačným rámcom. Globalizácia vplýva na možnosť tvorby a podobu implementácie sociálnej politiky, s ktorou súvisí právo sociálneho zabezpečenia. V tomto nastavení sú najviac ohrození chudobní, nezamestnaní, fyzicky a mentálne znevýhodnení a všeobecne inak sociálne vylúčení. Napriek tomu, že sa globalizácii podarilo znížiť podiel **absolútnej chudoby** (príjem jedinca 1,9 dolára na deň)⁵⁴, **príjmová nerovnosť** medzi ľuďmi narástla a stále sa prehľbuje.⁵⁵ Globalizácia zintenzívnila aj fenomén sociálnej neistoty (**prekarity**). Pracujúci si prestali byť istí, či vôbec budú pracovať, ako budú pracovať (za akých podmienok), kde a kedy budú pracovať. Novodobé zefektívňovanie produkčných vzťahov a prostriedkov podnikmi za účelom maximalizácie zisku a udržateľnosti konkurencieschopnosti sa v praxi premietlo do **flexibilizácie práce** (práca prispôsobená trhovým podmienkam, ktoré z nej robia prácu neplnohodnotnú či neistú). Táto skutočnosť sa v súčasnosti netýka len súkromného sektora, ale v niektorých prípadoch aj štátnozamestnaneckých pomeroch. Flexibilizácia práce tiež znamená pracovať viac a za menej, byť kedykoľvek k dispozícii a nemať dostatočnú pracovno-právnu ochranu.

Z hľadiska empirických dát viaceri autorov (napr. Enders, Hoover, Sandler, Blomberg, Hess atď.) prisudzuje vzťahu medzi sociálnou depriváciou, chudobou a nízkymi príjmami a politickým extrémizmom v podobe násilia, nenávisťi či extrémistickým náladám vážny dôraz.

---

⁵⁴ ROSER, M.: *Extreme poverty: how far have we come, how far do we still have to go?* [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/extreme-poverty-in-brief>>.

⁵⁵ DŽAMBAZOVIČ, R.: *Sociálno-ekonomické nerovnosti v čase globalizácie*. In: *Kritika & kontext*. 22/2019, s. 37-48.

Napr. Jeremy Chevrier pozitívne mapoval v roku 2017 koreláciu medzi násilným extrémizmom vrátane terorizmu a chudobou s nedostatkom ekonomických príležitostí v subsaharskej Afrike.⁵⁶ Politický extrémizmus berúci si za svoje materiálne dôvody svojho pôsobenia a činnosti býva väčšinou ľavicový, ale nemusí to tak byť vždy.⁵⁷ Príkladom môžu byť anarchistické hnutia agitujúce za anarchistický socializmus alebo anarchokomunizmus, ktoré môžu a nemusia využívať násilie. Tie sú typické pre Strednú a Južnú Ameriku – napr. EZLN (Zapatisti), FLA (Argentínska oslobodzujúca armáda), ale aj v Európe po druhej svetovej vojne – napr. Francúzska anarchistická federácia, Talianska anarchistická federácia, Iberská anarchistická federácia a pod. Medzi ľavicové teroristické organizácie reflektujúce sociálne, ekonomické a vojnové pomery sa radí napr. RAF (Frakcia červenej armády), ktorá fungovala ako nemecká komunistická teroristická organizácia operujúca v mestách.

Nacionalizmus ako hľadanie identity

Kladením dôrazu na národný cit a uvedomenie, potrebu identifikovať sa s vlastným národom, ktorému prislúcha územie vlastného štátu a ktorý disponuje štátnou mocou, možno označiť za prejav modernity. Ide o **simulacrum**⁵⁸, ktoré má plniť vznešený pocit ukotvenosti a spojitosti jedinca s národom. Avšak táto príslušnosť

---

⁵⁶ CHEVRIER, J.: *Exploring the connections between poverty, lack of economic opportunity, and violent extremism in Sub-Saharan Africa*. In: USAID – Center for resilience. November 2017, 35 s. [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00WQ7X.pdf>.

⁵⁷ Napr. pravicovo extrémistická strana SP – NS (Slovenská pospolitosť – Národná strana), rozpustená Najvyšším súdom SR v roku 2006, vo svojich stanovách akcentovala aj sociálne otázky a vyhraňovala sa voči performatívnym dôsledkom globalizácie. Tento program kontinuálne z veľkej časti prevzala od roku 2010 ĽSNS (Ľudová strana Naše Slovensko).

⁵⁸ Simulacrom sa zásadnejšie okrem iného vo svojich prácach zaoberal postmodernista Jean Baudrillard. Český sociológ Jan Keller pripodobňuje simulacrum k virtuálnemu domu. Keller parafrázuje význam simulacra ako „schopnosť hrať sa na realitu a s realitou a umelý produkt tejto hry tak vydávať za niečo skutočnejšie, než je originál.“ Vid': KELLER, J.: *Politika s ručením omezeným – Proměny moci na prahu 21. století*. Praha: Zenit, 2002, s. 12.

môže v extrémnych prípadoch prerásť do podôb **ultranacionalizmu**, ktorý nerešpektuje a netoleruje odlišné národy a kultúry a považuje ich za hrozbu. V tom prípade je **nacionalizmus** doplnený o nacionálny **šovinizmus** a **xenofóbiu**. Po roku 1989 možno takéto vyhranené nacionalistické správanie empiricky zaznamenať napr. v prípade štátov bývalej Juhoslávie (90. roky 20. storočia), kde sa vyhrotená povaha štátnych a lokálnych nacionalizmov, naakumulovaných a dusených za „reálneho“ socializmu, premenila v bratovražednú občiansku vojnu medzi Srbmi, Chorvátmi a Bosniakmi. Ultranasionalizmom nie je typický len Balkánsky polostrov, ale aj niektoré krajiny strednej a východnej Európy, zakaukazské republiky, Taliansko, Nemecko či Španielsko. Nacionalizmus ako utvrdzovanie sa v identite vzniká a silnie tam, kde došlo k historickým krivdám, kde dochádza k oživovaniu historických resentimentov a mýtov (Ukrajina, Maďarsko, Chorvátsko, Slovensko), na základe obavy z ohrozenia a samotnej straty homogénnej etnicity ako entity, s ktorou sa jednotlivci identifikujú a kde navyše boli potlačené a neuznané štátotvorné snahy (Kurdistan, Katalánsko). Dôsledkom vyhraneného **etnocentrizmu** môže byť **etnoseparatistický terorizmus**⁵⁹, ktorý predstavuje najexponovanejší aspekt politického extrémizmu.

Multikulturalizmus⁶⁰ ako dôsledok ekonomických, ale aj politických globalizačných zmien v spoločnosti môže prispievať k oživovaniu nacionalistických tendencií a vášní a tiež paralelne k aktivácii **rasizmu** a xenofóbie. Rovnakým efektom môže pôsobiť prílišná a rýchla regionálna ekonomická a politická integrácia

---

⁵⁹ Typickými príkladmi, ktoré možno ilustrovať, boli baskická ETA (Baskicko a jeho sloboda), FARC (Revolučné ozbrojené sily Kolumbie) či UÇK (Kosovská oslobodzovacia armáda) a stále je PKK (Strana kurdských pracujúcich).

⁶⁰ Multikulturalizmus je politická ideológia, resp. súbor politik, ktoré umožňujú (priam sú vítané) miešanie rôznych kultúr a etníc na území jedného štátu bez podmienok vyžadujúcich asimilovanie sa. Multirasová spoločnosť je naopak postavená na homogénnom princípe dodržiavania kultúrnych a hodnotových konvencií v danej krajine. O multikultúrnej a multirasovej spoločnosti písal český sociológ Václav Bělohradský v kapitole Soumrak multikulturalizmu. Vid': BĚLOHRADSKÝ, V.: *Společnost nevolnosti – Eseje z pozdější doby*. Praha: SLON, 2009, 270 s.

s nedostatočne premyslenými politickými ambíciami – napr. proces federalizácie, ktorých reálnym dôsledkom môže byť nedostatočné rešpektovanie záujmov národných (predtým unitárnych) štátov. Globalizácia spôsobila, že mnohí ľudia sú nútení emigrovať za prácou a lepšími a dôstojnejšími životnými a materiálnymi podmienkami. S tým súvisí aj napätie a potenciálne konflikty, v prípade, že ide o migrantov, ktorí sa nedokážu, resp. nechcú adaptovať na nové prostredie. Ide o zmes postojov, hodnôt, princípov, viery, ktoré častokrát nekorešpondujú s tradíciami a hodnotami hostiteľských krajín. Odpoveďou na nezamýšľané dôsledky multikulturalizmu sú primárne už spomínaný rasizmus a xenofóbia. V tejto súvislosti sa aktivizujú rôzne subkultúrne skupiny, ktoré odmietajú heterogenitu rás a etník na jednom území a preferujú rasovú nadržanosť. Zväčša ide o formy pravicového extrémizmu, ktoré prezentujú napr. hnutia skinheads (White power, Blood and Honour) či rasisticko-kultový Kluks-klan. Typickým príkladom antimultikultúrneho vyhranenia z radov politických strán a hnutí je politická strana ĽSNS na Slovensku (symbolizmom a verbálnymi prejavmi zástupcov považovaná za neofašistickú stranu), nemecká AfD (Alternatíva za Nemecko – na jej začiatku niektorí jej členovia propagovali neonacizmus), grécka strana Zlatý úsvit (symbolicky neonacistická, extrémistický kriminalizmus) či švédska SD (Švédski demokrati), ktorá bola do roku 2001 komplexne považovaná za neonacistický politický subjekt.

Postmoderná kultúra, inakosť a metamorfóza étosu

Prítomnosť **postmodernej kultúry** a myslenia ako odpovedi na zlyhania modernity sa začína na Západe objavovať v 60. rokoch 20. storočia. Ak v modernite dominuje štruktúra a racionalita, postmoderna je typická rozkladom štruktúr, usporiadanosti, trvalosti či pevnosti. Do popredia sa tlačí **rhizóm**⁶¹, **asambláž**⁶² a variabilita. Jej

---

⁶¹ Rhizóm je postmoderný terminus technicus. Konceptualizácii pojmu rhizóm sa venovali francúzski filozofi Gilles Deleuze a Félix Guattari vo svojom fenomenálnom diele Tisíc plošín: kapitalizmus a schizofrénia. Rhizóm významovo pripodobňujú cibuliam a hľúzám alebo líščej nore. Neexistuje tu centrum, všetko môže byť poprepájané, ale nemusí byť. V rhizóme absentuje

vplyv na spoločnosť je enormný a má dopad aj na správanie či konanie jedincov a životné idey. V kontexte postmoderného myslenia a kultúry sa koniec 20. storočia vyznačuje okrem iného aj **postfeministickým myslením**, ktoré si za svoj stredobod bádania berie kategórie: pohlavie a rod (gender). Proklamuje, že druhé v poradí je viac sociálnym konštruktom ako niečím prirodzeným. Vznikajú nové emancipačné spoločenské hnutia vychádzajúce z postfeministických trendov ako napr. LGBTI, ktoré sa snažia zrovnoprávniť postavenie sexuálnych menšín (homosexuálov, lesbičiek, bisexuálov, transsexuálov, nebinárnych jedincov a pod.) nielen v odbornom a verejnom diskurze, ale aj v legislatíve. Tlak na liberalizáciu spoločenského poriadku, morálky, mravov a tradícií vyústil ruka v ruke s posilňovaním konzervatívneho a fundamentalistického antipólu. Politický extrémizmus je aj reaktívnym fenoménom, ktorý je odpoveďou na legitimizáciu **inakosti**. Konzervatívne ladení jedinci sú skeptickí voči jej súladu a koexistencii s náboženskou morálkou a tradíciami, tí ortodoxnejší sa politicky radikalizujú a stavajú proti emancipačným prúdom takéhoto charakteru (radikálna pravica v Poľsku, Taliansku či Maďarsku). Je to dané aj strachom a neistotou z nového a nepoznaného. Vnímajú to ako spontánne dobrodružné experimenty či pózy, ktoré môžu mať rozkladné dôsledky pre spoločnosť a komunitu.

Postmoderná kultúra sa ale vyznačuje aj konzumným spôsobom bytia.⁶³ Je to súčasť globalizačných procesov, ktoré naplňaním mantry

---

akákoľvek štruktúra s bodmi a pozíciami. Bližšie viď: DELEUZE, G.; GUATTARI, F.: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005, s. 6-8.

⁶² Deleuze charakterizuje asambláž ako „multiplicitu, ktorá je vytvorená z niekoľkých heterogénnych pojmov, odlišných charakterov, ktoré naväzujú medzi sebou súčinnosť, vzťahy, naprieč vekmi, pohlaviami a vládami. (...) Asambláž funguje len ako jednota. Je to symbióza a súlad. Nikdy nie sú dôležité odvodenia, ale spojenia a zmes.“ Viď: DELEUZE, G.; PARNET, C.: *Dialogues*. New York: Columbia University Press, 1987, s. 69.

⁶³ Pre viac informácií k tejto problematike viď dielo Gillesa Lipovetskeho o hyperkonzumnej spoločnosti – LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí – Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: PROSTOR, 2007, 448 s. alebo Georga Ritzera, ktorý zasvätil svoju prácu mcdonaldizácii spoločnosti – reflexia

nekonečnej akumulácie kapitálu a zhodnocovania profitu podmieňujú zvyky **masovej kultúry**. **Konzumerizmus** znamená nielen spotrebu, ale aj spôsob a formu túžby, uvažovania a následnej realizácie. Autenticita sa prejavuje v spomínaných experimentoch, ktorým chýba štruktúra či trvalosť, sú efemérne a temporálne. Prívrženci extrémistických hnutí, v drvivej väčšine pravicových, takéto prejavy reflektujú a označujú ako znak morálnej dekadencie, kultúrneho a etického úpadku. Niektorí umelci a médiá sú tak častokrát označovaní za nositeľov spoločensky deštruktívnych obrazov a posolstiev.

Český politológ Miroslav Mareš hovorí, že prívrženci pravicového extrémizmu majú väčšinou tendenciu kritizovať a neznášať všetkých tých, ktorí myslia, správajú sa a prejavujú sa inak. V ich kognitívnej výbave nechýba sklon ku **kultúrnemu dogmatizmu** - existuje „jedine správne“ myslenie, konanie a postoj, ostatné je produktom pluralistickej demokratickej dekadencie plnej nerestí a zvrhlostí.⁶⁴

Klimatická kríza

Jedným z dvoch naratívov, ktoré sa udomácnili vo verejnom diskurze, je vedecký naratív týkajúci sa problému spojeného s **klimatickou zmenou** - inak uvádzaný ako **klimatická kríza**. Veľmi zjednodušene povedané, ide o konkrétne dôsledky produkcie a spotreby priamo ovplyvňujúce rast teploty v atmosfére. Tento následok sa začal rapídne zintenzívňovať už na konci 20. storočia, pričom najhoršie scenáre ohlasujú oteplenie planéty od 1,8 do 4,4 stupňov do konca 21. storočia.⁶⁵ Činnosť človeka na Zemi je v korelácii s emitovaním príliš vysokého množstva **oxidu uhličitého**, ktorý spôsobuje **globálne otepľovanie**. Spôsob produkcie a spotreby

---

modernej racionality - RITZER, G.: *McDonaldizace společnosti*. Praha: Academia, 2003, 176 s.

⁶⁴ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 21.

⁶⁵ Vid' CLIMATE NEUTRAL GROUP: *Five future scenarios - Climate Report AR6 IPCC 2021*. [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.climateneutralgroup.com/en/news/five-future-scenarios-ar6-ippcc/>>.

v neskoršej fáze kapitalizmu je v súčasnom nastavení podľa renomovaných klimatológov neudržateľný, pričom hrozia kataklizmatické následky, ktoré môžu zásadným spôsobom pozmeniť kvalitu života civilizácie (neobývateľnosť rôznych teritórií – nedostatok vody, nepriaznivé podnebie pre život a poľnohospodárstvo; klimatickí utečenci; vojny atď.).

Už v 70. rokoch 20. storočia vznikla jedna z prvých mimovládnych organizácií Greenpeace zameraná na ochranu životného prostredia, ktorá poukazovala okrem iného na zhoršujúci stav klímy. Jej členovia reagovali na politické rozhodnutia vlád najbohatších štátov a priemyselnú produkciu obrovských nadnárodných ekonomických spoločností dosť nekompromisne⁶⁶, ale bez použitia násilia. Greenpeace bol prvým významným subverzným environmentalistickým aktérom v rámci spoločenských hnutí. V súčasnosti, aj vďaka klimatickému alarmu, pribudli ďalšie nové globálne environmentálne hnutia (napr. Fridays for Future alebo Extinction rebellion), ktoré tiež artikulujú svoje požiadavky nenásilným spôsobom. Avšak svoju činnosť robia radikálnejšie a agresívnejšie, keďže urgentne žiadajú radikálne systémové zmeny v spôsobe produkčných vzťahov s dopadom na nižšiu mieru uvoľňovania oxidu uhličitého a metánu do ovzdušia. A tak nečudo, že niektorými think-tankami sú a do budúca budú označovaní za ľavicové extrémistické hnutia, napriek tomu, že ich motívy nesú **antikapitalistický náboj**, čo nemožno označiť za antidemokratizmus. Do budúca samozrejme nie je vylúčené, že vzniknú hnutia, ktoré budú páchať násilné trestné činy. Už dnes sa niektorí klimatickí aktivisti dopúšťajú deliktov, napr.

---

⁶⁶ Počas niekoľkých dekád svojej existencie sa aktivistom Greenpeace podarilo blokať testy nukleárnych zbraní až do úplného zákazu v roku 1996; zapríčiniť redukciu lovu tuleňov; nechať zakázať komerčný lov veľrýb, ťažbu na Antarktíde; obmedziť prevádzku tepelných elektrární vo Veľkej Británii či ukončiť uskutočňovanie nových ropných vrtov v Severnom mori Dánskom. Aktivisti za účelom donútenia národných vlád použili nenásilné prostriedky, ktorými dosiahli svoje ciele ako napr. vylezenie na komín; blokovanie prístupu loďou; zavesenie sa na most a pod. Viď: *How Greenpeace changed the world*. [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.greenpeace.org.uk/about-greenpeace/victories/>>.

poškodzuju obrazy v galériách tým, že ich polejú farbou alebo inou farebnou tekutinou, a potom sa prilepia na stenu.

Politické príčiny nárastu politického extrémizmu

Depolitizácia, bezmocnosť ľudu a kríza autorít

V 70. rokoch 20. storočia sa začala v niektorých štátoch na Západe implementovať do praxe ideológia **neoliberalizmu** a **neokonzervativizmu**. Neoliberálny scenár v podobe **Washingtonského konsenzu**⁶⁷ bol vpísaný aj mnohým postkomunistickým a postsovietskym štátom, ktoré sa rozhodli ísť cestou tranzície – transformácie z autoritárskeho režimu na režim demokratický. Tento ideovo-hodnotový rámec pretrval v podstate až dodnes, avšak príchod finančnej a hypotekárnej krízy z roku 2008, do určitej miery zmenil jeho pôsobnosť aj vďaka systémovým reštrikciám (sanovanie bánk, úsporné politiky za účelom šetrenia verejných financií).⁶⁸ Priamym dôsledkom praxe ideológie neoliberalizmu, ktorá je imanentnou súčasťou **neskorého kapitalizmu**, a teda aj ekonomickej stránky už spomínaných globalizačných procesov, je tlak na **politické manévrovanie** národných štátov. Navyše neoliberalizmus nadobudol charakter akejsi mantry – viery, že liberalizácia trhu s minimálnymi štátnymi zásahmi, privatizácia strategických podnikov a s tým podriadenie sa priamym zahraničným investíciám nadnárodných

---

⁶⁷ Washingtonský konsenzus je politicko-ekonomická dohoda medzi Medzinárodným menovým fondom, Svetovou bankou a Ministerstvom financií USA. Možno ho charakterizovať ako desatoro nástrojov ako rozvinúť ekonomiku rozvojového štátu.

⁶⁸ Český filozof Michael Hauser tvrdí, že „pravidlá“ neoliberalizmu prestali po roku 2008 platiť. Od tohto roku axiomatický predpoklad, že trh riadi neviditeľná ruka, ktorá nejakým spôsobom zariadi bohatstvo pre všetkých, ktorí sa snažia, je ilúziou. Voľný trh podľa Hausera eticky stroskotal, pretože došlo k rozpadu jeho imanentného spontánneho poriadku – celá ekonomika by skolabovala, pokiaľ by bola ponechaná svojej spontaneite. Zodpovednosť za riešenie finančnej krízy sa ale stala kolektívnou a nie radikálne individuálnou, ako predpisuje neoliberalizmus. Vid': FEINBERG, J., G.; HAUSER, M.; ORT, J.: *Politika jednoty ve světě proměn*. Praha: Filosofia, 2021, s. 135-136.

korporácií, daňová politika založená na miernych daňových sadzbách či minimálne štátne výdavky, sú jedinou objektívnou pravdou a návodom k prosperite. Tento diskurz sa stal tak mocný, že akékoľvek iný odborný argument spochybňujúci neoliberalný dispozitív, bol považovaný za spiatocnícky, komunistický alebo zastaralý. Tento proces blokácie myslieť politicky inak sa inými slovami nazýva **depolitizácia**. Možnosť hovoriť o politike, ako by mala vyzeráť, t. j. politizovať politiku⁶⁹ bola v zárodku udusená. A tak bol výsledok už na začiatku prijímania politicko-ekonomických reforiem determinovaný, bez možnosti politického manévrovania. S tým samozrejme súvisí problém **demokratického deficitu** – demokracia v praxi, ktorá je ochudobňovaná o princíp politickej súťaže (ľavica vs. pravica) ako aj flagrantná prehra politického s ekonomickým. Na túto prehru poukazuje skutočnosť, že takmer všetka reálna politika sa zredukovala do stredy politicko-hodnotovej škály. Dá sa povedať, že strany a hnutia s centristickým charakterom sú dominantné v mnohých stranických systémoch v Európe – častokrát ide o politicky konformné strany, ktoré v konečnom dôsledku politiku vyprázdňujú a dialekticky umožňujú konsolidáciu a popularitu antisystémových politických subjektov.

Ak platí, že grécke *demos kratein* znamená vládu ľudu, v spoločnosti, ktorá apologeticky prijala neoliberalne reglementy, ľud vládnuť plnohodnotne nemôže, pretože je nepotrebný z hľadiska moci (až nežiaduci), povedané ostrejšie – potrebný je hlavne pre schopnosť nakupovať a spotrebovať. Zastupiteľská forma demokracie síce formálne ľudu garantuje moc, ktorú ten prepožičiava svojim zástupcom – politickým elitám, ale v skutočnosti ju ten ľud má vo veľmi limitovanom množstve. A tu sa dostávame k jadrú problému. Dnes ale elity v praxi na ľud prihliadajú len ako na potenciálnych voličov, ktorí prostredníctvom formálnych volieb delegujú právomoci a formálne legitimizujú systém. V skutočnosti ľud stratil reálne právomoci rozhodovať o veciach verejných aj vďaka globalizácii, aj

---

⁶⁹ Politika politiky alebo politizácia politiky sa nazýva termínom metapolitika – politizovať politicky možné.

vd'aka absencii hodnôt a ideí v politike. Tie boli nahradené prahnutím po moci a peniazoch. O veciach verejných rozhodujú už len **politické elity**, v horšom prípade a dnes celkom často **ekonomické** a **finančné elity** (oligarchia), ktoré nikto nevolil a ktoré pôsobia anonymne a latentne aj za pomoci profesionálnych lobistov. Individuálne mocenské záujmy tak prekryli kolektívne požiadavky ľudu, zvrchovanosť ľudu sa stala prázdny výrazom, keďže ten nie je spravovaný sám sebou.

Súčasná situácia vo svete ukazuje, že aj kvalitatívny rozmer politických elít nemusí byť samozrejмый. Nikde nie je napísané, že voľbami sa do reprezentatívnych orgánov štátov dostanú vždy vzdelaní, cnostní, morálne bezúhonní a kompetentní politici. Tieto atribúty závisia aj od vyspelosti **politckej kultúry** v danej krajine. Od kompetentnosti a kvality totiž závisí dôveryhodnosť tých, ktorým boli prepožičané právomoci a zodpovednosť. Nemecký politológ Manfred Funke tvrdí, že jednou z podmienok nástupu fašizmu je okrem iného aj úpadok **štátnej autority**, rozpad väzby medzi štátom a jeho občanmi kvôli politickým škandálom, klientelizmu, korupcii či svárom medzi politickými stranami.⁷⁰ **Kredibilita** štátu a štátnych inštitúcií sa tak javí ako kľúčová pre udržanie legitimacy systému a teda samotnej funkčnej demokracie. Bez dôveryhodnosti je už len skok k právu na primát vlastnej sily a vlastnej správy. Tak vznikajú mafiánske štruktúry ale aj autoritárske zriadenia.

Čo sa týka voličov, čoraz viac sa objavujú protestní voliči, ktorí sa nechávajú opantať pravicovo populistickými stranami, ktoré dnes pôsobia ako nádej na zmenu. V skutočnosti ide o strany, ktoré demokraciu berú ako zastierací manéver a s veľkou pravdepodobnosťou by pri ústavnej väčšine kormidlo vlády natočili k autoritárstvu. Okrem protestných voličov majú zastúpenie aj voliči nerozhodnutí, ktorí volia čoraz viac catch all parties, ľudové hnutia alebo strany s charizmatickými, ale neskúsenými lídrami, ktorí politiku chápú a robia ako šou. Príkladom znechuteného a protestného

---

⁷⁰ MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 81.

elektorátu sú úspechy ĽSNS (parlamentné voľby 2016 a 2020) a Švédskych demokratov (parlamentné voľby 2022).

Geopolitika a medzinárodné konflikty

Prechod od bipolárneho k **multipolárnemu** mocenskému usporiadaniu v 21. storočí demonštruje, že v medzinárodných vzťahoch hrá prím **realizmus**. Boj o suroviny, teritória, strategické miesta či jednoducho mocenskú nadvládu neskončil. Pokračuje inými a sofistikovanejšími prostriedkami. Medzinárodné právo ako predpoklad medzinárodnej stability a mieru reálne (nie formálne) prestalo platiť už v 20. storočí⁷¹. Svet sa stáva každým dňom dejiskom hrozieb, napätia, neustáleho konfliktu a nestability. Jedným z viacerých priamych dôsledkov **medzinárodných konfliktov** a vojen sú **utečenci**, ktorí sú nútení opustiť svoje domovy a hľadať útočiská, kde panuje mier a relatívna stabilita. Medzi najdotknutejšie regióny, odkiaľ utečenci utekajú, patria Blízky východ, subsaharská a ekvatoriálna Afrika, ale aj juhovýchodná Ázia či niektoré krajiny bývalého Sovietskeho zväzu. Práve utečenci sa stávajú problémom pre viaceré štáty a ich vlády, ale aj Európsku úniu, pričom tie sú konfrontované s viacerými závažnými rozhodnutiami – prijať utečencov, koľko utečencov, akú pomoc im ponúknuť, na ako dlho im povoliť pobyt na svojom území a pod. Maďarský premiér Viktor Orbán reprezentujúci stranu Fidesz vníma utečencov ako ľudí „druhej kategórie“. Podobný **postfašistický prístup**⁷² zaujímajú aj ďalšie krajne pravicové strany

---

⁷¹ Dokumentujú to napr. početné intervencie USA a NATO, ktoré boli realizované bez udelení mandátov OSN vychádzajúcich z medzinárodného práva. Išlo o mocensko-militaristickú samovôľu a hegemonistický prístup.

⁷² Termín postfašizmus konceptualizoval maďarský politický filozof Gáspár Miklós Tamás ako mierový fašizmus. Na rozdiel od fašizmu, postfašizmus v praxi podľa Tamása nie je charakteristický autoritárskym režimom – normatívny štát je formálne demokraticky funkčný, avšak občianstvo ako osvietený predpoklad poskytujúci práva a slobody, patrí nemnohým. V postfašizme neexistuje univerzálne prirodzenoprávne chápanie ľudských práv a slobôd. Bližšie viď: TAMÁS, G. M.: *What is Post-fascism?* [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete:

<https://www.opendemocracy.net/en/article_306jsp/>.

naprieč Európou. Namiesto toho, aby Západ učinil sebareflexiu a roznalyzoval, prečo dochádza k nárastu utečencov na hraniciach schengenského priestoru, vybraní politici ich jednoducho partikulárne označia za neplnohodnotných občanov z orientu.

Odpoveďou na **geopolitiku** a **neokolonializmus** sa stali rozmáhajúce sa radikálne hnutia a **teroristické skupiny** náboženského charakteru.⁷³ Tie nie sú ničím novým, keďže dejiny si pamätajú prototeroristické aktivity už v staroveku, kedy napr. zelóti dýkami vraždili rímskych legionárov alebo židovských občanov. Pregnantnejšie sa začal terorizmus rozmáhať v 19. storočí formou anarchizmu, neskôr ako odpoveď na kolonialistické praktiky veľmocí. V druhej polovici 20. storočia sa k slovu dostali teroristické skupiny hlásiace sa k tzv. Novej ľavici (napr. RAF) a ku koncu storočia začal terorizmus operovať globálne vychádzajúc z náboženských motívov.⁷⁴ Dnešný **globálny džihád** je primárne reakciou na globalizovaný svet, geopolitické a medzinárodno-politické rozhodnutia – je to uvoľňovanie nahromadenej energie, ktorá sa akumulovala počas studenej vojny a pokračovala aj po rozpade bipolárneho sveta.

Technologické príčiny nárastu politického extrémizmu

Rozvoj nových sofistikovaných a **smart technológií** síce ľuďom dennodenne uľahčuje a obohacuje každodenný život, avšak z hľadiska predpokladu zneužitia, môžu byť práve technológie nástrojom k väčšej anonymizácii potenciálnych extrémistických jedincov. Vďaka všakovakým špeciálnym šifrovacím softvérom a konfiguráciám dokážu zainteresované skupiny fungovať takmer neviditeľne, či už pri zabezpečovaní potrebných zariadení, komponentov, výbušnín, šírení extrémistického obsahu alebo pri komunikácii svojich strategických plánov alebo logistike za účelom uskutočnenia extrémistického činu. Prostredníctvom sociálnych sietí a smartfónov sa stávajú virtuálne

---

⁷³ Medzi najznámejšie náboženské teroristické skupiny môžeme zaradiť: Al-káju, Islamský štát, Taliban, Boko Haram, Hizballáh a pod.

⁷⁴ REIMER, P.; ŽÍDKOVÁ, M.: *Historický vývoj fenoménu protistátného terorizmu*. In: SOULEIMANOV, E.: *Terorismus – Pokus o porozumění*. Praha: SLON, 2010, s. 53.

blízkymi kedykoľvek a pre kohokoľvek. Dôležitú rolu zohráva aj **Dark web**, ktorý vďaka svojmu šifrovaniu poskytuje priestor pre ilegálne aktivity, ktorými môžu byť pokojne nákup zbraní či šírenie neonacistického materiálu. Pri obchodných transakciách sa najčastejšie využívajú rôzne alternatívne kryptomeny, ktoré môžu byť náročnejšie vystopované orgánmi činnými v trestnom konaní.

Veľkým otáznikom v budúcnosti sa javí **práca** ako zdroj obživy a transcendentálneho naplnenia, ktorá vďaka procesom **robotizácie** nadobúda neistý rozmer. **Technická (priemyselná) revolúcia 4.0**⁷⁵ predpokladá masívny úbytok pracovných miest kvalifikovaného či nekvalifikovaného charakteru, a tým de facto postavenie jedinca do pozície pracovne nepotrebného. Mnohé pracovné pozície v budúcnosti totiž nahradia plne automatizovaní roboti.

Psychologické príčiny nárastu politického extrémizmu

Všetky vyššie zmienené faktory vplývajúce, resp. determinujúce vznik a nárast politického extrémizmu majú charakter objektívnych parametrov a zasahujú každého jedinca v rôznej miere a intenzite. Ak sa k tomu pridajú osobné **psychologické atribúty** každého konkrétneho jedinca (genetické predpoklady), prostredie v akom sa nachádza, v akom vyrastal, aké výchovné metódy boli použité pri jeho vývine, čo počas svojich formatívnych rokov zažil (trauma, odcudzenie, krivda, nenávisť atď.), výsledkom môže byť zmes geneticko-memetickéj a empirickej výbavy, ktorá ho predurčuje k **autoritárskemu typu osobnosti** alebo páchatel'ovi extrémisticky motivovaných trestných činov.

Najčastejšie je autoritárska osobnosť charakteristická agresivitou správania, netolerantnosťou voči inému a odlišnému,

---

⁷⁵ Ekonom Peter Staněk tvrdí, že roboti ako dôsledok robotizácie a Industrie 4.0 pracujú na základe umelej inteligencie. Fungujú v autonómnom režime a sami si nastavujú optimálne riešenia problémov. Človek sa tak stáva plnohodnotným partnerom pri nastavovaní procesov a hľadání riešení. Vid': STANĚK, P.; IVANOVÁ, P.: *Digitalizácia spoločnosti a Industrie 4.0 (systémové dôsledky)*. In: DAUBNER, P.: *Budúcnosť Európy: Cesta k post-kapitalizmu?* Bratislava: Občianske združenie POLE, 2018, s. 12.

poriadkumilovnosťou v správe vecí, dogmatizmom v myslení a viere, stereotypom v zaužívaných aktivitách a vykonávaní každodenných činností či jednorozmerným nazeraním na veci a pod. Autoritárskou osobnosťou, resp. štruktúrou takejto osobnosti sa vo svojich prácach zaoberali okrem iných Theodor Adorno, Erich Fromm či Abraham H. Maslow. Ten posledný menovaný dopĺňal tento koncept o nasledovné aspekty: sklon zovšeobecňovať; sklon k nadobudnutiu prestíže, moci a peňazí; sklon k nenávisti, predsudkom; sadomasochizmus; nespokojnosť so sebou samým atď.⁷⁶

Jedinci páchajúci trestné činy, ktoré sú extrémisticky motivované môžu mať rôzne pohnútky, ktoré ich motivujú konať takýmto spôsobom. Buď myslia **manicheisticky**, t. j. svet vidia na pozadí dobra a zla a oni sa stavajú do role tých, ktorí zastupujú „dobro“ pred „zlom“. Môžu sa tiež sebaidentifikovať ako **spasitelia** alebo záchrancovia, teda tí, ktorí svetu správne rozumejú a musia z povinnosti konať (aby zvíťazilo to „dobro“). V závislosti od traumatických zážitkov v detstve alebo dospievaní, existujú jedinci, ktorých pocit krivdy je natoľko silný, že sa usilujú ku kompenzácii v miere, v akej oni uznávajú za vhodné, aby sa podvedomá ťažoba z traumy neutralizovala.

Možnosti eliminácie politického extrémizmu

Je otázne, či nedostatočné legislatívne pokrytie extrémizmu nepriamo spôsobuje jeho bujnenie a životaschopnosť, a teda či je **legislatívne vákuum** právnou príčinou nárastu politického extrémizmu. Keďže ide o termín (extrémizmus) s dosť abstraktným charakterom drvivá väčšina demokratických krajín vo svete ho do svojich právnych aktov nezaviedla. Niektorí odborníci na právo sa dokonca domnievajú, že extrémizmus nepatrí do právnej terminológie. Parlament Slovenskej republiky sa svojho času zaoberal návrhmi legislatívne zadefinovať termín extrémizmus v normatívnych právnych aktoch, nakoniec sa podarilo do právnych noriem vteliť ale len pojmy

---

⁷⁶ DANICS, S.; TEJCHMANOVÁ, L.: *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 40-41.

ako „trestné činy extrémizmu“ alebo „extrémistická skupina“.⁷⁷ Ostatné krajiny v Európe sa k takýmto právnym úpravám neodvážili podujat’.

Koncepcia, ktorá má vo svojom princípe ochraňovať a brániť demokraciu sa nazýva **militantná** alebo **obranyschopná demokracia**. Priekopníkom tohto spôsobu uvažovania bol už v 30. rokoch 20. storočia (v období, keď bujnel v Európe fašizmus a nacizmus) Karl Loewenstein, ktorý sa držal hesla „oheň by mal byť hasený ohňom“ (voľná interpretácia), povedané inak: antidemokraticky proti antidemokracii. Loewenstein na margo teórie militantnej/obranyschopnej demokracie spísal 14-bodový predpis – princípy⁷⁸, ktorými by sa potenciálne malo bojovať voči extrémistickým vplyvom. Samozrejme, niektoré z Loewensteinových principiálnych návrhov riešenia extrémizmu si demokratické štáty zobrali za svoje. V tejto súvislosti vyvstáva tiež otázka, či redukovanie práv a slobôd (napr. slobody prejavu a zhromažďovania) v skutočnosti neamplifikuje opak a nielen to, či sa tým militantná/obranyschopná demokracia nestáva par excellence spochybňujúcim a rozvracajúcim činiteľom právneho štátu v praxi. Teória militantnej demokracie bola od tej doby obohacovaná a prispôbená. Nešlo len o uzákonenie militantných stratégií – represie voči tým, ktorí ohrozujú princípy demokracie a právneho štátu, ale aj o stratégie očistné a výchovné.

Nazdávame sa, že výchova k etike, tolerancii, poznaniu a porozumeniu a v neposlednom rade k spolupráci a participácii sú cnostné a univerzalistické spôsoby prevencie s vysokou pridanou

---

⁷⁷ Bližšie viď: Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

⁷⁸ Medzi princípy zaradil nasledovné: napr. zakázať činnosť politickým stranám, ktoré nejakým spôsobom ohrozujú demokraciu; zákonom upraviť trestné činy povstania, podnecovania k vzbure, nepokojov; obmedzovať vznik hnutí, ktoré sa extrémisticky správajú (symboly, uniformy); úprava podmienok nadobudnutia a držby strelnej zbrane; zákonné úpravy voči nenávisťným prejavom; zákonná úprava definujúca slobodu prejavu (čo sa povedať smie a čo nie); kreovanie politickej polície či boj s propagandou zo zahraničia. Bližšie viď: DANICS, S.; TEJCHMANOVÁ, L.: *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 157-158.

hodnotou a navyše nevyhnutné za účelom kultivácie politickej kultúry a demokracie. Avšak nazdávať sa, že len vyučovaním a prinášaním osvetu o genocídach a iných formách neľudskosti, nerovnosti a nespravodlivosti, ktoré sa v histórii ľudstva udiali kvôli praxi ideológií nachádzajúcich sa na póloch politicko-hodnotového spektra (fašizmus, nacizmus, komunizmus, anarchizmus) dôjde k úplnej eliminácii koreňov politického extrémizmu, zrejme nestačí. Nestačí charakterizovať význam a koncepciu teórie politického extrémizmu a poukázať na jeho nebezpečenstvo v súvislosti s napĺňaním demokratických štandardov a popísať historické udalosti. Je to len doplnujúce riešenie, ktoré nemá hlbší dosah na politickú a ekonomickú moc. Vyššie uvedené faktory a z nich plynúce príčiny jasne dokumentujú, že na vzniku a náraste politického extrémizmu sa podieľajú viaceré premenné, a preto je potrebné pokúšať sa riešiť ťažiskové príčiny alebo aspoň zástupné príčiny komplexnejšie a kvalifikovanejšie. Pokiaľ nebudú v štátoch a regiónoch zabezpečené dôstojné materiálne podmienky slobody zo sociálneho hľadiska; pokiaľ nebudú občania schopní sa zjednocovať v odlišnostiach na občianskom princípe, ale budú preferovať národný princíp; pokiaľ sa budú ekonomicko-mocensky ignorovať záujmy národných štátov a komún ako aj klimatická zmena a ľudské práva budú v praxi platiť len pre nemnohých, politický extrémizmus bude mať vždy vytvorené podmienky pre svoj vznik a konsolidáciu.

Záver

V predchádzajúcom texte sme mali za cieľ zistiť, ktoré príčiny vplývajú a spolupodieľajú sa na vzniku a náraste politického extrémizmu v praxi. Zistili sme, že politický extrémizmus nevzniká a neprejavuje sa vo vzduchoprázdne, ale jeho vzniku a nárastu predchádza konštelácia faktorov, ktorá môže a nemusí rezultovať do extrémistického javu alebo konania. Ukazuje, že konkrétny prípad politického extrémizmu závisí od špecifických premenných, ktoré sú prítomné a v akej intenzite vplývajú.

V texte sa následne zaoberáme socioekonomickými, kultúrnymi a environmentálnymi príčinami. Zisťujeme, že globalizačné procesy,

ktoré nadobudli komplexne globálny charakter po roku 1989 pôsobia performatívnymi účinkami na sociálnu, ekonomickú, politickú, kultúrnu, ale aj environmentálnu sféru. Proces **dekomodifikácie** (hmotné a nehmotné veci získavajú ráz produktov a zmennosti) tak zásadným spôsobom ovplyvňuje sociálne a materiálne podmienky života na celej planéte, určuje etické nastavenie nielen v politike, ale aj kultúre a v našom vzťahu k životnému prostrediu. Samozrejme, nie za všetkým stojí len globalizácia, podobu sveta určujú aj geopolitické siločiary a záujmy mocností a transformácia mocenských konštelácií, technologická (priemyselná) revolúcia, ktorá prináša okrem všakovakých výdobytkov a vymožeností, ktoré spestrujú a uľahčujú život aj úskalia, ktoré napomáhajú prežiť ilegálnym aktivitám. V neposlednom rade je to aj o nás ľuďoch samotných a o našich psychologických profiloch a sklonochoch.

Vyzerá to tak, že prítomnosť politického extrémizmu ako skutočnosti ohrozujúcej demokraciu v takto nakonfigurovanom svete nevymažeme, dokážeme ju však zmierňovať využívaním právnych opatrení v zmysle militantnej/obranyschopnej demokracie, ktorá okrem represíí predpokladá aj osvetu. Čo ale dnes potrebujeme najviac, je pokúsiť sa o zásadnú reflexiu nášho globálneho konania za účelom prežitia a zlepšenia životných podmienok, teda toho, čo môžeme a vieme zmeniť.

Literatúra

BAUMAN, Z.: *Globalizácia – Dôsledky pre ľudstvo*. Bratislava: Kalligram, 2000, 124 s.

BECK, U.: *Co je to globalizace?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 192 s.

BĚLOHRADSKÝ, V.: *Společnost nevolnosti – Eseje z pozdější doby*. Praha: SLON, 2009, 270 s.

CHEVRIER, J.: *Exploring the connections between poverty, lack of economic opportunity, and violent extremism in Sub-Saharan Africa*. In: USAID – Center for resilience. November 2017, 35 s. [online], [cit. 01/11/2022].

Dostupné na internete:

<https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00WQ7X.pdf>.

CLIMATE NEUTRAL GROUP: *Five future scenarios – Climate Report AR6 IPCC 2021*. [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.climateneutralgroup.com/en/news/five-future-scenarios-ar6-ipcc/>>.

DANICS, S.; TEJCHMANOVÁ, L.: *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, 420 s.

DELEUZE, G.; GUATTARI, F.: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005, 612 s.

DELEUZE, G.; PARNET, C.: *Dialogues*. New York: Columbia University Press, 1987, 176 s.

DŽAMBAZOVIČ, R.: *Sociálně-ekonomické nerovnosti v čase globalizácie*. In: *Kritika & kontext*. 22/2019, s. 37-48.

FEINBERG, J., G.; HAUSER, M.; ORT, J.: *Politika jednoty ve světě proměn*. Praha: Filosofia, 2021, 206 s.

How Greenpeace changed the world. [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.greenpeace.org.uk/about-greenpeace/victories/>>.

KELLER, J.: *Politika s ručením omezeným – Proměny moci na prahu 21. století*. Praha: Zenit, 2002, 60 s.

LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí – Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: PROSTOR, 2007, 448 s.

MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal, 2003, 655 s.

REIMER, P.; ŽÍDKOVÁ, M.: *Historický vývoj fenoménu protistátního terorismu*. In: SOULEIMANOV, E.: *Terorismus – Pokus o porozumění*. Praha: SLON, 2010, 348 s.

RITZER, G.: *Mcdonaldizace společnosti*. Praha: Academia, 2003, 176 s.

ROSER, M.: *Extreme poverty: how far have we come, how far do we still have to go?* [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/extreme-poverty-in-brief>>.

STANĚK, P.; IVANOVÁ, P.: *Digitalizácia spoločnosti a Industrie 4.0 (systémové dôsledky)*. In: DAUBNER, P.: *Budúcnosť Európy: Cesta k post-kapitalizmu?* Bratislava: Občianske združenie POLE, 2018, 156 s.

TAMÁS, G. M.: *What is Post-fascism?* [online], [cit. 01/11/2022]. Dostupné na internete:

<https://www.opendemocracy.net/en/article_306jsp/>.

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

Rasovo motivovaný politický extrémizmus v minulosti⁷⁹

Jana Šutajová

Politický extrémizmus

Ako **extrémizmus** označujeme krajne radikálny až výstredný postoj.⁸⁰ Vo všeobecnosti môžeme pojmom extrémizmus označovať „odchýlenie sa od všeobecne uznávaných a v aktuálnej dobe akceptovaných noriem“.⁸¹ Ako extrémizmus môžeme označovať súhrn určitých sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané viac či menej organizovanými osobami/skupinami a priaznivcami týchto skupín a ktoré sú spojené s prevažujúcim odmietaním základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v aktuálnej spoločnosti.⁸² „Existencia extrémizmu sa dáva do súvislosti s existujúcou sociálnou situáciou a stavom spoločnosti. Jeho základnou črtou je skutočnosť, že nedokáže reálne hodnotiť politickú situáciu, jeho stúpenci odmietajú kompromisy a preferujú radikalizmus v riešení vzťahu občana a štátu.“⁸³

Politický extrémizmus môžeme definovať ako odchýlenie sa od všeobecne platných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem, ktoré má podobu politického programu, v ktorom sa objavujú výrazné prvky názorovej neznášanlivosti a odmietania kompromisných riešení. Politický extrémizmus nie je jednotný a ucelený ideový smer a ako politický extrémizmus môžeme označovať extrémny postoj na oboch stranách ideového spektra (ultrapravícový aj ultraľavicový). Politický

---

⁷⁹ Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu KEGA č. 014UPJŠ-4/2020 *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov*.

⁸⁰ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 125.

⁸¹ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 446.

⁸² PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 446.

⁸³ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 446.

extrémizmus sa spája s radikálnym až militantným odmietaním politiky štátu, odporom proti slobodnému demokratickému ústavnopolitickému poriadku a podporou predstavy nového spoločensko-politického zriadenia, a to dokonca i za použitia násilia. Politický extrémizmus je teda protipólom demokratického ústavného štátu.⁸⁴ Politický extrémizmus je „spojený s neschopnosťou reálneho hodnotenia politickej situácie a s neochotou k politickým kompromisom, často tiež s používaním nedemokratických a násilných prostriedkov.“⁸⁵

Ľavicový a pravicový extrémizmus

Odlíšnosti medzi ľavicovým a pravicovým extrémizmom vyplývajú z ich východiskových ideológií a z nich prameniacych programových priorít. **Ľavicový extrémizmus** je spojený s ideálom spoločnosti, ktorá je postavená nielen na liberálnej myšlienke rovnosti pred zákonom, ale rozšírená aj o sociálnu a ekonomickú rovnosť. Ideálom je beztriedna spoločnosť, v ktorej by bolo zrušené súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov. Extrémna ľavica pripúšťa alebo priam predpokladá, že na dosiahnutie beztriednej spoločnosti je nevyhnutné použiť aj násilie. Z tohto dôvodu sa primárne orientuje na zmenu demokratického poriadku prostredníctvom revolúcie a bojuje proti základným hodnotám právneho štátu, akými sú slobodný demokratický poriadok, pluralizmus, parlamentarizmus a horizontálna i vertikálna deľba štátnej moci. Extrémna ľavica odmieta existujúci poriadok aj v ekonomickej rovine, pretože ho považuje za imperialistický alebo kapitalistický a slúžiaci len určitej mocenskej elite.⁸⁶

Pravicový extrémizmus je postavený na snahe o politický poriadok, ktorý by inštitucionalizoval nerovnosť založenú na pôvode, výkone,

---

⁸⁴ ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 12-13; PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 446.

⁸⁵ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 125.

⁸⁶ ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 17.

národnostnej, etnickej a rasovej príslušnosti. Pravicový extrémizmus je spojený s odmietaním princípu rovnosti a spoločenskou diskrimináciou určitých ľudí alebo celých skupín na základe etnických, telesných alebo mentálnych rozdielov a nadhodnocovaním vlastnej etnickej, národnej alebo rasovej príslušnosti. Najvyšším kritériom pre posudzovanie identity sa teda stáva zaradenie ľudí do jednotlivých kategórií, pričom vlastná kategória je hodnotená najvyššie a na druhej strane spektra sú menejcenní príslušníci iných rás, etník alebo národností. Pravicový extrémizmus je spojený aj s antipluralizmom a snahou o vytvorenie uzatvorenej spoločnosti, ktorá by sa vyznačovala rasovou, náboženskou a národnostnou jednotou. Pluralizmus vychádzajúci z hodnotových, záujmových alebo názorových konfliktov považujú za faktor narušujúci celistvosť spoločenstva.⁸⁷ Za najvyššiu hodnotu považujú národ a rasu a vyznávajú podriadenie jednotlivca národnému spoločenstvu vedenému vodcom. Základná ideológia pravicového i ľavicového extrémizmu si je však podobná v odmietaní demokratického právneho štátu.⁸⁸

Pojem politický extrémizmus je v bežnej komunikácii spájaný s výrazmi ako rasizmus, fašizmus, nacizmus, neofašizmus, neonacizmus, nacionalizmus, ultranacionalizmus, radikalizmus, pravicový a ľavicový radikalizmus, pravicový a ľavicový populizmus, ultrapravica a ultraľavica, antisemitizmus, xenofóbia, komunizmus a pod. Je teda používaný ako spoločné označenie pre viaceré antidemokratické politické myšlienky, súbory ideí či aktivity, ktoré síce môžu vykazovať niekoľko spoločných atribútov, ale v skutočnosti sa môžu navzájom výrazne odlišovať.⁸⁹ Termín extrémizmus sa začal

---

⁸⁷ ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 17-18.

⁸⁸ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 446.

⁸⁹ ŠTEFANČÍK, R.; LIĐÁK, J.: *Priateľ a nepriateľ. Jazyk pravicového extrémizmu*. In: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, 2017, s. 474.

používať ako označenie pre krajné hnutia na pravo-ľavom spektre až začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia.⁹⁰

Rasizmus

Keďže pravicový extrémizmus je postavený na snahe o politický poriadok, ktorý by inštitucionalizoval nerovnosť založenú na pôvode, výkone, národnostnej, etnickej a rasovej príslušnosti, často je základnou ideologickou náplňou pravicového extrémizmu rasizmus.⁹¹

Rasizmus je nevedecká teória o existencii vyšších a nižších rás a vychádza z predstavy, že ľudstvo je rozdelené na biologicky navzájom odlišné „rasy“ a kultúrny a psychický charakter celých populácií je závislý na biologických a etnických základoch, teda na rasovom pôvode.⁹² Rasizmus je založený na predstave, že z biologických odlišností sa dajú vyvodiť politické či sociálne závery. Snaží sa legitimizovať spoločenské nerovnosti na základe biologických (rasových) rozdielov medzi ľuďmi. Rasistické teórie vychádzajú z predpokladu, že medzi ľuďmi existujú zásadné genetické rozdiely, ktoré majú charakter druhových rozdielov a tieto genetické rozdiely sa prejavujú v kultúrnych, intelektuálnych či morálnych rozdieloch, teda že tieto genetické rozdiely majú politický alebo sociálny význam.⁹³ Rasizmus zdôrazňuje rozhodujúci význam dedičnosti nielen pre inteligenciu a temperament, ale aj pre zvyky, charakter, morálku atď.⁹⁴ Predpokladá, že ak sú príslušníci nejakej rasy po fyzickej stránke „horší“, sú takí aj duševne a budú takí vždy. Úpadku civilizácie a jej zániku teda môže zabrániť len zamedzenie miešania rás. Prejavom

---

⁹⁰ ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 13-14.

⁹¹ ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 17-18; PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 447.

⁹² ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 387.

⁹³ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 236.

⁹⁴ SCRUTON, R.: *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989, s. 25.

politického rasizmu je napríklad politika rasovej segregácie (napríklad v podobe apartheidu) a doktríny o vyššej kvalite alebo naopak podradnosti „krvi“ (napríklad árijstvo či antisemitizmus).⁹⁵ Dôsledkom rasizmu je teda utláčanie „menejcennej“ časti obyvateľstva druhou časťou obyvateľstva alebo dokonca likvidácia príslušníkov „odlišnej rasy“. Základným prejavom rasizmu je presvedčenie o výnimočnosti, nadradenosti, prevahe „bieleho“ etnika.⁹⁶

Intelektuálny pôvod rasového výkladu sa spája s 18. storočím a so vznikom novej vedeckej disciplíny antropológie. Antropológia sa usilovala o definovanie postavenia človeka v prírode empirickou metódou. Verilo sa v jednotu duše a tela, ktorá sa dá pozorovať a hodnotiť. Antropológovia a prírodovedci 18. storočia prišli s materialistickým výkladom rasových rozdielov, pričom ich kritériá klasifikácie boli veľmi subjektívne. Bežne sa používali stereotypy a odlišné fyziologické charakteristiky sa začali považovať za známky existencie duševných, psychologických a kultúrnych rozdielov. V 19. storočí sa aj v rámci nových humanitných vied, ktoré sa snažia priblížiť uznávaným prírodným vedám, objavujú snahy prisúdiť duševným alebo morálnym vlastnostiam rovnakú dedičnú nemennosť, aká bola prisudzovaným fyziologickým vlastnostiam.⁹⁷

Prvý pokus vypracovať akúsi vedeckú teóriu rasizmu sa spája s francúzskym aristokratom, sociálnym teoretikom a diplomatom **Josephom Arthurom de Gobineau**. Jeho práca „*Esej o nerovnosti ľudských plemien*“ bola prezentovaná ako určitá veda o dejinách.⁹⁸ Bola to syntetická interdisciplinárna práca založená na histórii, antropológii a lingvistike.⁹⁹ „*Podstatou k pochopeniu dejín je podľa neho teória nerovnosti rás, ktorou je možné vysvetliť priebeh celých historických udalostí jednotlivých*

---

⁹⁵ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 236.

⁹⁶ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 447.

⁹⁷ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 403.

⁹⁸ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238.

⁹⁹ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 404.

národov. Tvrdil, že rasový problém je najdominantnejším problémom dejín.¹⁰⁰ Gobineau v práci hierarchicky rozlišuje tri rasy: bielu (kaukazoidnú), žltú (mongoloidnú) a čiernu (negroidnú). Uvedené rasy sa odlišujú fyzicky (v kráse a sile) a v duševných schopnostiach (inteligencii).¹⁰¹ Najvyspelejšou a najtvorivejšou rasou sú „biele národy“. Vyznačujú sa veľkou energiou a inteligenciou, zmyslom pre česť, odvahou a vojenským umením, zmyslom pre krásu. O najvyššie postavenej skupine/úrovni v bielej rase Gobineau hovoril ako o „árijskej rase“ a spájal ju s európskou aristokraciou. Aristokrati, teda „árijská rasa“, sú nadradení bežným ľuďom a nepária sa s inými podradnými rasami. K podradným vo vzťahu k „árijom“ pritom považoval aj kaukazoidné rasy ako nordickú, alpínsku, mediteránsku, dinarickú a východobaltickú rasu.¹⁰² Vlastnosti bielej rasy ju stavajú nad žltú rasu, ktorá je podľa Gobineaua materialistická, bez fantázie a jej jazyk nie je schopný metafyzického vyjadrovania. Čiernej rase podľa Gobineaua chýba inteligencia.¹⁰³ Gobineau ju považoval za úplne zavrhnuteľnú, lebo jej príslušníci sú zmyselní, leniví, chýba im zmysel pre krásu a umenie a sú úplne bez organizačných schopností. Gobineau vnímal dejiny ľudstva ako dejiny rozširovania a miešania jednotlivých rás. Všetky kultúry ktoré poznáme z dejín ľudstva majú svoj pôvod v bielej árijskej rase, ktorá najprv vytvorila indickú kultúru a v rámci nej vytvorila aj kastový systém na ochranu čistoty krvi. „Árijská rasa odchádzala zo svojej pravlasti v strednej Ázii vo viacerých vlnách a každá migračná vlna vytoárala novú kultúru.“ Kultúra Grékov vytvorila veľké umenie, ale bola oslabená zmiešaním s čiernou

---

¹⁰⁰ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 448

¹⁰¹ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopédie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 387.

¹⁰² HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238; PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 449; DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.120-121.

¹⁰³ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopédie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 404.

rasou, čo oslabilo ich politické a organizačné schopnosti. Posledná migračná vlna árijských národov vytvorila teutónsku civilizáciu a Germáni boli čistou árijskou rasou. Germáni zaviedli feudálny systém a tvorili v ňom vládnucu vrstvu. Miešanie s nižšími rasami však nevyhnutne viedlo k úpadku civilizácie.¹⁰⁴ Gobineau bol presvedčený, že vzájomné „medzirasové“ svadby spôsobili, že čistá rasa a slávna civilizácia vytvorená árijcami je nadobro zničená a tým sa stratil aj tvorivý činiteľ spoločenského života. Germánov považoval za posledných predstaviteľov čistej árijskej rasy. Domnieval sa však, že najviac germánskych prvkov sa zachovalo nie medzi nemeckou, ale medzi francúzskou aristokraciou. Miešanie rás a postupný zánik árijskej rasy podľa Gobineaua vyvolával čoraz rýchlejšiu degeneráciu ľudstva. Za prejav úpadku Európy považoval šírenie sa demokratických ideí, ktoré majú pôvod v nižších rasách, aj to, že sa k moci a k slovu dostáva priemernosť, ktorá pochádza od netvorivých rás.¹⁰⁵ Gobineau nebol antisemita a odsudzoval aj otroctvo, ale jeho výklad dejín ľudstva na základe rasovej teórie a vyzdvihovanie árijskej rasy vyhovovalo pangermánskeму hnutiu, ktoré jeho teóriu použilo ako pojmový rámec pre svoj nacionalizmus a antisemitizmus.¹⁰⁶

Ucelenou politickou teóriou sa rasistické myslenie stalo až v prepojení so **sociálnym darwinizmom**. Išlo o koncepciu aplikujúcu Darwinovu teóriu evolučného vývoja na výklad spoločenských javov (prirodzený výber).¹⁰⁷ Darwin síce zastával názor, že jeho teória sa nedá aplikovať na akúkoľvek konkrétnu teóriu spoločenského zriadenia alebo poriadku, ale to nebránilo tomu, aby iní autori jeho

---

¹⁰⁴ PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 449.

¹⁰⁵ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238; PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 449.

¹⁰⁶ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 404.

¹⁰⁷ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 387.

myšlienky aplikovali do svojich teórií.¹⁰⁸ Rozkvet teórií sociálneho darwinizmu sa spája predovšetkým s poslednou štvrtinou 19. storočia a s pokusmi nájsť spoločenské analógie Darwinovho zákona prirodzeného výberu a na jeho základe vysvetliť dejiny ľudstva. Sociálny darwinizmus sa delil na individualistický, socialistický, militaristický a rasistický. Teoretici rasizmu myšlienky o prirodzenom výbere, boji o existenciu a prežití najsilnejších používali aj ako normu ospravedlňujúcu existujúce nerovnosti. Na globálne problémy sa pozerali kvazi-biologickým pohľadom ako na konflikt alebo súperenie medzi rasami. Myšlienka etnickej nerovnosti rôznych národov prevládala na prelome 19. a 20. storočia. Objavujú sa početné práce rasistického a často antisemitského charakteru, ktoré sú syntézou rasizmu a sociálneho darwinizmu. V mnohých z týchto prác sa Židia spomínajú ako večný nepriateľ, vedúci vojnu s Árijcami.¹⁰⁹

Jedným z najslávnejších teoretikov rasizmu bol ponemčený filozof a publicista anglického pôvodu **Houston Stewart Chamberlain**, podľa ktorého sú dejiny len striedaním vyšších árijských kultúr, ktoré však zanikajú v dôsledku „chaosu národov“, ktorý je spôsobený miešaním s neárijskými rasami. Chamberlain sa vo svojej kľúčovej práci *„Základy devätnásteho storočia“* zaoberal poznávaním rasovej hierarchie vo vnútri bielej rasy a definoval najvyššiu rasu ešte užšie, ako „Teutonov“. Označoval tak nemecké, resp. nemecky hovoriace národy. Všetok kultúrny vývoj bol pripisovaný nemeckému spôsobu života, preto záchranu videl v germánskych národoch. Dejiny Chamberlain prezentoval ako stret Teutonov a Židov, pričom Židov popisoval ako „fyzicky, duchovne a morálne zdegenerovaných“. Chamberlain veril, že Židia predstavujú absolútne zlo, zatiaľ čo Nemci sú vyvolený národ. Podľa Chamberlaina len ovládnutie sveta tvorivými Germánmi môže dať svetu tvorivú kultúru a zachrániť ho pred neodvratnou degeneráciou.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.118-119.

¹⁰⁹ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopédie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 404-405, 469-470.

¹¹⁰ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238-239; MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopédie politického myšlení*. Barrister &

Na Gobineaua nadviazali aj ďalší významní teoretici rasizmu francúzsky „antroposociológ“ gróf **Georges Vacher de Lapouge** a nemecký „antroposociológ“ **Otto Ammon**. Vacher de Lapouge na základe kombinácie antropológie a sociológie vysvetľoval rasu a spôsob, akým sa niektoré rasy stali nadradené iným. Antropologickým výskumom sa obaja snažili dokázať, že by mala existovať nemenná hierarchická štruktúra na základe rasy. Fyzickú, morálnu a spoločenskú nadradenosť árijcov vyvodzovali na základe meraní lebky a iných telesných rozmerov a na základe rôznych ďalších spoločenských, antropologických a ekonomických kritérií. Aj ich diela významne ovplyvnili nacistov.¹¹¹

Rasizmus ale aj ďalšie sociálne teórie mali priamy vplyv aj na vznik eugeniky, ktorej cieľom je dosiahnutie čo najlepšieho genetického fondu človeka. Pojem eugenika použil ako prvý britský matematik **Francis Galton**. Galton ako prvý začal používať „vedecké“ metódy na zdôvodnenie menejcennosti „nižších vrstiev“. *„Sformuloval program novej vedy o človeku – biometrie. Základom tejto vedy boli štatistické výskumy premenlivosti organizmov. Ľudia sa odlišujú nielen telesnými znakmi, ale aj duševnými vlastnosťami, odlišujú sa aj telesnou výškou, farbou pleti, farbou vlasov, zdravím, energiou, inteligenciou, citlivosťou, fantáziou, sociálnymi inštinktmí, schopnosťami atď. Medzi jednotlivcami tej istej spoločnosti existuje štatistická zákonitosť rozloženia duševných a telesných vlastností. Títo jednotlivci – grafickým znázornením od génia až po idiota – tvoria určitú symetrickú krivku. Z toho vyplýva, že ani veľké, ani malé schopnosti nie sú náhodné, ale ich zastúpenie v spoločnosti sa riadi prirodzenou zákonitosťou. Rozdiely medzi jednotlivcami vyvoláva pôsobenie dvoch činiteľov: dedičnosti a prostredia. Ale vplyv dedičnosti je podľa Galtona silnejší a rozhodujúci. Prostredie a výchova majú len sekundárny význam, môžu uľahčovať alebo sťažovať prejavenie sa biologicky zdedených vlastností. Usudzuje, že dedične*

Principal, 2000, s. 405; PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 449; ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 387.

¹¹¹ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.123; MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 404-405.

prenášané schopnosti určujú historické osudy spoločností.“¹¹² Galton chcel zlepšiť kvalitu rasy a jeho teória prispela k rozvoju eugeniky. „Založil Národné eugenické laboratórium aj Spoločnosť pre eugenickú osvetu, ktorej cieľom bola sterilizácia duševne chorých. Podobné inštitúcie vzápätí vznikli po celom svete, predovšetkým však v Spojených štátoch, kde mala eugenika významný ohlas.“¹¹³ V Spojených štátoch amerických boli prisťahovalci selektovaní na základe eugenických kritérií a už v roku 1907 bol v štáte Indiana prijatý prvý zákon na sterilizáciu menejcenných a asociálnych živlov. Neskôr bola takáto legislatíva prijatá v štáte Washington, Kalifornii a aj v ďalších štátoch. Celkovo bolo v Spojených štátoch amerických sterilizovaných 60-tisíc osôb.¹¹⁴ Eugenika bola okrem Spojených štátov amerických veľmi dobre prijímaná aj v Spojenom kráľovstve a v Nemecku. Prvé eugenické zákony v Nemecku vstúpili do platnosti v roku 1933, keď sa vlády ujali nacisti. Drievá väčšina členov eugenických spoločností po celom svete ich prijala s nadšením ako víťazstvo zdravého rozumu.“¹¹⁵ Na Galtonove myšlienky v Nemecku nadviazal zoológ Ernst Haeckel, ktorý presadzoval systematickú likvidáciu slabých a chorých či antropológ Alfred Ploetz, ktorý začal s používaním „výrazu „rasová hygiena“ a konceptom programu populačnej kontroly, ktorý mal zaistiť, aby prežili len tie najlepšie rasové vlastnosti.“¹¹⁶ Myšlienku „rasovej hygieny“ vo svojich prácach rozvíjali aj ďalší autori Wilhelm Schallmayer a Fritz Lenz. Lenz bol obhajcom politiky nacistov, od roku 1937 aj člen NSDAP a neskôr poradca SS.¹¹⁷

Rasizmus ako politická sila

Rasizmus ako politická sila vystúpil do popredia na prelome 19. a 20. storočia v podobe antisemitizmu a neskôr sa Gobineauove,

---

¹¹² PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 449-450.

¹¹³ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.125.

¹¹⁴ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.125.

¹¹⁵ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.126.

¹¹⁶ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.126.

¹¹⁷ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.126.

Chamberlainove, ale aj ďalšie teórie, stali jedným z ideových zdrojov nacizmu v Nemecku.¹¹⁸

Ako **antisemitizmus** označujeme predsudky alebo nenávisť voči Židom. Môže sa prejavovať rôznymi formami, od opovrhovania spôsobom života Židov, cez právnu diskrimináciu až po pogromy a genocídu.¹¹⁹ Antisemitizmus môže mať náboženskú, ekonomickú alebo rasovú podobu.¹²⁰

„Antisemitizmus predstavoval určitú silu v európskej politike, zvlášť vo východnej Európe, od samého začiatku tamojšej kresťanskej éry.“¹²¹ Náboženský charakter antisemitizmu sa prejavoval ako prvý a to v nepriateľskom postoji kresťanov k Židom, ktorý sa zakladal na obviňovaní Židov zo spoluviny na smrti Ježiša Krista a na odmietaní židovského náboženstva uznať Ježiša za syna božieho a obrátiť sa ku kresťanstvu. Ekonomický antisemitizmus sa formoval postupne od stredoveku a prejavoval sa v ňom odpor k Židom, ktorí boli vnímaní ako profesionálni úžerníci, zastavárnici a obchodníci. Už s „kresťanským stredovekom“ sa teda spája vylučovanie Židov zo „slušnej spoločnosti“ a ich vyhánanie do get. Rasový antisemitizmus bol produktom 19. storočia a spája sa s dielami mnohých autorov, ktorí odsudzovali Židov ako zo svojej podstaty zlých a deštruktívnych. K takejto zmene antisemitizmu prispel aj vzostup „vedy o rasách“. Židia začali byť považovaní skôr za rasu než za náboženskú, ekonomickú či kultúrnu skupinu a začali byť definovaní biologickými faktormi, ako napríklad farba vlasov, charakteristické rysy tváre a krv.¹²² „Antisemitizmus bol tak rozvinutý do podoby rasistickej teórie, ktorá Židom prisudzovala určité rasové stereotypy svojou podstatou deštruktívne a ponižujúce.“¹²³ Antisemitizmus je často využívaný na to, aby odviezol

---

¹¹⁸ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238-239; MILLER, D. a kol.: *Blackwelllova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 403.

¹¹⁹ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 24.

¹²⁰ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 226.

¹²¹ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238.

¹²² HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238-239.

¹²³ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238.

pozornosť od iných spoločenských problémov alebo na to, aby „stmeľoval národ“ proti spoločnému nepriateľovi.¹²⁴

Koncom 19. storočia antisemitizmus zosilnel natoľko, že boli Židia v mnohých krajinách vystavovaní stále väčším perzekúciám. Vo Francúzsku zosilnenie antisemitizmu vyústilo do známej Dreyfusovej aféry z rokov 1894 – 1906, v Rusku do série pogromov, ktoré proti Židom viedla vláda Alexandra III.¹²⁵ Antisemitské nálady a primitívne predsudky sa však šírili aj v Nemecku či v habsburskej monarchii.¹²⁶ Doktrína rasového antisemitizmu v Nemecku nadobudla podobu árijsťva, viery v biologickú nadradenosť árijských národov. Tieto myšlienky rozvíjal aj hudobný skladateľ Richard Wagner a jeho v Británii narodený zať H. S. Chamberlain, ktorého kniha *Základy devätnásteho storočia* (1899) zásadným spôsobom ovplyvnila Hitlera a nacistov.¹²⁷

Nacizmus (skratka slov nacionálny socializmus) bol ideológiou Národno socialistickej nemeckej robotníckej strany (NSDAP). Nacizmus spájal fašistickú vieru, že národnú jednotu môže najlepšie zabezpečiť všeobjímajúci štát riadený vodcom stelesňujúcim národnú vôľu a rasistickú koncepciu o nadradenosti árijskej rasy a oprávnenosti podrobenia, resp. likvidácie ostatných rás. Nacizmus bol úspešný aj preto, že mal schopnosť syntetizovať aj protichodné prvky ako socializmus pre robotnícku triedu a antibolševizmus pre podnikateľov, nacionalizmus pre tradičných konzervatívcoov a antisemitizmus pre všetkých, ktorí hľadali vinníka porážky v 1. svetovej vojne a ekonomickej krízy.¹²⁸ Na jednej strane sľubovali znárodnenie, ale na druhej strane aj ochranu súkromného vlastníctva, zdôrazňovali industriálnu moc, ale zároveň vyzdvihovali jedinečné prednosti roľníctva, zdôrazňovali nutnosť radikálnych opatrení, ale aj nutnosť

---

¹²⁴ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 24.

¹²⁵ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238.

¹²⁶ KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 272.

¹²⁷ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238.

¹²⁸ ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, s. 280; MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 331.

konzervatívneho prístupu. V nacistickom programe bol konštantný len dôraz na národnú expanziu, rasovú čistotu a „vodcovský princíp“.¹²⁹ Nacistická rasová teória vinila Židov za všetky neúspechy Germánov, vrátane porážky Nemecka v prvej svetovej vojne a nevýhodných podmienok vo Versailleskej mierovej zmluve a poníženia Nemecka na Parížskej mierovej konferencii. Podľa nacistov stáli Židia nielen za finančnou mocou bank a veľkých podnikov, ktoré sa podieľali na zotročovaní nižšej strednej triedy ale aj za robotníckym hnutím a hroziacou sociálnou revolúciou.¹³⁰ Podľa nacistov, v boji o moc medzi Nemcami a Židmi, Nemci reprezentujú sily „dobra“ a Židia sily „zla“. *„Podľa Hitlera Židia stáli i za medzinárodným sprisahaním kapitalistov a komunistov, ktorého hlavným cieľom bolo oslabiť nemecký národ a pripraviť ho o moc.“*¹³¹

Hitler delil svetové rasy do troch skupín. Árijcov označoval ako „panskú rasu“, „zakladateľov kultúry“, nositeľov všetkej tvorivosti, či už vo výtvarnom umení, hudbe, literatúre, filozofii či v politickom myslení. Druhá skupina je „nositeľom kultúry“, teda národy schopné využívať myšlienky a vynálezy nemeckého ľudu, ale neschopné samostatne čokoľvek tvoriť. Najnižšie Hitler zaradil Židov, ktorých označoval ako „ničiteľov kultúry“, neustále bojujúcich proti vznešeným a tvorivým árijcom. Podľa Hitlera tento boj dobra so zlom mohol skončiť jedine svetovládou árijcov a vyhubením Židov alebo definitívnym víťazstvom Židov a skazou Nemecka.¹³² *„Jediným „filozofom“ nacizmu bol Alfred Rosenberg. Jeho najznámejšie dielo Mýtus dvadsiateho storočia je rozháranou zmesou rasistických a národných ideí, voľne aplikovaných na históriu európskej kultúry, v ktorej sa prapodivným spôsobom snaží dokázať, že všetko, čo v európskej histórii za niečo stojí, je nordického pôvodu.“*¹³³ Rosenberg vo svojej knihe vychádzal z prác zoológa Ernsta Haeckela, ktorý tvrdil, že kaukazská rasa je

---

¹²⁹ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 331.

¹³⁰ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238-239.

¹³¹ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 238-239.

¹³² HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 239.

¹³³ MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, s. 331.

najrozvinutejšia zo všetkých a ostatné rasy sú primitívne a odsúdené na zánik. „Haeckl vyzýval Nemcov, aby sa držali rasovej čistoty, veril, že drsné zákony evolúcie fungujú nielen vo svete zvierat, ale i vo svete ľudí a že dominantné (a čisté) rasy majú právo vykorisťovať menejcenné.“¹³⁴ Rosenberg v úvode svojej knihy *Mýtus dvadsiateho storočia* písal, že úlohou Nemcov v 20. storočí je (okrem iného) „prebudiť rasového ducha“.¹³⁵

Táto ideológia ovplyvňovala aj politiku Hitlera a nacistov, lebo presvedčenie, že árijci sú jedinou tvorivou „panskou rasou“ a Nemci sú rasovo nadradení, kým ostatné rasy sú biologicky predurčené stáť nižšie a byť podmanené, diktovalo agresívnu zahraničnú politiku, ktorá prostredníctvom výbojov a vojny mala viesť k vybudovaniu impéria a nakoniec k svetovláde jednej rasy. Zároveň boli nacisti presvedčení, že pre bezpečnosť Nemecka je nevyhnutné vysporiadať sa s jeho úhlavnými nepriateľmi Židmi, ktorí si zaslúžia byť prenasledovaní, pretože predstavujú zlo.¹³⁶ Legalizácia rasového antisemitizmu voči Židom sa prejavila v norimberských zákonoch, prijatých v roku 1935. Podľa „ríšskeho občianskeho zákona“ sa politické práva a zastávanie čestných úradov viazalo na dokázanie „arijského pôvodu“.¹³⁷ Ríšske občianstvo bolo vyhradené len pre tých, ktorí mali čistú nemeckú krv alebo príbuznú krv a Židia sa mali stať len „príslušníkmi ríše“, občanmi druhej kategórie.¹³⁸ „Zákon na ochranu nemeckej krvi a nemeckej cti“ zakazoval ako „prznenie rasy“ manželstvo i mimomanželské vzťahy medzi Židmi a „štátnymi príslušníkmi nemeckej či príbuznej krvi“.¹³⁹ Židia boli v zákonoch definovaní rasovo (pôvodom, krvou) a židovský pôvod bol sledovaný do tretieho kolena. Židom alebo židovským miešancom bol každý, kto mal židovských prarodičov. Ľudia, na ktorých sa vzťahovali

---

¹³⁴ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s.124.

¹³⁵ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 65.

¹³⁶ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 240.

¹³⁷ MÜLLER, H.; KRIEGER, K. F.; VOLLRATH, H.: *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 279.

¹³⁸ KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 499.

¹³⁹ MÜLLER, H.; KRIEGER, K. F.; VOLLRATH, H.: *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 279.

norimberské zákony, boli zbavení nielen občianstva, ale postupne aj základných ľudských práv. Dochádzalo k ich postupnej ostrakizácii, vyradzovaniu zo spoločnosti, rôznej diskriminácii a perzekúciám. Po Krišťálovej noci v roku 1938, keď nacisti po atentáte mladého Žida na nemeckého veľvyslanca v Paríži zorganizovali po celom Nemecku najväčší protizidovský pogrom, v rámci ktorého boli vydrancované stovky židovských obchodov, zničené skoro všetky synagógy a asi 20 – 30-tisíc židov bolo odvečených do koncentračných táborov, boli Židia fakticky vylúčení aj z ekonomiky.¹⁴⁰ Súčasťou rasistickej politiky nemeckej ríše bola aj snaha vyradiť z nemeckej spoločnosti tzv. asociálov. Prvé opatrenia na ochranu štátu voči tzv. gaunerskej populácii, ku ktorej boli radení aj Rómovia, boli prijaté už po prebratí moci NSDAP. Neskôr boli na základe pseudovedeckých „rasových prieskumov“ klasifikovaní ako menejcenné živly, a spolu s tulákmi a tzv. živlami štítiačimi sa práce, posielaní do pracovných táborov. Od roku 1942 boli posielaní do koncentračných táborov, podobne ako Židia a židovskí miešanci.¹⁴¹

Neskôr sa politika perzekúcií zmenila na politiku teroru a nakoniec na politiku genocídy a systematického vyhladzovania židovskej rasy prostredníctvom toho, čo nacistický režim nazval „konečné riešenie“.¹⁴² Židia z celej Európy, a neskôr aj Rómovia mali byť fyzicky vyhladení. Už od roku 1940 sa začalo s rozširovaním siete koncentračných táborov. Koncentračné tábory boli pôvodne určené pre politických odporcov, predovšetkým komunistických funkcionárov a poslancov či sociálnych demokratov. Jedným z prvých bol koncentračný tábor v Dachau, zriadený ešte v roku 1933. Neskôr boli do koncentračných táborov okrem odporcov režimu posielané aj iné skupiny obyvateľstva ako boli príslušníci náboženských siekt, Židia, Rómovia, Poliaci, homosexuáli, ale aj „osoby štítiace sa práce“ a „zločinci-recidivisti“. Nový typ koncentračných vyhladzovacích táborov pribudol väčšinou

---

¹⁴⁰ KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 499; MÜLLER, H.; KRIEGER, K. F.; VOLLRATH, H.: *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 280.

¹⁴¹ KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 499.

¹⁴² HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 240.

na území Poľska, kde k Osvienčimu pribudli Birkenau, Treblinka, Chełmno, Majdanek, Sobibór, Belzec. Po konferencii vo Wannsee v januári 1942, kde bolo organizačne pripravené vyhladenie európskych Židov transporty európskych Židov smerovali výlučne do týchto vyhladzovacích táborov.¹⁴³ Do holokaustu boli zapojení aj spojenci a satelity Nemecka (vrátane Slovenskej republiky 1939 – 1945), ktoré väčšinou tiež zaviedli tvrdé protižidovské opatrenia.¹⁴⁴ Holokaust bol bezpríkladným masovým zločinom a viedol k smrti zhruba šesť miliónov Židov a približne pol milióna Rómov.¹⁴⁵

„Fenomén extrémizmu a radikalizácie vyrastá z pocitu ohrozenia, ktoré vyvoláva posilnenie práv tradičných či nových menšín, ale aj z pocitu životnej neistoty, vychádzajúcej z osobnej skúsenosti ľudí, ktorí zažívajú neúspech či dôsledky nerovnosti a cítia sa byť porazenými v globalizovanej spoločnosti.“¹⁴⁶ V strednej Európe sa nepriateľstvo prejavuje predovšetkým voči Rómom, ale do pozornosti extrémistov sa dostávajú aj ďalšie menšiny, či už sociálne, sexuálne alebo náboženské (migranti, LGBTI, moslimovia atď.). Vzhľadom na etnonacionálny charakter štátov v strednej Európe, ako aj na vyššiu mieru xenofóbie a odmietania inakosti, sú takéto citlivé témy „živnou“ pôdou pre populistické a radikálne politické strany, ktoré sa posúvajú z okraja spoločnosti do hlavného prúdu.¹⁴⁷ Postupne sa však radikalizuje aj slovník mnohých

---

¹⁴³ MÜLLER, H.; KRIEGER, K. F.; VOLLRATH, H.: *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 300-301; KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 504.

¹⁴⁴ Podrobnejšie k problematike židovskej otázky na Slovensku a k problematike holokaustu napríklad: KAMENEC, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava: Premedia, 2020; HRADSKÁ, K.: *Riešenie židovskej otázky na Slovensku*. In: *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2014, s. 241-254, a ďalší.

¹⁴⁵ HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 240; KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 504.

¹⁴⁶ STREČANSKÝ, B.: *Občianska spoločnosť po 30 rokoch: trendy, problémy, riešenia*. In: MESEŽNIKOV, G. (ed.): *Slovensko po troch desaťročiach slobody. Demokracia, verejná mienka, občianska spoločnosť*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2021, s. 130.

¹⁴⁷ STREČANSKÝ, B.: *Občianska spoločnosť po 30 rokoch: trendy, problémy, riešenia*. In: MESEŽNIKOV, G. (ed.): *Slovensko po troch desaťročiach slobody*.

d'alsích politikov, verejných činiteľov či bežnej verejnosti. „Znovu sú isté skupiny obyvateľstva označované za asociálov, parazitov, či rovno nepriateľov..... Dnes slúži na vyvolávanie strachu a ako univerzálny nepriateľ predovšetkým islam a moslimovia. Čo sa nezmenilo, je antisemitizmus, rasizmus, šovinizmus a xenofóbia, ktoré naberajú na sile. To, čo bolo dekády doménou malých obskúrnych fašistických a rasistických skupín, či skupiniek alebo neorganizovaných jednotlivcov a osamelých vlkov, udomáčkuje sa dnes v bežnom každodennom jazyku ľudí (vrátane politikov).“¹⁴⁸

Literatúra

DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, 644 s.

HEYWOOD, A.: *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 362 s.

HRADSKÁ, K.: *Riešenie židovskej otázky na Slovensku*. In: *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2014, s. 241-254.

KAMENEC, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava: Premedia, 2020, 296 s.

KŘEN, J.: *Dvě století Střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, 1109 s.

MILLER, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Barrister & Principal, 2000, 581 s.

MÜLLER, H.; KRIEGER, K. F.; VOLLRATH, H.: *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1999, 589 s.

PULIŠ, P.: *Rómovia ako objekt politického extrémizmu*. In: VAŠEČKA, M. (ed.): *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 445-473.

SCRUTON, R.: *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989, 184 s.

Demokracia, verejná mienka, občianska spoločnosť. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2021, s. 130.

¹⁴⁸ DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 565.

ŠTEFANČÍK, R.: *Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu*. In: ŠTEFANČÍK, R. a kol.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, 2013, s. 12-36.

ŠTEFANČÍK, R.; LIĐÁK, J.: *Priateľ a nepriateľ. Jazyk pravicového extrémizmu*. In: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, 2017, s. 473-483.

STREČANSKÝ, B.: *Občianska spoločnosť po 30 rokoch: trendy, problémy, riešenia*. In: MESEŽNIKOV, G. (ed.): *Slovensko po troch desaťročiach slobody. Demokracia, verejná mienka, občianska spoločnosť*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2021, s. 105-156.

ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004, 575 s.

Prevenca proti šíreniu politického extrémizmu v súčasnom mediálnom prostredí¹⁴⁹

Peter Getlík

Základným predpokladom pre akúkoľvek preventívnu činnosť v súčasnom mediálnom prostredí, a to aj v súvislosti s predchádzaním (*prevencia* z lat. *prae* – pred, predtým; *venire* – prísť) politickému extrémizmu, je vôbec akceptovanie takéhoto spoločenského účelu médií. Čo by médiá mali či nemali robiť a v akej miere tieto predstavy naplňajú alebo nenaplňajú, sa rôznorodo popisuje v rámci viacerých oblastí mediálnych štúdií, no programovo v normatívnej teórii médií¹⁵⁰ v spolupráci s výskumom mediálnych účinkov¹⁵¹. Nemožnosť oddelenia predstáv o objektívnom vzťahu médií a spoločnosti od normatívnych či ideologických úvah vysvetľuje Denis McQuail¹⁵² tým, že všetky kritériá hodnotenia mediálnej práce sa vzťahujú na hodnotové súdy v súvislosti so slobodou, identitou, integráciou, rozmanitosťou či samotnou informáciou.

Normatívy v mediálnom prostredí možno na Slovensku najzreteľnejšie registrovať vo verejnoprávnych mediálnych inštitúciách¹⁵³, ktorých činnosť je podrobnejšie legislatívne definovaná – napríklad zákonom určené poslanie Rozhlasu a televízie Slovenska je vysielanie programov, ktoré „sú založené na zásadách demokracie a humanizmu a prispievajú k právnemu vedomiu, etickému vedomiu a k

---

¹⁴⁹ Tento text je výstupom z grantového projektu KEGA *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov* (014UPJŠ-4/2020).

¹⁵⁰ McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 174-199.

¹⁵¹ McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 467-492.

¹⁵² McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 174.

¹⁵³ GLADIŠ, M.: *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 27.

*environmentálnej zodpovednosti verejnosti*¹⁵⁴, pričom tieto programy majú poskytovať „*nestranné, overené, neskrivené, aktuálne, zrozumiteľné a vo svojom celku vyvážené a pluralitné informácie o dianí v Slovenskej republike i v zahraničí na slobodné uvoľnenie názorov*“¹⁵⁵.

Už z uvedených bodov možno na Slovensku priamo vyvodiť potrebu prevencie proti šíreniu politického extrémizmu prinajmenšom vo verejnoprávnom vysielaní, keďže extrémizmus vo svojej podstate „*odmieta princípy parlamentnej demokracie a pluralizmu*“¹⁵⁶, čo je v rozpore s citovanými požiadavkami na činnosť RTVS. Dôraz na preventívny rozmer činnosti RTVS je badateľný aj v tom, že Zákon o Rozhlase a televízií Slovenska pokračuje explicitne o potrebe rozvíjať vo vysielaných programoch národné povedomie a kultúrnu identitu „*bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vek, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie tak, aby tieto programy odrážali rozmanitosť názorov, politických, náboženských, filozofických a umeleckých smerov a aby podporovali rozvoj občianskej a vedomostnej spoločnosti*“¹⁵⁷.

Poslanie RTVS je teda definované tým, čomu by sa v jednotlivých programoch malo zabráňovať, ale zároveň je v ňom prítomná vízia kolektívneho formovania pozitívnej spoločenskej atmosféry cez potrebu utvárať „*podmienky na spoločenskú dohodu vo veciach verejných s*

---

¹⁵⁴ Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízií Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov; § 3, 3, a. Tučným formátom zvýraznil P. G.

¹⁵⁵ Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízií Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov; § 3, 3, b. Tučným formátom zvýraznil P. G.

¹⁵⁶ KOHAN, P.: *Definícia extrémizmu v podmienkach trestného práva Slovenskej republiky*. In: RAPČAN, J.; MARKO, M.: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu. Zborník vedeckých štúdií a odborných prác z virtuálnej konferencie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016, s. 62.

¹⁵⁷ Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízií Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov; § 3, 3, c.

*cieľom posilniť vzájomné porozumenie, toleranciu a podporovať súdržnosť rozmanitej spoločnosti*¹⁵⁸.

Spoločenské nároky na mediálne inštitúcie sa výrazne líšia, ak sa naše uvažovanie posúva do komerčného mediálneho prostredia – v princípe sa požiadavky značne uvoľňujú. Denis McQuail aj vo vzťahu k rôznorodosti predstáv o napĺňaní demokratických princípov v jednotlivých krajinách pripúšťa, že médiá vo všeobecnosti nie sú povinné niečo (v pozitívnom zmysle) vytvárať, tak ako sa to určuje v poslaní RTVS, no „od médií sa vyžaduje, aby neškodili“¹⁵⁹. V tomto smere panuje bez ohľadu na lokálnu legislatívu vedecká i spoločenská zhoda v histórii aj v súčasnosti, hoci to, čo sa konkrétne považuje za škodlivé, sa môže do istej miery líšiť v čase i v priestore.

Aj komerčné médiá na Slovensku sú vo svojej produkcii viazané aspoň rámcovo k prevencii extrémizmu najčastejšie v súvislosti s ochranou ľudskej dôstojnosti či iných práv, keďže takéto hraničné prejavy netolerancie sú vo svojej podstate ohrozením „ústavného zriadenia a demokratického systému základných práv a slobôd garantovaného Ústavou Slovenskej republiky“¹⁶⁰. Hoci základná požiadavka „aspoň neškodiť“ ostáva vždy relevantná napriek tomu, že konkrétosti sa líšia v závislosti od charakteru média (verejnoprávneho alebo komerčného; tlačeneho alebo elektronického) či inštitúcie v mediálnom priestore (noviny, rozhlas, televízia alebo tlačová agentúra), nie vo všetkých oblastiach mediálnej činnosti sa mediálni pracovníci stretávajú s extrémizmom v rovnakej miere. Problematika extrémizmu sa ukazuje ako najcitlivejšia v umení a v novinárskej praxi, kde dochádza často k exemplárnym konfliktom medzi princípmi ochrany ľudských práv a princípmi slobody prejavu.

---

¹⁵⁸ Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov; § 3, 3, d.

¹⁵⁹ McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 175.

¹⁶⁰ Zákon č. 308/2000 Z. z. Zákon o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách; § 50, 4, b.

Peter Kerecman v publikácii *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím* (2009) zhŕňa rad súdnych sporov¹⁶¹, pri ktorých sa novinárska a umelecká činnosť musela priamo vysporiadať s potrebou informovať o názorovej odlišnosti v spoločnosti a zároveň nepropagovať škodlivé názory extrémistov. Častým spoločným menovateľom takýchto sporov je posudzovanie kontextu zverejnených extrémistických názorov či symbolov prezentovaných treťou stranou, čo nie je jednoduché už aj pri využití satirických výrazových prostriedkov. Peter Kerecman uvádza prípad, keď „[s]polkový ústavný súd zrušil odsudzujúce rozsudky z dôvodu, že ide o neprípustný zásah do slobody umenia, v kauze, keď obvinený šíril trička so satirickým vyobrazením Adolfa Hitlera“¹⁶².

Irónia a satira sú schopné prevrátiť pôvodný význam extrémistických vyjadrení, no tým, že si zachovávajú formálnu podobnosť s originálnou informáciou, sekundárne sa podieľajú aj na ďalšom uchovávaní pôvodného obsahu, preto sa aj v žurnalistickej praxi uvedené témy často spracúvajú výrazovo príznakovými žánrami. Novinárska karikatúra je v tomto zmysle ukázkovým príkladom mediálneho produktu, v ktorom sa očakáva exponovanie aj neprijateľných politických názorov, aby sa komicky *ad absurdum* (do nezmyselnosti) poukázalo na ich neudržateľnosť v zdravej spoločnosti. Potrebný kontext sa tu teda formuje najmä pod vplyvom stabilizovaných žánrových parametrov novinárskej karikatúry, pretože ako syntetizuje Marián Gladiš „žáner je špecifický textový vzorec (textová forma, textový model) nachádzajúci sa vo vedomí autora aj recipienta (čitateľa, poslucháča, diváka), ktorý je možné vyčleniť na základe tematických, kompozičných, jazykových a iných kritérií a ktorý slúži ako univerzálny ‚návod‘ na tvorbu a príjem (identifikáciu) konkrétnych typov (druhov) textov“¹⁶³. Vďaka tomuto rozoznateľnému „návodu“ percipient chápe, že extrémistický výrok či symbol tu plní druhoradú úlohu a je účelne

---

¹⁶¹ KERECCMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*.

Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, s. 86-89.

¹⁶² KERECCMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*.

Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, s. 87.

¹⁶³ GLADIŠ, M.: *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 12.

zapojený do obsahu, ktorého posolstvo je práve opačné. Popri karikatúre sú však v mediálnom prostredí aj formy (väčšina spravodajských či niektoré dokumentárne), ktoré nemôžu mať k dispozícii satiru na obsahové negovanie pôvodnej myšlienky.

Na základe zhovievavého rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) v prípade dánskeho novinára, ktorý natočil rozhovor s extrémistami síce bez negatívneho úmyslu (čo bol rozhodujúci faktor pri posudzovaní súdom), no tiež bez dištancovania sa od neprijateľných výrokov (čo súdu chýbalo), sa Peter Kerecman zaujíma aj o to, „ako by sa vlastne mal správať moderátor živej diskusie“¹⁶⁴. Diskusia ako kráľovský žáner reprezentácie názorových rozdielov v spoločnosti sa najmä v živom vysielaní výrazne líši od vopred pripravených spravodajských výstupov, ktoré majú šancu prechádzať redakčnými úpravami (vlastnými, ale je pripomienkami kolegov a nadriadených) či môžu byť pred publikovaním včas vyradené. Jediné efektívne preventívne opatrenie proti šíreniu politického extrémizmu v živej politickej diskusii by bolo nezapojiť do diskusie extrémistu, čo sa však už aj na Slovensku ukázalo, ako značne problematická úloha, ktorá priamo naráža na potrebu informovať o názoroch zákonne zvolených politických reprezentantov.

V praxi môže byť súboj slobody slova a ochrany demokracie nevyhnutným vnútorným paradoxom a zreteľným efektom demokracie, keďže „[p]odľa niektorých autorov je extrémizmus produktom demokratickej spoločnosti. Demokracia totiž nemá dostatok účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Pokiaľ by totiž takéto mechanizmy mala, stala by sa diktatúrou“¹⁶⁵. Prevencia proti politickému extrémizmu sa preto v demokracii nerovná absolútnej cenzúre, ale kritickému pohľadu na širokú škálu politických názorov, pričom práve hraničné politické názory vyžadujú obzvlášť opatrné spracovanie – nie vždy iba zverejnenie, čo naznačil aj ESLP, – čím sa na

---

¹⁶⁴ KEREKMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*.

Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, s. 88.

¹⁶⁵ MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 13.

novinára kladú vysoké profesionálne nároky, aby v plnej miere využil rozsiahly aparát výrazových prostriedkov, ktoré rôzne názory zasadia do adekvátneho kontextu. Treba totiž „rozlišovať šírenie extrémistických názorov a varovanie pred nimi“¹⁶⁶, keďže spravodajské aj publicistické sledovanie extrémistických politických hnutí a ich predstaviteľov má mať v serióznom žurnalistickom prostredí práve takýto preventívny charakter.

Ostražitosť je na mieste, pretože politický extrémizmus, okrem toho, že jeho krajnosti sa manifestujú už priamo v nenávisťnom politickom programe, sa prejavuje „tiež radikálnym až militantným odmietaním politiky štátu, ústavného zriadenia a to aj za použitia násilia“¹⁶⁷. Pojem radikálnosti v sebe etymologicky¹⁶⁸ uchováva latinské *radix* (koreň), čím sa v politickom kontexte naznačuje zmena zriadenia „od základov“, ktoré radikál považuje nie len za nefunkčné či nedostačujúce, ale priamo za zavrhnúťhodné, skazené, prehnité. V tejto metafore prehnitosti možno uvažovať o systéme ako o prehnitom koreni rastliny či dokonca zubu, ktorý treba nahradiť, a teda eventuálne aj násilím vytrhnúť.

Keďže pojem radikálnosti sa pôvodne vyvinul na pozadí vertikálnej konceptuálnej metafory¹⁶⁹ (základ, resp. koreň pod zemou – zvyšok rastliny nad ňou), mohol radikalizmus dlhodobo paralelne fungovať ako synonymum k pojmu extrémizmus, ktorý vznikol v rámci horizontálnej konceptuálnej metafory súvisiacej s hranicami – dnes hranične napravo a naľavo v politickom spektre. Čo je radikálne a extrémne, resp. extrémistické, si teda vzájomne vo voľnom použití jazyka „nekonkurovalo“, ale fungovalo popri sebe, čo sa odrážalo aj v častej zámene týchto pojmov v publicistickom štýle. V súvislosti

---

¹⁶⁶ KERECMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*.

Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, s. 87.

¹⁶⁷ MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 16.

¹⁶⁸ KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015, s. 488.

¹⁶⁹ LAKOFF, G.; JHONSON, M.: *Metafory, ktorými žijeme*. Brno: Host, 2002, s. 26.

s oslabením pôvodnej motivácie radikálnosti vo vertikálnej štruktúre a tiež s potrebou odbornejšej reflexie pojmov radikalizmus a extrémizmus, si v súčasnosti všímame „vrastanie“ pojmu radikalizmus do existujúcej horizontálnej štruktúry extrémizmu. V nej si už ale pojmy „konkurujú“, pretože tu v odborných textoch existuje relevantná požiadavka určiť, ako veľmi „naľavo“ či „napravo“ sú konkrétne politické názory.

V aktuálnych publikáciách o tejto problematike ťažiskovú (extrémnu) pozíciu prirodzene preberá extrémizmus (pre ktorý je horizontálnosť prirodzenou konceptuálnou štruktúrou) a radikalizmus sa tak nachádza voľnejšie vnútri názorovej škály napravo i naľavo. V odbornej literatúre si preto všímame vyjadrenia reflektujúce rozdelenie pojmov v Správe o bezpečnostnej situácii v oblasti extrémizmu odborného webu Security and Society, ktorý *„[r]adikalizmom nazývajú politiku smerujúcu k presadeniu hlbokých zmien demokratického systému (nie však jeho úplné odstránenie), participáciou na existujúcom politickom systéme s využitím legálnych, zásadne nenásilných prostriedkov. Extrémizmus charakterizujú ako stratégiu, ktorej cieľom je úplné odstránenie samotného demokratického systému a jeho nahradenie iným systémom – autoritatívnym, či totalitaristickým, v ktorom absentujú základné demokratické princípy a rešpektovanie ľudských práv“*¹⁷⁰. Milo¹⁷¹ spomína, že v niektorých krajinách sa radikálmi označujú aktivisti konajúci na hrane zákona, ktorých ciele sú ešte možno (s výhradami) akceptovateľné, preto najmä pri spracovaní tlačových správ a iných zahraničných zdrojov do slovenského jazyka môžu vznikať isté ruptúry pri porovnaní informácií z rozličných geopolitických regiónov.

To, že súčasná mediálna prax zatiaľ sémantické členenie, v ktorom by politickí radikáli boli rozpoznateľne fyzicky umiernenejší než politickí extrémisti, ešte neprijala, je zrejme pri pohľade na kolokácie

---

¹⁷⁰ LICHNER, V.: *Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 9-10.

¹⁷¹ MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 14.

slov extrémista a radikál v korpuse slovenského jazyka¹⁷². Reprezentatívny môže byť výskyt týchto slov spolu so slovesom *zaútočiť* (najčastejšie v podobe *zaútočili*). Frekvencia je pri oboch výrazoch porovnateľná a nemožno teda hovoriť o tom, že by slovo radikál v živom (mediálnom) jazyku nezahŕňalo aj súvislosti s násilím¹⁷³ a už vôbec nie, že by extrémisti namiesto fyzickej agresie nemohli v súčasnosti pokojne (nezriedka aj letargicky) sedieť v poslaneckých laviciach NR SR. Ak má teda novinárska prax aktívnejšie nadviazať na aktuálnu odbornú terminológiu, aby lepšie prispôsobila preventívne mechanizmy na základe odporúčaní odborníkov v oblasti bezpečnosti a iných relevantných disciplín, žiada sa tu buď výraznejšia osвета z odborného prostredia do toho mediálneho (časté a jasné zdôvodnenie takéhoto členenia) alebo opätovná revízia odborného výrazu, pri ktorom by sa zohľadňovala pôvodná vertikálna motivácia pojmu radikalizmus a súčasný mediálny kontext.

Napriek tomu, že významový posun postupne zahmlieva historickú obraznosť radikálnosti v súvislosti s „vytrhávaním koreňov“, deštruktívne metafory sú často využívané netolerantnou rétorikou. Obrazným definovaním konkrétneho problému sa priamo ohraničuje aj jeho riešenie – *nefunkčné možno opraviť, ale skazené treba odstrániť*. Princípy využívania sémantických ohraňení (ich vedomé aj nevedomé použitie) sa vo všeobecnosti neobmedzuje na extrémne podoby, ale ide o univerzálny jav pri používaní jazyka, ktorý sa v (kognitívnej) lingvistike pomenúva najčastejšie termínmi **scenár**¹⁷⁴ či skript.

---

¹⁷² <https://korpus.juls.savba.sk>.

¹⁷³ Príklady konkordancie pre radikáli – zaútočili: „radikáli zaútočili na vojenský konvoj“ (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 2008, roč. 16, 25.07.2008.); „radikáli zaútočili aj na auto druhého proruského kandidáta“ (SME. Denník. Bratislava: Petit Press 2014, roč. 22, 16.04.2014.); „Moslimskí radikáli najskôr bombami zaútočili“ (Týždeň. Bratislava: W Press, 2010, roč. 7, č. 47.).

Viac na <https://korpus.juls.savba.sk>.

¹⁷⁴ LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci: Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Praha: Triáda, 2006, s. 33.

Scenár vyvoláva v percipientovi rad rôznych asociácií spájaných s daným pojmom. Vo výskume mediálnych účinkov sa tejto téme venuje veľká pozornosť pri analýzach mediálneho rámcovania¹⁷⁵, keďže aj termín **rámec** (frame) sa v lingvistike používa takmer synonymicky k scenáru. Komparatívnou metódou sa zvykne poukazovať na rozdiely rámcovania rovnakej udalosti rôznymi médiami či na odlišnosti rámcovania podobných udalostí (no s iným politickým kontextom) v tom istom médiu. George Lakoff, ktorý skúmal vplyv rámcovania na politické debaty, upozorňuje na to, že negovanie rámca tento rámec v mozgu tiež vyvoláva¹⁷⁶.

Voľba každého slova posúva význam udalostí medzi agresiou (úmyselné) a tragédiou (neutrálne) a chápanie spoločenských problémov napríklad medzi ochranou nenarodených detí a útokmi na práva žien alebo medzi pandemickými opatreniami, ktorých podstata je pre niekoho obmedzovať a pre iného zachraňovať životy. Rámčovať možno udalosti, ale aj ideologického protivníka vo vzťahu k nim. Liberáli aj konzervatívci sa podľa Geoga Lakoffa vzájomne popisujú patologickými stereotypmi¹⁷⁷, v ktorých sa centrálna kategória redukuje a vyzdvihne sa periférny význam – konzervatívci sa patologicky stereotypizujú ako fašisti a liberáli ako anarchisti. V anglickom prostredí je pre liberálov zaužívané aj pejoratívum „snowflake“, ktoré konotuje neprimeranú jemnosť a infantilnosť, čo možno porovnať so slovenskými „slniečkarmi“.

Rétorické zjednocovanie spektra politických názorov, ktoré sa zhrnú do patologických stereotypov, v konečnom dôsledku najviac prospieva skutočným extrémistom, ktorých hraničné názory sa vo výsledku relativizujú. Preventívny zásah novinára v živej politickej diskusii preto nemá mať len charakter upozorniť na extrémistické názory a dištancovať sa od nich, ale korigovať aj patologické stereotypizovanie

---

¹⁷⁵ McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 389.

¹⁷⁶ LAKOFF, G.: *Don't Think of an Elephant! Know your values and frame the debate*. Vermont: White River Junction, Chelsea Green Publishing, 2014, s. 1.

¹⁷⁷ LAKOFF, G.: *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*. Chicago, Londýn: The University of Chicago Press, 2002, s. 311.

názorového protivníka. Použitie primeraného rámca je totiž v médiách jednou zo zásadných foriem objektivity a prevencie proti šíreniu extrémizmu. Vyvažovanie príznakových rámcov sa žiada nie iba vo chvíľach, keď novinár musí mediálne pokryť tému, ktorú si politický extrémista túži privlastniť, ale aj vtedy, keď sa politickí oponenti bez skutočne extrémistických názorov vzájomne patologicky stereotypizujú. V opačnom prípade sa umožňuje voľné asociovanie v princípe protichodných názorových prúdov, ktoré reprezentuje (už v korpuse slovenského jazyka zastúpené!) spojenie „liberálny fašista“.

Základným princípom rámcovania podľa Lakoffa ostáva stratégia, pri ktorej sa pri spore s opačnou stranou treba vyhýbať jazyku protistrany¹⁷⁸, no aj novinári by sa v snahe o objektivnosť mali vyhýbať prehnanému jednostrannému uplatňovaniu príznakových rámcov bez ohľadu na to, či ich práve využívajú extrémisti alebo nie. Zdanlivo zanedbateľným príkladom môže byť situácia, v ktorej bývalý premiér Igor Matovič uviedol, že ak „*sa Richard Sulík do nedele postaví s riešením, ktoré Slovensku zabezpečí, že denne nebudeme mať v sedemdnovom priemere viac ako 500 pozitívne testovaných ľudí cez RT-PCR testy a zároveň zabezpečí, aby od 1. decembra mohli byť otvorené všetky reštaurácie, divadlá, kiná, kostoly, športové kluby či posilňovne, tak od tej chvíle mu odovzdávam celý manažment koronakrízy na Slovensku*“¹⁷⁹.

Situáciu, ktorú možno neutrálne označiť ako „návrh“ (ten možno odmietnuť) či „výzvu“ (možno ju neprijat), rámcoval expremiér nie iba ako „úlohu“ (tú už možno len splniť či nesplniť), ale rovno ako „domácu úlohu“, ktorej nesplnenie vyvoláva komplexný scenár školskej prípravy a posúva ministra do pozície žiaka a premiéra do pozície učiteľa. Určuje sa tak nie iba spoločenská hierarchia osôb (kto musí počúvať), ale aj ich kompetentnosť (kto už vie a kto sa ešte musí učiť). Sám Richard Sulík tento rámec prirodzene neprijíma a pokúša sa

---

¹⁷⁸ LAKOFF, G.: *Don't Think of an Elephant! Know your values and frame the debate*. Vermont: White River Junction, Chelsea Green Publishing, 2014, s. 1.

¹⁷⁹ Sulík dostal od Matoviča domácu úlohu. Ak uspeje, bude vo veciach korony premiérom. [online], [cit. 20/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.trend.sk/spravy/richard-sulik-dostal-premiera-matovica-domacu-ulohu>>.

o neutrálny scenár, keď informuje o tom, že „bol vyzvaný pripraviť alternatívu“¹⁸⁰ boja s pandémiou. Niektoré titulky ponechali priestor protistrane umiestnením rámca domácej úlohy aspoň ako názoru Igora Matoviča, čím zachovali istý objektívny odstup od situácie („Sulík si podľa Matoviča domácu úlohu nesplnil. Poslal mu osobný odkaz“¹⁸¹), drvivá väčšina (aj serióznejších) médií však školský scenár, ktorý okrem predurčených pozícií aktérov konotuje aj zlyhanie Richarda Sulíka, preberala v plnej miere („Sulík dostal od Matoviča domácu úlohu. Nesplnil ju“¹⁸²).

Aj nekritické jednostranné posilňovanie rámca „domácej úlohy“ už možno v žurnalistickej praxi kritizovať vo vzťahu k princípu objektívnosti novinára, niet preto pochyb o tom, že výrazne škodlivé rámce extrémistov, ktorým by sa malo v mediálnom prostredí vyhýbať, ba dokonca aktívne zabraňovať, by mali byť mediálni pracovníci schopní veľmi rýchlo identifikovať. Príkladom môže byť metafora „parazitovania“¹⁸³. Tento obraz sa zaužíval najmä v prostredí rasistického extrémizmu¹⁸⁴, ktorý najčastejšie súvisí s pravicovým extrémizmom. Ukážkou pohotovej reakcie novinára v živej diskusii je

---

¹⁸⁰ Sulík po vláde stále očakáva, že prednesie svoj plán na boj s pandémiou. [online], [cit. 20/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://tv.zoznam.sk/cl/1003001/2007635/Sulik-po-vlade-stale-ocakava--ze-prednesie-svoj-plan-na-boj-s-pandemiou>>.

¹⁸¹ KOSEČKOVÁ, R.: Sulík si podľa Matoviča domácu úlohu nesplnil. Poslal mu osobný odkaz. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<https://www.tvnoviny.sk/domace/2013172_sulik-si-podla-matovica-domacu-ulohu-nesplnil-poslal-mu-osobny-odkaz>.

¹⁸² ČERNICKÁ, L.: Sulík dostal od Matoviča domácu úlohu. Nesplnil ju. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/569015-sulik-dostal-od-matovica-domacu-ulohu-nesplnil-ju/>>.

¹⁸³ *Téma dňa*. In: TA3. 29.10.2013. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/relacia/5129/volby-do-vuc-banska-bystrica>>.

¹⁸⁴ MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 16.

situácia, v ktorej Peter Bielik na TA3 zabraňuje počas politickej debaty¹⁸⁵ s témou Volieb do VÚC v Banskobystrickom samosprávnom kraji Mariánovi Kotlebovi opakovanému použitiu tejto metafory.

Marián Kotleba sa sťažuje na to, že „štát živí armádu parazitov“, na čo ho Peter Bielik usmerní: „Pán Kotleba, buďte, prosím, v hraniciach slušnosti. Parazity patria do ríše zvierat, my tu hovoríme o ľuďoch.“ Marián Kotleba sa síce pri slovách „hovoríme o ľuďoch“ rozosmeje a opraví („tak príživníkoch, keď chcete“), teda základ metafory sa mu podarí predostrieť publiku, no aktívny odpor novinára voči tomuto scenáru a jeho zaradenie za hranice slušnosti sťažuje ďalšie aktivovanie rámca v tejto i iných diskusiách. Rýchla reakcia, ktorou moderátor preruší prejav diskutujúceho a nečaká na korekciu až po jeho vyjadrení, poukazuje na nevyhnutnosť takejto opravy.

V obraze parazitovania sa totiž znova rámcovaním problému predostiera jasné riešenie. Aj v kritickom pohľade napríklad toho, kto ťaží z práce iných, možno naučiť ťažiť aj zo svojej a v prípade závislosti či nesamostatnosti, možno zisťovať (historické, spoločenské a iné) príčiny takého stavu a pokúšať sa o nápravu. Metafora parazita je extrémna práve preto, že neponúka pri prekonávaní objektívnych prekážok žiadnu umiernenú víziu, navyše sa tu spája s hrozbou a možným a nepriateľstvom (*armáda* parazitov). Riešenie problému v scenári s parazitmi nemá inú alternatívu – parazita je treba sa zbaviť. Snaha o očistu je v pravicovom extrémizme zreteľná a je zaujímavé, že prepojenia medzi výskytom parazitického stresu a aktívnou voľbou autoritárskych režimov sa už empiricky potvrdzujú aj v psychologickom výskume¹⁸⁶. Keďže autoritárska osobnosť slúži na sebaobrannú funkciu, výskumy naznačujú, že individuálne autoritárske tendencie sa dočasne zvyšujú psychologickou hrozbou,

---

¹⁸⁵ *Téma dňa*. In: TA3. 29.10.2013. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/relacia/5129/volby-do-vuc-banska-bystrica>>; 01:44:40.

¹⁸⁶ MURRAY, D. R.; SCHALLER, M.; SUEDFELD, P.: *Pathogens and Politics: Further Evidence That Parasite Prevalence Predicts Authoritarianism*. In: *Plos One*. Vol. 8, No. 5, 2013, s. 7.

ktorou je aj obava z parazitov, a to najčastejšie v krajinách, kde je zvýšený ich výskyt.

Najmä v čase pandémie sa tak mohol odrážať menej nápadný, ale zásadný vplyv médií pri prevencii pred nárastom politického extrémizmu s rasistickými motívmi v súvislosti so sledovaním uzatvárania viacerých rómskych osád do prísnych karantén. Amnesty International ako najväčšia mimovládna organizácia chrániaca ľudské práva adresovala otvorený list Rade Európy o karanténach v Bulharsku a na Slovensku, pretože podľa nich „[z]avedenie opatrení sprevádzala v oboch krajinách čoraz nepriateľskejšia rétorika, ktorú politici a političky často zneužívali na stigmatizáciu Rómov a Rómok a na zavádzanie represívnejších protiepidemických opatrení“¹⁸⁷.

Posúdenie relevantnosti rozsahu či načasovania týchto karantén nám na tomto mieste neprislúcha, ale je zrejmé, že prevencia proti nárastu politického extrémizmu v médiách nemá len charakter rétorických korekcií v živej diskusii, ale aj rozhodnutia, či podstatnú stopáž reportáže o karanténe v osade strávi redaktor relevantnými otázkami na authority, aby svoj postup zdôvodnili, alebo dominantnú pozíciu zaujme vizuálne asociovanie etnika a obáv z nákazy. Dôležitý je tu spôsob i rozsah mediálneho pokrytia, pretože tam, kde je (skutočný alebo iluzórny) problém, neraz sa objavuje aj politický (skutočný alebo iluzórny) záchranca.

Politici sa pokúšajú dostať do pozornosti médií rôzne témy, a to, v akom rozsahu sa zaraďujú do vysielania, je tiež predmetom mediálneho výskumu. **Nastolovanie tém** (agenda setting) je „proces, pri ktorom relatívna pozornosť venovaná jednotlivým zložkám spravodajstva ovplyvňuje význam, aký verejnosť prikladá daným udalostiam“¹⁸⁸. Strategickým cieľom pri prevencii pred nárastom politického extrémizmu v médiách by malo byť identifikovanie tém, ktoré si

---

¹⁸⁷ Otvorený list Rade Európy: Karantény rómskych osád v Bulharsku a na Slovensku si vyžadujú naliehavú pozornosť. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.amnesty.sk/otvoreny-list-rade-europy-karanteny-romskych-osad-v-bulharsku-a-na-slovensku-si-vyzaduju-naliehavu-pozornost/>>.

¹⁸⁸ McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 480.

extrémistické hnutia najčastejšie privlastňujú (väčšinou sa prezentujú v podobe hrozby) a ich následné primerané mediálne pokrytie. Takýto cieľ je však v mediálnej realite náročný, keďže strach a ohrozenie sú emócie, ktoré výrazne zvyšujú sledovanosť mediálnych produktov.

Očakávať od všetkých médií, že budú zodpovedne pristupovať k emócii strachu, možno nie je v plnej miere realistická požiadavka, ale nároky na neutrálne zobrazovanie samozvaných záchrancov sú v tomto ohľade absolútne primerané. Pre extrémistu, ktorý sa pasuje do roly záchrancu, je zásadný imidž kompetentnosti. Kompetencia, ktorú potrebuje extrémista komunikovať sa asocjuje s konkrétnym problémom skupiny, ktorú oslovuje – pre hladných by mal byť chleboďarcom, pre ohrozených bojovníkom a pre stratených vodcom. Vo všetkých smeroch sa (obzvlášť pri extrémizme) očakáva, že bude tým najpovolanejším.

Fyzická výška je jeden z najvýraznejších neverbálnych faktorov pre asociáciu dominancie s nejakou osobou v interpersonálnej komunikácii.¹⁸⁹ Tá sa v bežnom živote nikdy nekomunikuje izolovane, ale vždy v rámci konkrétnej proxemickej situácie, teda v nejakej vzdialenosti v našom priestore. Výška osoby a jej vzdialenosť od nás sa spoločne viaže do uhla, v akom sa na niekoho dívame. Keďže v mediálnom prostredí sa za nás najčastejšie díva objektív fotoaparátu či kamery, uhol v akom sa sníma konkrétna osoba je zásadný pre sémantiku dominancie postavy v zábere – určuje ho rakurz, teda výška umiestnenia kamery voči objektu, pričom na postavu sa môžeme dívať v zásade v (neutrálnej) horizontálnej línii alebo v podhľade a nadhľade.¹⁹⁰

Podhľadom sa kamera díva zdola a takýto záber na postavu nesie význam dominancie postavy. Pri nadhľade je to presne naopak a postava, na ktorú sa dívame zhora je vnímaná ako menej

---

¹⁸⁹ STULP, G; BUUNK, A. P.; VERHULST, S.; POLLET, T. V.: *Human Height Is Positively Related to Interpersonal Dominance in Dyadic Interactions*. In: *Plos One*. Vol. 10, No. 2, 2015, s. 15.

¹⁹⁰ BORDWELL, D.; THOMPSON, K.: *Film art: an introduction*. New York: McGraw-Hili, 2008, s. 190.

dominantná. Uvedenú väzbu možno vysvetliť zakódovaným pohľadom na najbližšie autority. Od detstva sa so zaklonenou hlavou dívame na dospelých a čím sú nám bližšie – fyzicky i obrazne (uhol pohľadu je väčší) –, tým väčšiu autoritu vzbudzujú. Keď postupne rastieme, uhol interpersonálnej komunikácie sa znižuje spolu s našou rastúcou kompetenciou postarať sa o seba a zároveň sa dívame zhora na menších (napr. súrodencov).

To, že režijná úprava audiovizuálneho záberu má zásadný vplyv na jeho percepciu, sa podarilo dokázať aj experimentálne v oblasti neurocinematiky¹⁹¹, keď Uri Hasson a jeho spolupracovníci zisťovali pomocou fMRI a sledovania pohybu očí, či a ako sa filmom darí usmerňovať vnímanie diváka. Toto usmerňovanie vo svojom výskume nazývajú kontrolou, keďže sa preukázalo, že dokážu predpovedať aktiváciu rôznych oblastí mozgu na základe charakteru a poradia záberov. Napriek tomu, že sa vyhneme pojmu kontrola pre jeho ďalšie negatívne konotácie, niet pochyb o tom, že forma akou sa extrémisti audiovizuálne zobrazujú, môže mať vplyv na to, akú kompetentnosť im diváci budú podvedome na týchto záberoch pripisovať.

Jedným z najvýraznejších podhládov v slovenskej novinárskej fotografii vôbec je záber na Mariána Kotlebu na súde o rozpustení ĽSNS (10. 4. 2019)¹⁹². Marián Kotleba seabedome (s jednou rukou vo vrecku) dominuje nad fotoaparátom, ktorý ho sníma vo výške nie viac než jeden meter (pohľad trojročného dieťaťa). Fotografia sama o sebe je skutočne kvalitná (neprvoplánová) a dostáva sa tak do fotobanky média (Denník N), kde sa však potom opakovane používa v článkoch

---

¹⁹¹ HASSON, U.; LANDESMAN, O.; KNAPPEMEYER, B.; VALLINES, I.; RUBIN, N.; HEEGER, D. J.: *Neurocinematics: The Neuroscience of Film*. In *Projections: The Journals for Movies and Mind*. Vol. 2. No. 1, 2008, s. 21.

¹⁹² Autorom fotografie je vynikajúci fotograf a nositeľ viacerých ocenení vo svojej profesii Tomáš Benedikovič.

MIKUŠOVIČ, D.: *Ako dopadne súd s ĽSNS: čo hrá do karát kotlebovcom a čo hovorí v prospech rozpustenia*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1438169/ako-dopadne-sud-s-lsns-co-hra-do-karat-kotlebovcom-a-co-hovori-v-prospech-rozpustenia/?ref=list>>.

v priebehu celého nasledujúceho roka (10. 5. 2019¹⁹³; 9. 11. 2019¹⁹⁴; 21. 20. 2020¹⁹⁵, 3. 2. 2020¹⁹⁶, 11. 6. 2020¹⁹⁷) a viacerých súvisiacich príspevkoch na sociálnych sieťach. Takáto fotografia pravdaže funguje v percepcii v niekoľkých rovinách, ale v súvislosti s naznačenými sémantickými charakteristikami podhľadu, môže byť čítaná v zásade troma spôsobmi.

V prvom rade u pozorovateľa, ktorý Mariánovi Kotlebovi už pripisuje kompetentnosť, sa táto fotografia môže javiť ako utvrdzujúca jeho (seba)obraz vodcu. Pre čitateľa, ktorý nevníma túto postavu ako autoritu (ba práve naopak), sa aktivuje kontrastný kód. Stále sa primárne posúva informácia o autorite, no buď sa realizuje v ironickom kóde alebo vo vzdore voči takejto samozvanej autorite (ktorá by chcela vládnuť napriek svojej nekompetentnosti). Nakoniec u nezorientovaného percipienta, ktorý do tejto komunikácie vstupuje bez iných súvislostí, sa tlmočí iba jednoduchá schéma podhľadu a teda statusu dominantnej osoby na zábere. Je potom na zváženie v akom kontexte a ako často sa táto fotografia umiestňuje, teda či je súčasťou ostrejšieho komentára, ktorý utvrdí ironický kód alebo neutrálnejšej

---

¹⁹³ SLÁVIK. M.: *Kotleba už zbiera výsledky slovenskej právnej tradície*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1464320/kotleba-uz-zbiera-vysledky-slovenskej-pravnej-tradicie/?ref=list>>.

¹⁹⁴ BRIEŠŤANSKÝ. A.: *Kotleba rastie, kto za to asi môže?* [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://dennikn.sk/blog/1646335/kotleba-rastie-kto-za-to-asi-moze/>>.

¹⁹⁵ KERN. M.: *Kotleba ďalej zbiera mladých rozhnevaných mužov, ktorí nevidia inú alternatívu*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://dennikn.sk/1725596/kotleba-dalej-zbiera-mladych-rozhnevanych-muzov-ktori-nevidia-inu-alternativu/?ref=list>>.

¹⁹⁶ MAZÁK. J.: *Tvrдый odkaz Špecializovaného trestného súdu Kotlebovi. Šeky na 1488 eur sú hákové kríže*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://dennikn.sk/1741748/tvrdy-odkaz-specializovaneho-sudu-kotlebovi-seky-na-1488-eur-su-hakove-krize/?ref=list>>.

¹⁹⁷ KREKOVIČ. E.: *Žalujem... (o absurdnej obrane kotlebovcov pred zákonmi)*.

[online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://dennikn.sk/1927168/zalujem-o-absurdnej-obrane-kotlebovcov-pred-zakonmi/?ref=list>>.

textovej informácie, kde by bola možno vhodnejšia prislúchajúca nepríznaková forma.

Zároveň má istú zodpovednosť aj správca sociálnej siete, ktorý fotografiu vyberá do priestoru, kde nemá sprievodnú úlohu k textu, ale skôr reklamnú úlohu (prilákať na článok) a ironický kód sa nemôže vždy spoliehať na kontext článku, ale už naozaj iba na vopred prítomné názory čitateľov. Takýto tvar jednoducho často utvrdzuje názory čitateľov, nech sú už akékoľvek, čo v rámci stratégie zobrazovania extrémizmu môže byť bez výberu konkrétnej cieľovej skupiny aj kontraproduktívne. Nie je totiž potrebné presvedčiť tých, ktorí sa extrémizmu vyhýbajú, ale skôr neutvrďovať tých, ktorí vodcu hľadajú, a ponúknuť nepríznakovú alternatívu plnú faktov pre tých, ktorí si svoj názor ešte iba formujú. Uvedený motív pravdaže nevyčerpáva problém vizuálneho zobrazovania extrémistov, no môže slúžiť ako názorný príklad pre rozhodnutia novinárov, ktorí vyberajú medzi princípmi efektívnosti (prítomné vo fotobanke a súvisiace s témou), vizuálnej príťažlivosti fotografie, ironickým kódom, princípom aktuálnosti, rôznorodosti či neutrálnosti žurnalistického zobrazovania osoby. Opačný princíp, v ktorom by sa zasa novinár absolútne vyhýbal ironickému kódu, tiež nie je zmysluplný, ale podobne ako je to v rečovej komunikácii – priestor pre ironickú poznámku má svoje špecifické vlastnosti a pocítil to už každý, kto ju kedy vyslovil v nevhodnej chvíli.

Otázka mediálneho zobrazovania extrémistov a ich činov, ktoré nie sú hodné nasledovania, je pravdaže najproblematickejšia, pokiaľ dôjde k úplnému extrému, teda v prípade násilného správania. Nie je zriedkavé, že extrémisti využívajú násilie aj kvôli tomu, aby ich politické názory získali pozornosť ďalších možných stúpencov a najmä vyvolali strach odporcov. Spomínané úsilie má tendenciu prerásť do teroristických aktivít, pričom pravicový terorizmus sa najčastejšie spája s rasovými a náboženskými motívmi (napr. neonacistickí teroristi¹⁹⁸) a

---

¹⁹⁸ MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, s. 47.

ľavicový terorizmus s komunizmom (Frakcia Červenej armády¹⁹⁹) a v súčasnosti už aj s ekoterorizmom.²⁰⁰

Najbližšie k návodu pre komplexnú stratégiu pre mediálne pokrytie terorizmu môžeme pozorovať v amerických médiách, a to najčastejšie po útokoch masových strelcov²⁰¹, ktorých aktivity sú v USA pravidelne spúšťačmi debát o prísnejšej kontrole zabraní. Existuje teda netriviálna spoločenská požiadavka intenzívne skúmať príčiny týchto útokov a samotných útočníkov, čím sa však do éteru dostávajú informácie, ktorými sa nepochybne šíria extrémistické názory a čo je najhoršie, mediálna pozornosť venovaná týmto udalostiam je jedným zo zásadných impulzov pre ďalšie útoky. Efekt nákazy²⁰² (*contagion effect*), ako sa nazýva tento mediálny účinok, je preukázateľným nárastom zločinov rovnakého typu, ktorých frekvencia sa zvyšuje ako reakcia na prvé správy o tomto zločine, ktoré dodávajú odvalu imitátorom.

V princípe je zásadný rozdiel medzi tým, či médiá venujú primárnu pozornosť obetiam zločinov (odporúčané!), čím pietna funkcia prerastá do kolektívnej empatie s obeťami, alebo sa médiá sústredia na útočníka (neodporúčané!) a pokúšajú sa racionalizovať jeho správanie a takto poskytujú priestor na sympatizovanie s extrémistickými názormi. Na základe dát nazbieraných za posledné polstoročie vydala Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) príručku pre mediálnu stratégiu²⁰³, ktorá by mala zabrániť imitačným samovraždám. Medzi základné

---

¹⁹⁹ KATUNINEC, M.: *Spolková republika Nemecko (politický systém a politický vývoj)*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2009, s. 65.

²⁰⁰ ŠVAŇA, L.: *Je ekoterorizmus hrozbou?* In: VLADYKOVÁ, L.: *Aplikovaná etika – Kontext a perspektívy III – ekogramotnosť a ekokriticizmus*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 87-95.

²⁰¹ MEINDL, J. M.; IVY, J. W.: *Mass Shootings: The Role of the Media in Promoting Generalized Imitation*. In: *Am J Public Health*. Vol. 107, No. 3, 2017, s. 368-370.

²⁰² MEINDL, J. M.; IVY, J. W.: *Mass Shootings: The Role of the Media in Promoting Generalized Imitation*. In: *Am J Public Health*. Vol. 107, No. 3, 2017, s. 368.

²⁰³ *Preventing suicide: a resource for media professionals* (WHO). [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf>.

odporúčania radia vzdelávanie verejnosti; vyhýbanie sa jazyku, ktorý zo samovraždy robí senzáciu alebo ju normalizuje; vyhýbanie sa prominentnému a neopodstatnenému opakovaniu týchto príbehov; vyhýbanie sa explicitnému popisu metód samovrahov; vyhýbanie sa detailnému popisu miesta samovraždy; opatrné spracovanie audiovizuálneho materiálu a iné. Tieto odporúčania sa vo veľkej miere preberajú aj pri mediálnej stratégii pri teroristických útokoch, a to nie len preto, že útočník počíta aj s eventualitou vlastnej smrti.

K týmto spomínaným stratégiám odborníci v súvislosti s masovou strelbou²⁰⁴ pridávajú ďalšie odporúčania. V prvom rade je potrebné korektne rekontextualizovať vytúžené rámcovanie teroristov, ktorí si svoje konanie asociujú s odvahou a vhodne písať o hanebnom či zbabelom správaní, ktoré sa viac hodí k situácii, kde extrémista mieri zbraňou na neozbrojených okoloidúcich. V druhom rade je podstatné uvedomiť si, že aj keď je motív zločinu dôležitý, predčasné racionalizácie, v ktorých sa útočník profiluje ako obeť (politického systému, školského systému a pod.), nie sú v prvých správach o udalosti vôbec na mieste. Do tretice odborníci odporúčajú minimalizovať rozsah týchto správ, keďže práve tento faktor je pre útočníkov odmeňujúci a možno očakávať, že sa vo svojich činoch budú „predbiehať“ o pozornosť médií. Veľmi dôležité je obmedziť živé vysielanie týchto udalostí a hlavne okamžité tlačové besedy, ktoré možno nahradiť aktualizovaným textom. Práve tento krok zamedzuje presúvaniu témy do rúk populistickej politiky. Zásadné je tiež obmedzenie vizualizácií a animácií, ktoré sa v médiách pri týchto udalostiach zvyknú vyskytovať, pokiaľ nie je k dispozícii reálny audiovizuálny materiál. Na záver sa odborníci zhodujú na potrebe zamedziť detailnému popisu správania útočníkov, aby nebolo čo imitovať.

Keďže tieto odporúčania majú skôr obmedzujúci charakter, pre súčasné komerčné médiá, ktoré vyhľadávajú senzácie, je dôležité takéto stratégie spájať nie iba s tým, čo nemôžu zobrazíť, ale aj s tým, čo

---

²⁰⁴ MEINDL, J. M.; IVY, J. W.: *Mass Shootings: The Role of the Media in Promoting Generalized Imitation*. In: *Am J Public Health*. Vol. 107, No. 3, 2017, s. 368-370.

naopak môžu vysielat'. Médiám sa tak ponúkne adekvátne alternatíva, ktorá možno nebude mať najvyššiu sledovanosť, ale zodpovedným prístupom si určite dokáže získať pochopenie svojich divákov a čitateľov. Americká FBI spustila v súvislosti s útočníkmi, ktorých primárny cieľ je získať pozornosť médií, kampaň *Don't Name Them*²⁰⁵, teda *Nemenujte ich*. Zabraňovať glorifikácii extrémistov môžu aj médiá v iných krajinách práve deklarováním týchto cieľov v úvodníkoch či moderátorských vstupoch a diskusiách. Ako sa to ukázalo aj v súvislosti s ekologickým prístupom k trhu²⁰⁶, spoločensky zodpovedný marketing²⁰⁷ môže byť v mediálnej oblasti alternatívou, ktorá kompenzuje zvýšené náklady či stratu príjmov na senzáciách. Hádám najlogickejšou alternatívou je už spomínané rámcovanie extrémistických činov z pohľadu tých, na ktorých majú najväčší dopad, a nie napomáhanie šíreniu extrémistických politických manifestov.

Motiváciu vyhnúť sa rámcovaniu extrémistov nemajú v mediálnom prostredí iba médiá, ale ako sa ukázalo v posledných parlamentných voľbách, aj tvorcovia mediálnych kampaní, hovorcovia a PR konzultanti politických strán. Na odbornú nepripravenosť v tomto smere doplatilo *Progresívne Slovensko*, a hoci ich politický neúspech v parlamentných voľbách 2020 možno vysvetliť viacerými faktormi, nepochybujeme o tom, že kampaň s agresívne znejúcim sloganom „*Pod'me do nich!*“ v tomto smere určite nepomohla. Keď sa predseda strany Michal Truban objaví vo videu²⁰⁸ v tzv. bombere, (typický odev pravicových extrémistov) a s baseballovou pálkou, nepomôže ani to, že v ústnom prejave vysvetľuje dištancovanie sa od týchto prejavov, teda aplikuje ironický kód. Kampaň, ktorá

---

²⁰⁵ *Don't Name Them*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.dontnamethem.org/>>.

²⁰⁶ Kedysi zavrhaný a dnes zásadný marketingový nástroj, ktorý prerástol miestami až do negatívnej formy nazývanej *greenwashing*.

²⁰⁷ MUSOVÁ, Z.: *Postoje spotrebiteľov k aktivitám dobročinného marketingu na Slovensku*. In *Acta Oeconomica Universitatis Selye*. Vol. 4. No. 1. 2015. s. 93-105.

²⁰⁸ *Rozhodnite, aké chcete Slovensko. My moderné a férové pre všetkých*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=do1ptCV_fpI&t=1s>.

audiovizuálne v plnej miere preberie rámcovanie asociované s extrémizmom, je hrubou mediálnou chybou. Jedným z prvých signálov, že strategické kroky prevencie proti šíreniu politického extrémizmu budú skutočne uchopiteľné ostatnými médiami, bude implementácia týchto krokov v politických mediálnych kampaniach. „Rakmi“, ktoré naznačia možné očisťovanie mediálneho ekosystému, sú teda politické hnutia, pre ktoré je taký postup nevyhnutný pre ich vlastnú existenciu.

V závere písania tejto kapitoly sa (pre mnohých) nečakane začala vojna na Ukrajine a hoci je to téma, ktorá by si aj z hľadiska mediálneho pokrytia zaslúžila samostatnú pozornosť, žiada sa nám vyjadriť k dvom nešťastným metaforám prítomným v súčasnom dialógu, ktoré s radosťou preberú aj extrémisti. Prvá hovorí o tom, že by mal byť Putin zahnaný do kúta, no agresor nie je psom v kúte²⁰⁹, ale vlkom za dverami a keď sa mu zabuchnú vrátka, pokúša sa dostať dnu komínom. Čo treba robiť vtedy, si musí, tiež obrazne povedané, čitateľ doštudovať v príslušnej odbornej literatúre. Úlohou novinára je uvedomiť si inherentnú metaforickosť problému a ponúkať čitateľom primerané obrazné alternatívy.

Základom druhej nežiadúcej metafory, ktorú chceme na záver spomenúť, je odpojenie Ruska od systému SWIFT, ktorý sa obrazne popisuje ako finančná atómová bomba.²¹⁰ V prvom rade je to metafora výsostne nepresná. Prenáša doménu absolútne extrémneho konania a úplnej anihilácie protivníka, pričom tento finančný krok je citeľný, ale nie devastačný. Takáto metafora nemôže mať formu útoku (atómovka) či nezadržateľnej prírodnej sily (cunami), pri ktorej sa neprávom sympatizuje s agresorom, lebo sa na neho valí nezastaviteľné

---

²⁰⁹ Soros: *Putin hryzie ako pes zahnaný do kúta, kríza je príležitosť pre Merkelovú.*

[online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://openiazoch.zoznam.sk/cl/143386/Soros-Putin-hryzie-ako-pes-zahnany-do-kuta-kriza-je-prilezitost-pre-Merkelovu>>.

²¹⁰ JURIŠ, R.: *Finančná atómová bomba v podobe odpojenia Ruska od SWIFT-u možno nebude až taká účinná.* [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.finreport.sk/fintech/financna-atomova-bomba-v-podobе-odpojenia-ruska-od-swift-u-mozno-nejde-az-taka-ucinna/>>.

nebezpečenstvo, voči ktorému je bezmocný ktokoľvek bez ohľadu na motívy. Čo sa žiada v princípe presnosti je spomalenie, zdržanie, prekážka, odobranie zdrojov alebo privilégií, ktoré môže systém SWIFT reprezentovať. Nepomôže metafora hádzania polien pod nohy, pretože v nej sympatizujeme s kráčajúcim. Nepomôže ani metafora väzenskej gule, lebo aj keď spomaľuje a správne profiluje agresora, neodráža realitu, v ktorej má útočník ešte mnoho iných zdrojov. Z radu možností, ktoré študenti na našich spoločných stretnutiach v týchto dňoch vytvorili, sa ako najvhodnejšia ukázala obraznosť odobratia (znefunkčnenia) pásov z tanku. Je to krok obranný. Nečakane zbavuje útočníka istej výhody či zdroja, ale neprofiluje ho už ako neškodného, iba ho spomaľuje. Stále je v bezpečí vo svojom obrnení, stále má funkčný kanón, a je preto treba pri ňom zachovať ostražitosť, lebo ešte vždy môže ďalej útočiť. Nie je však zahnaný do kúta, nevalí sa na neho neprimeraná devastačná sila. Môže vystúpiť a ísť domov.

Ak takúto metaforu, ktorá mapuje viacero ťažiskových atribútov problému, vytvorili študenti, zvládli by to aj viacerí novinári, ku ktorým smeruje kritika o finančnej atómovke, ktorú ochotne zdieľajú s mnohými politikmi. K stratégii obrany pred politickým extrémizmom totiž patrí aj nenormalizovanie extrémnych krokov (fyzicky aj metaforicky). V myšliach čitateľov, ktorí sú náchylní na propagandu, sa totiž ospravedlňuje násilie u tých, ktorí sú zahnaní do kúta, a pokiaľ je v poriadku používať finančné atómovky, tak aj pre druhú stranu akoby bolo ospravedlniteľné používať mediálne atómovky, trhové atómovky, diplomatické atómovky, atómovky...

Zhrnieme, že zásadný krok v prevencii proti šíreniu politického extrémizmu v mediálnom prostredí je nepreberanie jazyka extrémizmu, a to vo všetkých možných rovinách mediálneho priestoru. K zabráňovaniu šírenia hoaxov a vyvracaniu extrémistických klamstiev, akým je aj v trestnoprávnej rovine zachytená osvienčimská lož²¹¹, možno dodatočne pridať aktívne vyhýbanie sa jazykovým a

---

²¹¹ KEREČMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*.

Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, s. 88.

audiovizuálnym asociáciám, ktoré preferujú extrémisti. Je to dôležité zo strategického hľadiska napriek tomu, že jednotlivé momenty sa niekedy napohľad javia zanedbateľné. Veď k čomu inému smeruje stratégia, ak nie ku koordinovaniu čiastkových akcií.

Pozornosť dnes nemusí byť na izolovaných okamihoch, ktoré možno vždy zdôvodniť sledovanosťou, či na mechanickom opakovaním zaužívanej praxe, ale implementácia preventívnej „stratégie“ v „taktických“ súvislostiach bude aj tak nakoniec na jednotlivých mediálnych pracovníkoch. Tí môžu zabrániť stotožňovaniu extrémistických cieľov s hubením parazitov či glorifikácii zbabelcov, ktorí sa sami považujú za vodcov a hrdinov. Mediálne inštitúcie môžu a mali by pomôcť systematickým deklarováním cieľov a podporou v preventívnej činnosti – analogicky k už úspešným formám spoločenského marketingu.

V demokratickom duchu môže byť záverečným odporúčaním v prevencii proti šíreniu politického extrémizmu zmena koncepcnej stratégie: prestať premýšľať o *boji proti extrémizmu* a možno začať uvažovať realistickejšie v adekvátnych asociáciách o *obrane pred ním* ale ideálne o jeho *zmiernovaní*.

Literatúra

BORDWELL, D.; THOMPSON, K.: *Film art: an introduction*. New York: McGraw-Hili, 2008. 505 s.

BRIEŠŤANSKÝ, A.: *Kotleba rastie, kto za to asi môže?* [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1646335/kotleba-rastie-kto-za-to-asi-moze/>>.

ČERNICKÁ, L.: *Sulík dostal od Matoviča domácu úlohu. Nesplnil ju.* [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/569015-sulik-dostal-od-matovica-domacu-ulohu-nesplnil-ju/>>.

Don't Name Them. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.dontnamethem.org/>>.

GLADIŠ, M.: *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. 128 s.

HASSON, U.; LANDESMAN, O.; KNAPPMAYER, B.; VALLINES, I.; RUBIN, N.; HEEGER, D. J.: *Neurocinematics: The Neuroscience of Film*. In *Projections: The Journals for Movies and Mind*. Vol. 2. No. 1, 2008, s. 1-26.

JURIŠ, R.: *Finančná atómová bomba v podobe odpojenia Ruska od SWIFT-u možno nebude až taká účinná*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.finreport.sk/fintech/financna-atomova-bomba-v-podobе-odpojenia-ruska-od-swift-u-mozno-nejbude-az-taka-ucinna/>>.

KATUNINEC, M.: *Spolková republika Nemecko (politický systém a politický vývoj)*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2009, 102 s.

KERECMAN, P.: *Sloboda prejavu novinára a ochrana pred jej zneužitím*. Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2009, 152 s.

KERN, M.: *Kotleba ďalej zbiera mladých rozhnevaných mužov, ktorí nevidia inú alternatívu*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1725596/kotleba-dalej-zbiera-mladych-rozhnevanych-muzov-ktori-nevidia-inu-alternativu/?ref=list>>.

KOHAN, P.: *Definícia extrémizmu v podmienkach trestného práva Slovenskej republiky*. In: RAPČAN, J.; MARKO, M.: *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu. Zborník vedeckých štúdií a odborných prác z virtuálnej konferencie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016, s. 61-69.

KOSEČKOVÁ, R.: *Sulík si podľa Matoviča domácu úlohu nesplnil. Poslal mu osobný odkaz*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <https://www.tvnoviny.sk/domace/2013172_sulik-si-podla-matovica-domacu-ulohu-nesplnil-poslal-mu-osobny-odkaz>.

KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015, 704 s.

KREKOVIČ, E.: *Žalujem... (o absurdnej obrane kotlebovcov pred zákonmi)*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://dennikn.sk/1927168/zalujem-o-absurdnej-obrane-kotlebovcov-pred-zakonmi/?ref=list>>.

LAKOFF, G.; JHONSON, M.: *Metafory, ktorými žijeme*. Brno: Host, 2002, 282 s.

LAKOFF, G.: *Don't Think of an Elephant! Know your values and frame the debate*. Vermont: White River Junction, Chelsea Green Publishing, 2014, 172 s.

LAKOFF, G.: *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*. Chicago, Londýn: The University of Chicago Press, 2002, 471 s.

LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci: Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Praha: Triáda, 2006, 655 s.

LICHNER, V.: *Analýza radikálnych a extrémistických skupín, hnutí, siekt a kultov a ich pôsobenie v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, 163 s.

MAZÁK, J.: *Tvrдый odkaz Špecializovaného trestného súdu Kotlebovi. Šeky na 1488 eur sú hákové kríže*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1741748/tvrdy-odkaz-specializovaného-sudu-kotlebovi-seky-na-1488-eur-su-hakove-krize/?ref=list>>.

McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 640 s.

MEINDL, J. M.; IVY, J. W.: *Mass Shootings: The Role of the Media in Promoting Generalized Imitation*. In: *Am J Public Health*. Vol. 107, No. 3, 2017, s. 368-370.

MIKUŠOVIČ, D.: *Ako dopadne súd s ĽSNS: čo hrá do karát kotlebovcov a čo hovorí v prospech rozpustenia*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1438169/ako-dopadne-sud-s-lsns-co-hra-do-karat-kotlebovcov-a-co-hovori-v-prospech-rozpustenia/?ref=list>>.

MILO, D.: *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2005, 119 s.

MURRAY, D. R.; SCHALLER, M.; SUEDFELD, P.: *Pathogens and Politics: Further Evidence That Parasite Prevalence Predicts Authoritarianism*. In: *Plos One*. Vol. 8, No. 5, 2013, s. 1-8.

MUSOVÁ, Z.: Postoje spotrebiteľov k aktivitám dobročinného marketingu na Slovensku. In *Acta Oeconomica Universitatis Selye*. Vol. 4. No. 1. 2015. s. 93-105.

Otvorený list Rade Európy: Karantény rómskych osád v Bulharsku a na Slovensku si vyžadujú naliehavú pozornosť. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.amnesty.sk/otvoreny-list-rade-euro-py-karanteny-romskych-osad-v-bulharsku-a-na-slovensku-si-vyzaduju-naliehavu-pozornost/>>.

Preventing suicide: a resource for media professionals (WHO). [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf>.

Rozhodnite, aké chcete Slovensko. My moderné a férové pre všetkých. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=do1ptCV_fpI&t=1s>.

SLÁVIK, M.: *Kotleba už zbiera výsledky slovenskej právnej tradície*. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1464320/kotleba-uz-zbiera-vysledky-slovenskej-pravnej-tradicie/?ref=list>>.

Soros: Putin hryzie ako pes zahnaný do kúta, kríza je príležitosť pre Merkelovú. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://openiazoch.zoznam.sk/cl/143386/Soros-Putin-hryzie-ako-pes-zahnany-do-kuta-kriza-je-prilezitost-pre-Merkelovu>>.

STULP, G.; BUUNK, A. P.; VERHULST, S.; POLLET, T. V.: *Human Height Is Positively Related to Interpersonal Dominance in Dyadic Interactions*. In: *Plos One*. Vol. 10, No. 2, 2015, s. 1-18.

Sulík dostal od Matoviča domácu úlohu. Ak uspeje, bude vo veciach korony premiérom. [online], [cit. 20/1/2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.trend.sk/spravy/richard-sulik-dostal-premiera-matovica-domacu-ulohu>>.

Sulík po vláde stále očakáva, že prednesie svoj plán na boj s pandémiou. [online], [cit. 20/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://tv.zoznam.sk/cl/1003001/2007635/Sulik-po-vlade-stale-ocakava--ze-prednesie-svoj-plan-na-boj-s-pandemiou>>.

ŠVAŇA, L.: *Je ekoterorizmus hrozbou?* In: VLADYKOVÁ, L.: *Aplikovaná etika – Kontext a perspektívy III – ekogramotnosť a ekokriticizmus*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, s. 87-95.

Téma dňa. In: TA3. 29.10.2013. [online], [cit. 22/1/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/relacia/5129/volby-do-vuc-banska-bystrica>>.

Zákon č. 308/2000 Z. z. Zákon o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách

Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov

**Význam a úloha aktívneho občianstva v kontexte eliminácie nárastu
politického extrémizmu**

Vysokoškolská učebnica

Autori: doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD., Mgr. Ján Ruman, PhD.,
doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD., Mgr. Peter Getlík, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2022

Náklad: 150 ks

Počet strán: 110

Rozsah: 5,7 AH

Vydanie: prvé

Účelová publikácia, nepredajná.

ISBN 978-80-574-0189-6 (tlačená publikácia)

ISBN 978-80-574-0169-8 (e-publikácia)

DOI <https://doi.org/10.33542/VUA-0169-8>

ISBN 978-80-574-0189-6

9 788057 401896